

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MANYAS TÜRKMEN AĞZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Yusuf AVCI

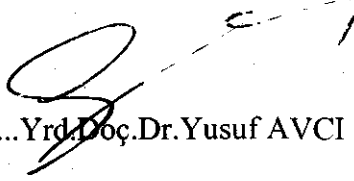
Hazırlayan
Serpil KANDEMİR

Çanakkale- 2006

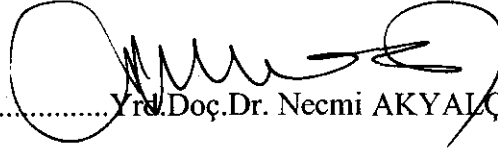
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Serpil KANDEMİR' e ait MANYAS TÜRKMEN AĞZI adlı
Çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....Prof.Dr.Zafer ÖNLER

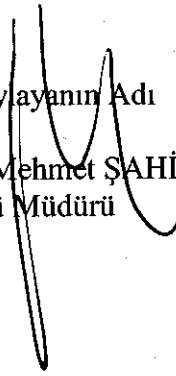
Üye.....Yrd.Doç.Dr. Yusuf AVCI

Üye.....Yrd.Doç.Dr. Necmi AKYALÇIN

Tezi Onaylayanın Adı

Yrd.Doç.Dr.Mehmet ŞAHİN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Manyas Türkmen ağız yazı dili ile büyük farklılıklar göstermektedir. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

1) Manyas Türkmen ağızında, yazı dilinde bulunan sekiz ünlüden başka ünlüler de kullanılmaktadır.

2) Bu yörede uzun ünlüler oldukça fazla kullanılmaktadır. Uzun ünlüler, genellikle hece kaynaşması ve ses düşmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır:

maçıp (mahçup) 8A-44, zemerı (zemherı) 16-177, İbram (İbrahim) 3C-78.

3) Bu yörede kısa ünlüler oldukça fazla kullanılmaktadır. Bunlar ünlü düşmesinin ara devresi olarak karşımıza çıkmaktadır:

bıçarımış (biçermiş) 3C-87, toplanıydı (toplaniyordu) 7A-22

4) Bu yörede kalınlık-incelik uyumu çok kuvvetlidir; yazı dilinde uyuma girmeyen bazı ekler ve edatlar da uyuma girmiştir:

yavızıldı (yavuz idi) 16-120, varkana (varken) 7A-28

5) Bu yörede düzlük-yuvarlaklık uyumu çok kuvvetlidir:

yavrum (yavrum) 12A-5, armıt (armut) 14A-11

6) “-yor” şimdiki zaman ekinin düzleştiği, hatta kaybolmak üzere olduğu görülür:

bil-i-yi-m (biliyorum) 1-83, geç-i-yi (geçiyor) 1-24

7) Bu yörede yazı dilinden farklı ünsüzler oldukça fazla kullanılmaktadır:

8) Kelime başındaki “k” sesi genellikle “g” ye dönüşür:

gazma (kazmaya) 16-289, galbır (kalbur) 17-2, guru (kuru) 14B-10.

9) Kelime başındaki “t” ünsüzü genellikle “d” ye dönüşür:

desdi (testi) 16-65, duzunu (tuzunu) 13B-2, Durgut’un (Turgut’un) 13B-8

10) Bu yörede “n” ünsüzü oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır:

insan (insan) 14B-2, benzer (benzer) 13B-32, dayıymın torunu (dayımın torunu) 1-125

11) Bu yörede hece kaynaşması olayı oldukça yaygın görülür:

emizin (evimizin) 16-294, sucumuzu (sucuğumuzu) 15C-26, İbram (İbrahim) 3C-78.

12) Fiillerde I. çokluk şahıs çekiminde daima II. tip şahıs ekleri kullanılmaktadır:

yapıyık (yapıyoruz) 1-90, çalışırık (çalışırız) 17-94, gotüreciyik (götüreceğiz) 16-282.

13) Yazı dilinde “-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü” olarak görülen geçmiş zaman eki daima “-dı, -di, -du, -dü” şeklindedir:

gitdim (gitdim) 1-75, unuttum (unuttum) 1-98.

14) Gelecek zaman ekindeki “k” ünsüzü genellikle düşmektedir. III. teklik ve çokluk şahısta kullanılmaya devam etmektedir:

gel-ece-m (geleceğim) 17-5, yap-aca-m (yapacağım) 13B-1.

ABSTRACT

The literary language of Manyas Turkoman accent has great differences. The most important of them are:

1- In Manyas Turkoman accent, the vowels which are a part from the eight vowels in literary language are used as well.

2- In this region long vowels are used very much. Long vowels generally emerge as being bound to deletion or hopology:

maçıp (mahçup) 8A-44, zemerı (zemheri) 16-177, İbram (İbrahim) 3C-78.

3- In the region, short vowels are also used very much. These come as break term of hopology:

bıçarımış (bıçarmış, bıçermiş) 3C-77, toplanıydı (toplaniyordu) 7A-22.

4- In the region, the harmony of backness to be front is very strong. In the literary language. Some suphixes and prepositions that don't harmonize with also harmose:

yavızıdı (yavuz idi) 16-120, varkana (varken) 7A-28.

5) In the region, the harmony of Flatness-roundedness is also very strong:

yavrum (yavrum) 12A-5, armıt (armut) 14A-11.

6) “-yor” the suphix of present continuous tense is seen unrounding, even disappearing:

biliyim (biliyorum) 1-83, geç-i-yi (geçiyor) 1-24.

7) In the region the consonants different from literary language is also used very much.

8) The voice of “k” in the beginning of the word generally turns to “g”:

gazma (kazmaya) 16-289, galbır (kalbur) 17-2, guru (kuru) 14b-10.

9) The “t” consonant in the beginning of the word generally turns to “d”:

desdi (testi) 16-65, duzunu (tuzunu) 13B-2, Durgut'un (Turgut'un) 13B-8.

10) In the region, the “n” consonant is widely used:

insan (insan) 14B-2, benzer (benzer) 13B-32, dayıyın torunu (dayının torunu) 1-125.

11) In the region hopology is commonly seen:

emizin (evimizin) 16-294, suçumuzu (sucuğumuzu) 15C-26, İbrahim (İbrahim) 3C-78.

12) In verbs, in the first plural person conjugation, second type personal endings are always used:

yapıyık (yapıyoruz) 1-90, çalışırık (çalışırız) 17-94, götüreceyik (götüreceğiz) 16-282.

13) In literary language, the past tense suffixes of “-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü” are as “-dı, -di, -du, -dü”:

gıtdım (gıttım) 1-75, unıtdım (unıttım) 1-98.

14) The “k” consonant in the suffix of future tense is generally deleted. In the third singular and third plural person it is continued to use:

gel-ece-m (geleceğim) 17-5, ya-paca-m (yapacağım) 13B-1.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i-iv
İÇİNDEKİLER.....	v-ix
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ.....	x-xi
İNCELENEN AĞIZ YÖRESİNİN HARİTASI.....	xii
ÖN SÖZ.....	xiii-xiv
GİRİŞ.....	1-9

İNCELEME

Birinci Bölüm

SES BİLGİSİ

I. ÜNLÜLER.....	12-37
A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER.....	12-16
B. UZUN ÜNLÜLER.....	17-19
1- Alınma Kelimelerde Görülen Uzun Ünlüler.....	17
2- Ses Olayları ile İlgili Uzun Ünlüler.....	17
a) Ünsüz Düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler.....	17
b) Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler.....	18
c) Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler.....	19
C. KISA ÜNLÜLER.....	19-20
Ç. İKİZ ÜNLÜLER.....	20-21
D. ÜNLÜ UYUMLARI.....	21-26
1- Kalınlık-İncelik Uyumu.....	21
a) Bazı Ek ve Edatların Kalınlık-İncelik Uyumuna Girmesi.....	21-22
b) Alınma Kelimelerde Uyum.....	23
2- Kalınlık-İncelik Uyumunun Yarı Kalması.....	23-24
3- Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması.....	24
4- Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	24-25
5- Genişlik-Darlık Uyumu.....	25
6- Uyum Değişmeleri.....	25-26

E. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	26-37
1- Kalınlık Ünlüleri İncelmesi.....	26-27
2- İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	27-30
3- Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	30-31
4- Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	31-32
5- Geniş Ünlülerin Daralması.....	32-34
6- Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	34-35
7- Ünlü Düşmesi.....	35-36
8- Ünlü Türemesi.....	36-37
II. ÜNSÜZLER.....	39-60
A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER.....	39-45
B. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ.....	45-53
1) Ötümlüleşme.....	45-47
2) Ötümsüzleşme.....	47-49
3) Sızıcılaşma.....	49-50
4) Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	50-51
5) Sızıcı Ünsüzler Arasındaki Değişme.....	51
6) Akıcılaşma.....	51
7) Dudaksılaşma.....	51-52
8) Diğer Ses Değişmeleri.....	52-53
C. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ.....	53-55
Ç. SES AKTARIMI.....	55
D. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	55-56
E. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ.....	56
F. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ.....	56
G. ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	57-59
H. HECE KAYNAŞMASI.....	60

İkinci Bölüm
ŞEKİL BİLGİSİ

I. İSİMLER.....	62-74
-----------------	-------

A. İSİM YAPMA EKLERİ.....	62-66
1. İsimden İsim Yapan Ekler.....	62-65
2. Fiilden İsim Yapan Ekler.....	65-66
B. İSİM İŞLETME EKLERİ.....	66-74
1. ÇOKLUK EKLERİ.....	66-67
2. İYELİK EKLERİ.....	67-70
3. DURUM EKLERİ.....	70-73
a) İlgı Durumu.....	70
b) Yükleme Durumu.....	71
c) Yaklaşma Durumu.....	71
ç) Bulunma Durumu.....	72
d) Ayrılma Durumu.....	72
e) Vasıta Durumu.....	72-73
f) Eşitlik Durumu.....	73
4. SORU EKİ.....	73-74
II. ZAMİRLER.....	74-79
A. ŞAHİS ZAMİRLERİ.....	74-77
B. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ.....	77
C. İŞARET ZAMİRLERİ.....	77-78
Ç. SORU ZAMİRLERİ.....	78
D. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ.....	79
III. FİİLLER.....	79-96
A. FİİL YAPIM EKLERİ.....	79-81
1. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	79-80
2. İsimden Fiil Yapan Ekler.....	80-81
B. ŞAHİS EKLERİ.....	81-86
C. FİİLLERİN YALIN ÇEKİMLERİ.....	86-92
1) Bildirme Kipleri.....	86-90
a) Geniş Zaman.....	86-87
b) Şimdiki Zaman.....	87-88
c) Görülen Geçmiş Zaman.....	88-89
ç) Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	89

d) Gelecek Zaman.....	89-90
2) Tasarlama Kipleri.....	90-92
a) Emir Kipi.....	90-91
b) Şart Kipi.....	91
c) Gereklilik Kipi.....	92
Ç. FİİLLERİN BİRLEŞİK ZAMAN ÇEKİMLERİ.....	92-96
1. HİKAYE BİRLEŞİK ZAMAN.....	92-94
2. RİVAYET BİRLEŞİK ZAMAN.....	94-95
3. ŞARTLI BİRLEŞİK ZAMAN.....	95
D. FİİLLERİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ.....	95-96
IV. YARDIMCI FİİLLER.....	96-100
A. İsimlere Gelen Yardımcı Fiiller.....	96-99
B. Fiillere Gelen Yardımcı Fiiller.....	99-100
V. EK-FİİL.....	100-103
a) Şimdiki Zaman.....	100-101
b) Görülen Geçmiş Zaman.....	101
c) Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	101-102
ç) Şart Kipi.....	102
d) Ek-Fiilin Olumsuz Şekli.....	102
e) Ek-Fiilin Zarf-Fiil Şekli.....	102-103
f) Ek-fiilde “ı-, u-, ü-”leşme.....	103
VI. SIFATLAR.....	103-106
1- Niteleme Sıfatları.....	104
2- Belirtme Sıfatları.....	104-106
a) Sayı Sıfatları.....	104-105
1) Asıl Sayı Sıfatları.....	104-105
2) Kesir Sayı Sıfatları.....	105
b) İşaret Sıfatları.....	105
c) Soru Sıfatları.....	105
ç) Belgisiz Sıfatlar.....	105-106
VII. SIFAT-FİİLLER.....	106-107
VIII. ZARFLAR.....	107-113

a) Durum Zarfları.....	107-108
b) Yön Zarfları.....	109
c) Zaman Zarfları.....	109-111
ç) Soru Zarfları.....	111
d) Azlık-Çokluk Zarfları.....	111-112
IX. ZARF-FİİLLER.....	113-114
X. EDATLAR.....	114-124
A) Ünlem Edatları.....	115-119
1) Ünlemler.....	115
2) Seslenme Edatları.....	116-117
3) Cevap Edatları.....	117-118
4) Gösterme Edatları.....	118
5) Sorma Edatları.....	118-119
B) Bağlama Edatları.....	119-122
1) Sıralama Edatları.....	119
2) Denkleştirme Edatları.....	119
3) Karşılaştırma Edatları.....	120
4) Cümle Başı Edatları.....	120-121
5) Sona Gelen Edatlar.....	121-122
C) Son Çekim Edatları.....	122-124
SONUÇ.....	125-129
METİNLER.....	130-187
SÖZLÜK.....	188-210
KAYNAKÇA.....	211-214

MANYAS TÜRKMEN AĞZINDA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

- (-) : ünlüler üzerinde uzunluk işareti
- (◌) : ünlüler üzerinde kısalık işareti
- (◌) : ünlüler üzerinde yarı incelme işareti
 - â: “a-e” arası ünlü
 - î: “ı-i” arası ünlü
 - ô: “o-ö” arası ünlü
 - û: “u-ü” arası ünlü
- (◌) : Ünlüler üzerinde yarı daralma veya yarı genişleme işareti
 - â: “a-ı” arası ünlü
 - ê: “e-i” arası ünlü
 - ô: “o-u” arası ünlü
 - û: “u-ı” arası ünlü
- (◌) : Düz ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklaşma işareti
 - ê: “e-ö” arası ünlü
 - î: “i-ü” arası ünlü
- (ü) : “ü-ö” arası ünlü
- (ä) : geniş “a”
- (◌) : diftong

ÜNSÜZLER

- (ç) : “c-ç” arası ünsüz
- (g) : arka damak “g”si
- (g) : orta damak “g”si
- (g̃) : gevşek boğumlanan düşmek üzere olan “g” ünsüzü
- (h) : hırıltılı “h” ünsüzü
- (h) : nefesli “h” ünsüzü
- (h̃) : düşmek üzere olan “h” ünsüzü

- (k̄): arka damak “k” si
(k̆): orta damak “k” si
(k̇): sızıcı “k” ünsüzü
(k̈): boğaz “k” si
(ñ): nazal “n” ünsüzü
(p̆): “p-b” arası ünsüz
(ṡ): sızıcı “s”
(š): normalden daha baskılı söylenen “ş” ünsüzü
(t̄): “t-d” arası ünsüz
(t̆): normalden önde boğumlanan “t”
(ẗ): boğumlanma noktası damağa kayan “t”
(ẏ): düşmek üzere olan “y” ünsüzü
(◌): ulama işareti

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Balıkesir ili, Manyas ilçesinde bulunan Türkmen köylerinden derlenen malzemeye dayandırılarak ortaya konulmuştur.

Çalışmaya esas olan metinler, yirmi dört kaynak kişiye mülakat metodu uygulanarak kaydedilmiştir.

İnceleme yapılan köyler genellikle dağlık bölgelere yerleşmiş köylerdir. Onun için Manyas Türkmen ağızı kendi özelliklerini korumuştur. Tezin birinci bölümünde, bu ağzın söz varlığı dikkate alınarak yaygın ses hadiseleri açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde yazı diline göre önemli farklılıklar gösteren bu ağzın şekil bilgisi, metnin imkânları dahilinde tespit edilmiştir.

Her köyden en az iki kişiden ses cihazı ile derlemeler yapıldı. Kesiksiz ve düzgün konuşanları konuşmacı olarak tercih edildi. Bilinen ağız inceleme yöntemlerinden yararlanmak suretiyle çalışma gerçekleştirildi.

Metinler ayrı bir bölüm olarak ele alındı. Metinler, konuşmacıların sayısına göre numaralandırıp aynı kişinin birden fazla konuşması varsa bunlar “-A-, -B-, -C-, -D-” şıklarına ayrıldı. Aynı konuşmacıya ait metinlerin hepsine ayrı ayrı numaralar verildi.

İnceleme konusunda örnek alınan kelimelerin metin ve satır numaraları yanlarında gösterildi.

Ses bilgisi kısmında, seslerin oluşum şekilleri ayrı bir alt bölümde, ayrıntılı bir şekilde işlendi. Ses olayları bulunabilen örneklere göre, bir sıra dahilinde başlıklar ve alt bölümler halinde verilmeye çalışıldı.

Şekil bilgisi bölümünde, yazı dilinden farklı bulunan şekiller, yine başlık ve alt başlıklar halinde verilmeye çalışıldı. Bütün bu çalışmalar, metinleri tarayarak ve kelimeleri fişlemek yoluyla oluşturuldu.

Sözlük bölümünde, metinlerde bulunan, anlam ve söyleyiş yönünden yazı dilinden ayrılan kelimelerin anlamları açıklanmaya çalışıldı. Giriş bölümünde bölgenin tarihi, coğrafi yapısı, yaşam tarzı, ekonomik durumu ile ilgili bilgiler verildi.

Derlemelerim sırasında yardımlarını esirgemeyen kaynak kişilerle yöre halkına, tez hocam Yrd.Doç.Dr. Yusuf AVCI'ya, bölgenin tarihini hazırlarken yardımcı olan tarih öğretmeni Ali AKKOÇ'a teşekkür ederim.

Serpil KANDEMİR

GİRİŞ

Balıkesir, Ege ve Marmara Bölgelerinin sınırları içinde yer alır. İlimiz kara ve demir yollarının kesiştiği transit bir geçiş noktasıdır.

Yüz ölçümü 14.456 km, nüfusu ise 2000 nüfus sayımına göre 1.076.347 kişidir.

Marmara Bölgesinin güney ve Ege Bölgesinin kuzey kesiminde yer alan Balıkesir'in güneyinde Manisa ve İzmir, doğusunda Kütahya ve Bursa, batısında ise Ege Denizi ve Çanakkale bulunur. Balıkesir'in etrafı dağlarla çevrili olup; bunlar Kapı Dağı, Kaz Dağı, Alaçam ve Madra Dağlarıdır. İlin orta kısmı ise ovalıktır. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü bölgede batıdan doğuya ve kuzeyden güneye ilerledikçe karasal iklim kendini gösterir.

İki denizde birden kıyısı olan (Marmara Denizi ve Ege Denizi) nadir illerden biri olan Balıkesir'de Simav, Susurluk, Gönen ve Karaçay akarsuları vardır. Ayrıca Manyas Gölü ve bunun içindeki Kuş Cenneti Millî Parkı önemli bir su havzasıdır.

Balıkesir'de ekonomi tarım ve hayvancılığa dayanır. Türkiye zeytin ve zeytinyağı üretiminin büyük kısmı Balıkesir sınırları içinde yapılır. İl madencilik yönünden de oldukça zengindir. Linyit, demir, krom, manganez, boraksit ve mermer yatakları işletilmektedir (Yalçın 1967:16, 17,18, 19).

Balıkesir ilinin üzerinde bulunduğu alanlar Anadolu'da tarih devrini açan ve ilk siyasî birliği kuran Hitit İmparatorluğu sınırları içindedir. O çağlarda bu bölgeye "Asuwa" denmekteydi. Bölge, daha sonra Frigya ve Lidyalıların eline geçmiştir. Persler, milattan önce VI. yüzyılda Lidya dahil olmak üzere bütün Anadolu'yu Pers İmparatorluğu sınırları içine katmıştır. Milattan önce IV. yüzyılda Büyük İskender Persleri yenerek bölgeyi ele geçirmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra Bergama Krallığı bütün bölgeye egemen olur. Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğuna katılınca bölge Roma hakimiyetine girer, imparatorluk ikiye bölününce de Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırları içinde kalır.

Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Kutalmışoğlu I.Süleyman Şah, Malazgirt zaferinden (1071) sonra Balıkesir'i fethetmiş, I.Haçlı Seferinden

faidalanan Bizanslılar 1100 yıllarına doğru bölgenin önemli bir kısmını Türklerden geri almışlardır. Balıkesir ve çevresi bir süre Danişmentli Devletinin hakimiyetine kaldıktan sonra tekrar Selçukluların yönetimine girmiştir.

XIII. yüzyılın ortalarına doğru Selçukluların çökmeye başlamasıyla, Batı Anadolu'da bulunan uç beylerinden olan Kalem-Şah ile oğlu Karasi Bey Balıkesir ve Çanakkale dolaylarında fetih hareketine girişmiş Balıkesir ve Bergama'yı alarak başkent Bursa olmak üzere bir beylik kurmuşlardır. Beş yıl kadar Selçuklulara bağlı kalan beylik, önce İlhanlılara sonra da Osmanlılara bağlanmıştır.

Karasi, Osmanlı Devletine katılan ilk Anadolu beyliğidir. Osmanlı idaresi zamanında Karasi Sancağı, Anadolu Beylerbeyliğinin on dört sancağından biridir. Tanzimat'tan sonra merkezi Bursa olan Hüdavendiğar vilayetinin beş sancağından biri yapılmıştır. Timur'un 1403 yılındaki iştilası ve Ayvalık Rumlarının bazı ufak tefek ayaklanmaları dışında Balıkesir I.Dünya Savaşına kadar sakin bir yer olarak kalmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Yunanlılar, İzmir gibi buraya da saldırmışlar ve Edremit'i işgal etmişlerdir. Balıkesir'de halk Kuvvay-i Milliye hareketine güçlü destek vermiştir. Büyük Taarruz'dan sonra bölge kurtarılmış ve yerleşik bulunan Rumlar, Yunanistan'daki Türklerle değiştirilmiştir.

Balıkesir adı tahminlere göre şuradan gelmektedir:

İran İmparatorluğu ile bütün Anadoluyu Makedonya Devletine katan Büyük İskenderin ölümünden az sonra Balıkesir ve çevresinde hakimiyet kuran Bergama Krallığı buralarda bazı siteler meydana getirdi. Balıkesir adı, bu sitelerden birine verilen Paleo-Kastro (eski hisar) adının Türkler tarafından değiştirilmiş şeklidir (Berkay 1985: 73, 74, 75, 76, 77).

Manyas, Balıkesir'in kuzeyinde, 586 km yüzölçümüne sahip, 2000 nüfus sayımına göre 5455'i ilçe merkezinde olmak üzere toplam 25148 nüfuslu bir ilçedir. Doğusunda Bandırma ve Susurluk, batısında Gönen ve Balya, kuzeyinde Manyas Gölü, güneyinde Balya ve Balıkesir bulunmaktadır. Toplam 44 köye sahiptir.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Sanayi tesisi olarak sadece, bir salça ve konserve fabrikası mevcuttur. Manyas ovası, Manyas gölünden elde edilen sulama imkanlarıyla çeltik, şeker pancarı, domates, fasulye, buğday, arpa, mısır gibi çeşitli ürünlerin elde edilebildiği önemli bir tarım alanıdır. Ayrıca, ilçede

yakın zamanda kullanıma sunulan termal kaynaklar, ilçeyi önemli bir turizm merkezi haline getirmiştir.

İlçede sanayi tesislerinin az olması, sınırlı tarım alanlarının artan nüfusun ihtiyacını karşılayamaması yüzünden, ilçe sürekli dışarıya göç vermekte, özellikle birçok Manyaslı İstanbul'a ve Bandırma'ya yerleşmektedir. Bu sebeple Manyas'ın nüfus artış hızı son derece yavaştır.

İlçenin kapladığı topraklarda önemli tarih yerleşimleri vardır. Bunlardan en önemlisi Kzykos antik kentidir. İlçe merkezinin bulunduğu yerleşim ise Kırım Savaşından sonra (1856), Kırım'dan gelen Kırım Tatarları tarafından oluşturulmuştur. Hatta, yaşlılar tarafından Manyas, Tatar Köy olarak adlandırılmaktadır.

İlçe nüfusu homojen bir yapıya sahip değildir. İlçe topraklarında, 1856 Kırım savaşından sonra gelen Kırım Tatarları, 1862-64 yıllarında Ahmet Vefik Paşa iskanıyla yerleşik hayata geçirilmiş Yörük ve Çepniler; 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşından sonra Kafkasya'dan gelen Çerkezler, Gürcüler ve Dağistanlılar; 1912 Balkan Savaşından sonra kaybedilen topraklardan gelen muhacirler yerleşiktir. Buna göre, şu anki nüfusun büyük çoğunluğunun 1850'lerden sonra bölgeye gelip yerleştiğini söylemek mümkündür (Akkoç 2005).

Ağız incelemesi yapılan Kalebayır, Hekimköy, Kapaklı, Şeytan Köy ve Çal Köyü Manyasın Çepni köyleridir. Manyastaki diğer köyler, bu köylülere "Türkmen" derken, köylüler kendiler için "Çepni veya Erniç" ifadesini kullanmaktadır.

Çepnilerden bahseden en eski yazılı kaynak 1076 yılında Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan "Divan-ı Lügati't-Türk" tür. Kaşgarlı'ya göre Çepni boyu, Oğuzların yirmi iki bölüğünün yirmi birincisidir.

Reşideddin Fazlullah'ın yazdığı "Camiü't-İslam" adlı eserine aldığı Oğuz Destanına göre Çepni, Oğuz Han'ın oğullarından Üçoklar'ın en büyüğü olan Kök Han'ın dördüncü oğludur. Esere göre Çepni, savaş gördü mü hemen durmayıp savaşan, bahadır kişidir.

"Şecere-i Terakkime" (Türklerin Soy Kütüğü) adlı eserde Ebulgazi Bahadır Han, Çepni'nin anlamının "cesur" olduğunu söylemektedir.

Gyula Nemeth, eserinde Çepni adının “çeper, duvar, çit, parmaklık” kelimeleriyle bağlantılı olduğunu ileri sürer. Ona göre Çepni ismi, “koruyucu birlik” özellikle “sınır koruyucu birliği” anlamına gelmektedir.

Soltanşah Ataniyazov “Şecere” ismindeki eserinde, “Çepni” isminin eski Türk sözü olan “grup, sürü” anlamındaki “çep, çöp” sözünden türediğini belirtmektedir.

Çepniler 1071’de Anadolu’nun, 1277 yılından itibaren de Trabzon’a kadar olan Karadeniz Bölgesinin fethedilmesinde önemli görevler üstlendiler. 1277 yılında Sinop’a saldıran Trabzon Rum İmparatorluğunun ordusunu bozguna uğrattılar. Daha sonra da Samsun’dan Giresun’a kadar olan bölgeyi ele geçiren “Hacı Emir” adlı bir Çepni beyi, bu bölgeyi derebeyi ünvanıyla yönetmiştir. Trabzon’un fethinden sonra bu bölgedeki Çepniler konar-göçerliği bırakıp yerleşik hayata geçtiler. 16.yüzyıla gelindiğinde Amasra’dan Rize’ye kadar olan bölgede çoğunluğu Çepniler oluşturuyordu. Ancak günümüzde Ordu ve Giresun hariç, bahsedilen bölgede Çepni nüfusu oldukça azalmıştır.

Çepniler Türkiye içinde ve dışında çok geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Bunun sebepleri şunlar olabilir:

- 1-Moğol istilaları,
- 2-Baba İshak Türkmenlerinin ayaklanmaları,
- 3-Savaşçı bir karakterlerinin bulunması ve savaşmaya gittikleri bölgelerde yerleşip kalmaları (Çetinoğlu 2002: Çepniler s. 1, 2, 3, 4).

Prof.Dr. Faruk Sümer, Türk Dünyası Tarih Dergisinin 7. sayısında yayınlanan “Tahtacılar” adlı makalesinde Balıkesir yöresinde Karasi Devleti zamanında Dobruca’dan gelen Sarı Saltuk Türkmenleri de dahil olmak üzere bir çok Türkmen aşiretinin görüldüğünü; ancak Çepnilerin buraya 18. yüzyılda geldiğini, çünkü 17. yüzyılda Karasi yöresinde Çepni adının geçmediğini belirtir (Sümer 1993: Tahtacılar s. 2).

17. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu’ya , Suriye’ye ve Irak’a yayılmış olan bir çok Türkmen aşireti konar-göçer bir hayat sürüyordu. Ancak, konar-göçer aşiretlerin göç yolları üzerindeki yerleşik halka zarar vermeleri, eşkıyalık yapmaları, askere almada ve vergi almada düzenli bir sistem oturtulamaması gibi sebepler

yüzünden 1691 yılının başından itibaren bir dizi ferman ve hükümlerle bu göçebe aşiretler iskan edilmeye çalışıldı, iskan bölgeleri oluşturuldu. İskan zamanı ve yeri yanlış seçildiği için, hayvancılıkla uğraşan bu aşiretler konar-göçer bir yaşam sürmek zorunda oldukları için iskan uygulamasında problemler yaşanmış, bir çok aşiret bu uygulamadan kaçmıştır (Aydın s:10).

Prof.Dr. Faruk Sümer “Oğuzlar” adlı eserinde Balıkesir yöresindeki Çepnilerin, Boz Ulus kümesinin Kantemir oynağına bağlı olan, 1728 yılındaki Halep bölgesindeki “Rakka” iskanından iki defa kaçıp Balıkesir ve Bergama yöresine gelen Kantemir Çepnilerinden olduğunu belirtmektedir (Sümer 1981: 330, 331).

Derleme yapılan köylerde, konuyla ilgili bilgisi olabilecek kişilerle konuşulmuş; bunlardan ikisinin söylediği dikkate değer bulunmuştur.

Kalebayır Köyünden 56 yaşındaki Baki Duran, dedesinin kendisine, bu topluluğun Irak-Suriye tarafından geldiğini ifade etmiştir. Hekim köyden 68 yaşındaki İlyas Ülker, eskilerin Horasan, Irak, Suriye tarafından geldiklerini söylediklerini ifade etmiş ve annesinin atasözü niteliğindeki şu sözü sıkça kullandığını belirtmiştir:

“Huyunu aldırma Araba, Kürde; yaklaştırmaz seni mersinli yurda.”

Bilindiği üzere atasözleri toplumların değer yargıları ve yaşam biçimleri hakkında bize kuvvetli ipuçları verir. Bu atasözünü yorumlayacak olursak; bu topluluğun önceleri Arap ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölgede bulunduğunu ve göçebe hayvancılıkla uğraştığını söylemek yanlış olmaz. Bu durumda çıkardığımız sonuç Faruk Sümer’in söyledikleriyle paralellik göstermektedir.

Ayhan Aydın “Balıkesir’de Türk Aşiretleri” adlı eserinde, Kapaklı Köyü ve çevresine yerleştirilen Çepnilerin, Kantemirli Çepnilerinin “Nusrathı” oynağına bağlı olduğunu, 1861-1864 yılları arasında Bursa, o zamanki adıyla Hüdavendiğar vilayeti valisi olan Ahmet Vefik Paşa tarafından yürütülen iskan hareketiyle yerleşik hayata geçirildiğini belirtmiştir. Ahmet Vefik Paşa, bu iskan hareketinde oldukça sert yöntemlere başvurmuş, başlangıçta yerleşik hayata geçmek istemeyen aşiretler iskan yerlerini terk etmişler, fakat Ahmet Vefik Paşa’nın kararlılığı ve sert tutumu

yüzünden yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. O tarihten sonra Bursa ve Balıkesir civarında göç olayı pek görülmemiştir (Aydın s:14, 15).

Daha önce de belirtildiği üzere, ağız incelemesi yapılan köyler Manyas'ın Çepni köyleridir. Bunlar Alevî inancına sahiptir. Gelir seviyeleri Manyas'ın diğer köylerinden daha düşüktür. Çünkü yerleştikleri yerler dağlıktır ve az olan tarım alanları da verimsizdir. Başlangıçta böyle bir yere yerleşmelerinin iki nedeni olabilir: Birincisi; konar-göçer hayattan zorlama yoluyla iskan edildiklerinden dolayı hayvanlarını daha iyi otlatabilecekleri dağlık bölgeleri tercih etmişlerdir.

İkincisi; Alevî inancının bir özelliği olarak kapalı bir toplum yapısı gösterdikleri için, mümkün olduğu kadar gözlerden uzak yerlerde yerleşmek istemişlerdir.

Sonuç itibariyle ne köylerin sahip olduğu meralar hayvanlarına, ne de ekilen tarlalar insanların geçimlerini sağlamalarına yetmektedir. Köyler sürekli dışarıya göç vermekte, köyde kalanların bir çoğu kışın Ayvalık'a ve Erdek'e zeytin hasatına, yazın Karacabey ovasına domates ve şeker pancarına yatılı işçi olarak gitmektedir. Bu olumsuz şartların etkisiyle okumaya ve bu yolla meslek sahibi olmaya büyük önem verilmiş, yüksekokulu bitirenlerin oranı Manyas'ın diğer köylerine göre çok daha yüksek olmuştur. Bu köylerden çıkıp çalışma hayatında olan bir çok avukat, doktor, polis, hakim, öğretmen, subay, astsubay ve uzman çavuş vardır.

Alevî inancına sahip olan köyler, yakın zamana kadar diğer köylerden kız almaz ve bunlara kız vermezken artık bu geleneğin aşılıma başladığı görülmektedir. Balıkesir'de, Manyas Çepnileri dışında bir çok Alevî Çepni köyü vardır. Ancak Manyas Çepnilerinin bunlarla ilişkileri aradaki mesafe yüzünden çok da sıkı değildir. Zorunlu durumlarda bunlardan kız alınmakta veya bunlara kız verilmektedir. Balıkesir ve Susurluk çevresinde bulunan Alevî-Çepni köylüleri, Manyas Çepnileri tarafından "Hırtlı" olarak adlandırılmaktadır.

İncelemeye konu olan köylerde kız çocuklarına miras verilmemektedir. Buna karşılık anne ve babanın bakım yükümlülüğünü erkek çocuk üstlenmektedir. Hatta, ailede sadece kız varsa, miras amcaya intikal etmektedir. Günümüzde bu haksız gelenek bazı uygulamalarla delinmeye başlanmıştır.

Manyas Çepnilerinin ancak zorunlu hallerde ve Çepni toplumundan olmayanların yanında, onlardan gizli anlaşmak için kullandıkları kendilerine has bir

dilleri vardır. İsmail Hakkı Akay “Çepniler” adlı eserinde, Balıkesir’in diğer Çepni köylerinde de böyle bir dilin kullanıldığını belirtmektedir (Akay 1935: 67, 68). Bu kelimelerin bazıları Arapça ve Farsça’dan alınıp değiştirilmiş kelimelerken, bir çoğu kelime yapısı, aldığı ekler ve ses uyumuna uyumlulukları bakımından Türkçe’ye uygunluk göstermektedir. Ancak, bu kelimelerin kaynağı kesin olarak bilinmemektedir. Bu ifadelere şunları örnek verebiliriz:

Tunataza kevik it, hersit paylıklasın. “Kadına söyle ekmek getirsin.”

Manış halanıyı, kevikleme. “Yabancı geliyor, konuşma.”

Feleğe nuharla. “Çocuğa bak.”

İnceleme yapılan metinlerde bu kelimelerin bazı örneklerine rastlamamız mümkündür.

Şimdi inceleme yapılan köyleri kısaca tanıyalım:

KAPAKLI KÖYÜ

Manyas ilçe merkezine bağlı bir köydür. Kuzey batısında Kutludere Köyü, kuzeydoğusunda Hekim Köy, kuzeyinde Manyas İlçe merkezi, güney doğusunda Kalfa Köyü vardır. Eskiden beş mahalle olan bu yerleşim yeri Hekim mahallesi, Çal mahallesi ve Şeytan mahallesi köy olunca iki mahalle olarak kalmıştır. Manyas ilçe merkezine uzaklığı 5 km’dir.

Halkının tamamı Çepni olan köyün 1862’deki Ahmet Vefik Paşa iskanıyla kurulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Ana geçim kaynağı hayvancılıktır. Köyde, süt inekçiliği yaygın olmakla birlikte, koyun sürüleri de vardır. Köydeki tarım alanları sınırlıdır ve buralarda sulama yapılamaz. Bu yüzden ancak, sulama istemeyen tahıllar ekilebilir. Köy, elektriğe 1979’da kavuşmasına rağmen, içme suyu ancak 1995’ten sonra köye getirilebilmiştir. Okuma yazma oranı ve yüksek okulu bitirme oranı diğer Çepni köylerinde olduğu gibi yüksektir. Kapaklı Köyü ve civarı Yunan işgali görmemiş, fakat Anzavur isyanından kötü etkilenmiştir. Cumhuriyet devrinin başlarında Manyas nahiyesiyle birlikte Bandırma’ya bağlı iken, Manyas ilçe olunca Manyas’a bağlanmıştır (Akkoç 2005).

ŞEYTAN KÖY

Kapaklının bir mahallesi iken 1982’de ondan ayrılıp köy olmuştur. Etnik özellik ve tarihçe bakımından Kapaklı ile aynı özellikleri gösterir.

ÇAL KÖYÜ

Diğer mahalleler gibi 1982’de Kapaklı’dan ayrılıp köy olmuştur. Öbür köylere göre daha engebeli ve ormanlık bir bölgeye kurulmuştur. Bu yüzden Çal Köyünde bir çok köylü keçicilik yapmaktadır. İsmi üzerine kurulu olduğu “Çal bayırından” almıştır (Akkoç 2005).

HEKİM KÖY

Bu köyün doğusunda Cumhuriyet Köyü, güneybatısında Manyas, batısında Bandırma ve kuzeyinde ise Kutludere Köyü vardır. Kapaklının bir mezrası iken sonradan köy kimliği kazanmış olup gösterdiği özellikler Kapaklı ile aynıdır. İlçe merkezine uzaklığı 4 km’dir (Akkoç 2005).

Bilindiği üzere konar-göçerlerin arasında hastalıkları tedavi edenler vardır. Bunlara atasagun veya otacı hekim denilmektedir. Hekim Köye ilk yerleşenlerin arasında böyle bir hekim mevcuttur. Bu zanaatın babadan oğula devredildiği ve en son hekimin 1930’ların ortalarında öldüğü, işini ustalıkla yapması sayesinde bütün Balıkesir çevresinde tanınan bir iyileştirici olduğu, köylüler tarafından ve Çepni olmayan diğer Manyaslılar tarafından ifade edilmektedir. Köy ismini bu hekimden almakta olup, ayrıca köyün en geniş ve etkili sülalesinin ismi de Hekimler sülalesidir.

Diğer Çepni köylerinden farklı olarak; bu köyde 1993’de halkın gayretiyle bir cami yaptırılmış ve hızla sünnileşmeye doğru gidildiği görülmüştür.

KALEBAYIR KÖYÜ

Kapaklı ve Kapaklıdan ayrılan köylerle aynı etnik gruptan olmasına ve aynı inancı paylaşmasına karşın mesafe olarak onlardan daha uzakta olan bir köydür.

Kuzeyinde Hamamlı, batısında Şevketiye, güneyinde Dereköy ve Çavuşköy, doğusunda Salur bulunur. Manyas ilçe merkezine uzaklığı 11 km'dir.

Konar-göçerlerin Ahmet Vefik Paşa iskanıyla Hamamlı'nın bir mahallesi olarak yerleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllara kadar Hamamlı'nın bir mahallesi olarak kalmış, bu tarihten sonra köy kimliğini kazanmıştır.

"Kalebayır" denilen bayırın kuzey yamacına kurulmuş olduğu için, köy bu adla anılmıştır. Köyün bulunduğu bayırın zirve noktasında eski bir kale ve yerleşim yeri mevcuttur. Köylülerin tarlalarını sürerken sık sık tarihi kap ve sikkelere rastladığı söylenmektedir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

1- İnceleme yapılan köyler, halkının tamamı Alevî inançlı Çepniler olan Çepni köyleridir.

2- Bu halk, 1728 yılında Halep bölgesindeki Rakka iskanından kaçıp Balıkesir ve Bergama civarına gelen "Kantemir" Çepnilerinin torunlarıdır.

3- Köyler, 1862-64 yıllarında Hüdavendiğar (Bursa) valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından yürütülen iskan hareketiyle oluşturulmuştur.

4- Balıkesir'de bulunan bir çok Alevî-Çepni köyü ile aradaki mesafe yüzünden kuvvetli bağları yoktur.

5- Köyler dağlık bölgelerde kurulmuştur. Halk tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır.

6- Miras geleneğinde kızlara pay vermek yoktur.

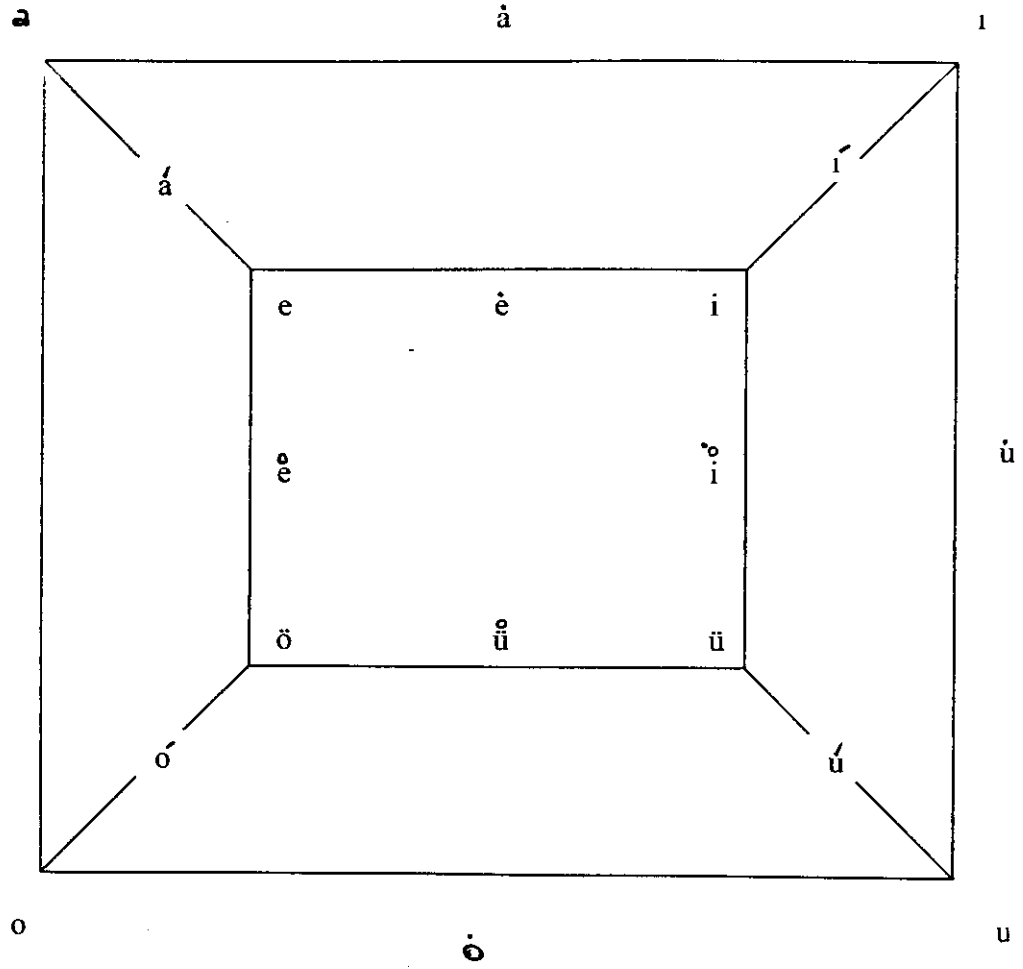
7- Okuma yazma oranı ve yüksekokul okuma oranı yüksektir.

8- Köylerin gelir seviyeleri düşüktür. Bu yüzden köyler sürekli göç vermektedir.

İNCELEME

I. BÖLÜM

SES BİLGİSİ

Manyas Türkmen Ağzı Ünlü Şeması

1- ÜNLÜLER

A- YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER

Balıkesir'in Manyas ilçesi Türkmen ağzında, yazı dilinde bulunan sekiz temel ünlü yanında, bunların bazılarının boğumlanma özellikleri bakımından değişikliğe uğramış türleri de vardır. Bu farklılık gösteren ünlüler şunlardır: á, â, ã, ê, ě, í, î, ó, ô, ú, û, ü.

á ünlüsü:

“a” ile “e” arasında tam olarak kalınlaşmamış yarı ince, bir orta damak ünlüsüdür. Bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüleri etkilemeleri sonucu a>á ve e>é değişimleri ile meydana gelmiş bir ünlüdür:

zámanı 2B-5, háıda 6A-1, káni 6A- 14, ğayınbábám 12A-7, bábám 12A-7, dávárınan 12A-7, sáĝná 1-43.

Çeşitli ünlü benzeşmelerinin tam gerçekleşmemesi yarım kalması sonucu “a” veya “e” sesi “á” sesine dönüşür:

ámmene 1-83, lirá 3C-73, máşakatları 4-17, máhálleniñ 4-20, işarát 7A-9, bárabar 15A-1, lirálık 15C-13.

â ünlüsü:

“ ‘a’ sesinin daralmasıyla meydana gelmiş ‘a’ ile ‘ı’ arasında bir sestir. Seyrek olarak görülen bir sestir, kendinden önceki veya sonraki ünlülerin etkisiyle oluşmuştur” (Gülensoy 1988: 19):

olmâyınca 8B-10, bárdak 9A-2, ğaynânâynan 15C-50, konsarvâyı 13A-2.

ä ünlüsü:

Geniş “a” ünlüsüdür. Genellikle arka damak “g”si ile birlikte kullanıldığı görülür:

ðķġası 1-46, ġāynānañ 1-50, ġāyrı 1-96, ġārşı 3A-42, ġārışık 3A-47, ġārısınıñ 3C-78, ġāyış 3B-5, ġālıyı 3B- 7, Saķargāyā’ya 3B-8, ġārı 3B- 14, ġāyı 3C -32, ġārdan 3C-67, ġārınıñ 3C-70, ġārāya 3C-85, ġārşı 3C-90, ġāyınbaba 15C- 33, baġā 15C- 33, ġāyı 15-272.

ê ünlüsü:

“ ‘e’ ile ‘i’ arasında dar-kapalı bir ünlüdür. Genellikle kök hecelerde bulunur. Kapalı ‘e’ ünlüsü, uyuşak damağın ön ve arkasına göre ortada oluşur, çene yarı açıktır, ‘i’ye en yakın ünlüdür. Bu ünlü, Eski ve Orta Türkçe metinlerde de görülmektedir” (Gülensoy 1988: 21).

ġeldi 6B-14, vërme 6B- 18, êllere 6B-18, êleme 8A-18, êntère 1-22, bēyaz 1-22, êllerine 2B-1, êline 2B-2, gezmēyi 13B-46, ireçetēyi 15C-15, Êllez 16-11, Kêleşler 16-23.

Bazen de “i” sesinin “e” ye dönüştüğü görülür:

çókelêġe 3A-14, amêlēyet 8A-24, şēş 1-128, silindirine 2B-3, êytiyar 16-182.

Bazı kelimelerde de “a”sesinin “e” ye dönüştüğü görülmektedir:

êleme 8A-37, êntère 1-22, êleminen 16-276, êli êlemi 16-280.

ê ünlüsü:

“e” ile “ö” arası bir ünlüdür. Ünlü benzeşmesinin yarım kalması durumunda “ö” sesi “ê” ye dönüşür. Bununla ilgili bir örneğe rastlandı:

bēyle 5B-11.

ı ünlüsü:

Orta damağın “ı” ye yakın bir bölgesinde boğumlanan ve “ı” ile “ı” arasındaki ses basamağında bulunan bir ünlüdür. Bu sese incelmış “ı” veya kalınlaşmış “ı” de diyebiliriz. Genellikle kelimelerin ilk hecelerinde görülmektedir:

şışdı 3C-51, dírek 8B-2, dískí 1-23, işde 1-26, ísdeyen 1-113, ídiylərđi, şışliğine 1-134, işaret 3C- 15, şışdı 4-12, girdi 5B-1, girmedí 5B-2, ísdiyím 8A- 25, ísdiyín 8A-28, içine 15A-1, gıyerim 11-9, şışeye 13A-3, ísdellermiş 14A- 44, ísdedik 14A-51, gırmezdi 15c-27, gırmediği 15C-29.

Büyük ünlü uyumunun tam gerçekleşmemesi yarım kalması sonucu “ı” sesi “ı” ye dönüşür:

ífısan 3C-57, şıkayat 3C-41, halinde 15A-3.

ü ünlüsü:

“ı” ile “ü” arasında hafifçe dar yuvarlak bir ünlüdür:

öriyím 11-5, işimesin 11-6, dişirmesin 11-7, díbek 12A- 20, misefir 13B-1, dünyada 16-169, dünya 6A-6, niçin 6B- 7, mislimen 16-62.

ö ünlüsü:

“o” ile “u” arası bir ünlüdür. Genellikle kelimelerin ilk hecesinde bulunan “o” ünlüsü “ö”ya dönüşür:

öğđası 1-46, öna 1-46, oturak 1-49, göfalak 1-50, hór 1-60, önnarı 1-4, ó 1-26, módası 1-28, örak 1-75, öndan 1-112, ölmadı 1-112, yökladı 2A- 6, göyalım 3A-3, göydum 3A-13, göy 3A-18, ösuruk 3B- 22, örada 6B- 13, söbā 16-178, önu 3A-4, ördan 3A-4, göymuş 3A-4.

Bazen de “-yor” şimdiki zaman ekindeki “ı” sesinin düştüğü durumlarda “o” sesinin “ö”ya dönüştüğü görülür. Ancak, bu ses olayı yöre ağzının temel özelliği değildir; kişisel söyleyişlerden kaynaklanmaktadır:

gırışmıyó 2B-6, gonusmıyó 2B- 8, gidıyó 3A-28.

ó ünlüsü:

“Tek veya çok heceli kelimelerin ön ve iç seslerinde görülen, ön damaktaki ‘ö’ ünlüsünün boğumlanma noktasının orta damak sınırına kayması ile oluşan bir ünlüdür. Genellikle ‘ö> ó’ değişmesi ile meydana gelir. Bu kalınlaşma yaygın olarak ‘b, g, k, s’ ünsüzleri yanında gerçekleşmektedir” (Karahan 1996: 9). Bu ünlüye metinden bulunan örnekler şunlardır:

górürüm 3C-12, gózümüñ 3C-34 görüllerse 3C-41, kóyüñ 3C-45, sóyleycēm 1-102, sóylüyü 1-108, góremiyim 1-144, gótürecēdim 1-145, górsüñ 1-149, górdü mü 1-164, sóyle 1-165, góndersiñ, sóyle 1-165, górdüğü 1-166, sóylesiñ 1-168, kóyü 2A-6, kóye 3A-2, kólgemiz 2C-4, gótüren 3A-1, gótürüyü 3B-25, górdüñ mü 3B-28, kóyden 3A-34, gótünnen 3A-48, góyveriyi 3B-2, bóyle 3B-1, sóyleyiñ 3B-17, gótürdü 3B-18, górmesiñ 1-39, sóz 1-70, sóyleñ 1-83, górmek 1-2, góğüsümüze 1-27, góğüselik 1-27, bólüğüne, kótu 6A-2, görüncü 6A-3, gózümden 6A-8.

Genellikle kelime başındaki “ö” ünlüsü “ó” ya dönüşür:

ólürüm 3C-31, ólmüyüñ 3C-35, ólecēz 3C-36, ódeyen 3C-64, óğüne 1-108, óykesi 16-173, órtük 16-182, ólecem 13B-18, ózleşene 9A-3, órter 13A-4, ózene 12A-8.

Bazı birleşik kelimelerde, benzeşmenin gerçekleşmemesi, yarım kalması sebebiyle “ö” nün “ó” olduğu görülür:

bóyle 3A-2.

ü ünlüsü:

“ı” ile “u” arası bir ünlüdür. Genellikle ünlü uyumlarına uygun olarak “u” ünlüsü “ü” ya dönüşür:

halbúku 3C-48, davúlunan 14B-34, múyana 3C-73, māçúp 8A-44, İsdanbúl 6B-12, bulandırdım 6B-28, púlladım 10-5, púlú 10-6, Bursa’da 6A-1.

ú ünlüsü:

“Bütünlüğünü korumuş kelimelerde yine önceki seslerde olduğu gibi ‘g, k, s, d’ ünsüzlerinin ve bu ünsüzlerin yakın boğumlu şekilleri olan benzerlerinin etkisi ile ‘ü’ sesleri ‘ú’ya dönüşürler. Ön ses ‘k’ ve ‘g’ ünsüzleri yanında ünlü kalınlaşması, ön damak ünsüzü olan bu ünsüzler boğumlanma noktalarını değiştirmedikleri için, yarım kalmıştır” (Karahan 1996: 9). Metinlerden bu duruma şu örnekler bulunmuştur:

Gúllü 16-119, gúnnüydün 16-208, kúkten 16-220, gúmiş 16-234, kúp 16-250, gúcüñüzü 16-284, gündelik 16-289, Gúlümser 16-295, dúşdü 13B-28, súrtüyle 14A-29, gúdellermiş 14B-3, gúneciñ 14B-4, gúççük 15A-3, dúzene 15C-13, Gúzin 15C-17, dún 15C-34, kúsgúyü 16-13, súrüyenner 16-36, súdekli 8A-38, sútlü 4-27, kúmesine 5B-1, dúşdü 7A- 8, gúcüñ 8A-28, súdekli 8A-32, gún 6A-6, súrdü 6A-10, gúcücük 4-1, gúcüne 3B-4, súrü 3B-9.

İlk hecede bulunan “ó” sesinin etkisiyle “ü” sesi “ú” sesine dönüşür:

dókúlürmüş 14A-6, kótüyü 13B-31, ókúz 4-3, óküzü 3B-2, ókúzdén 3B-2, ótúrüyü 3A-38, ótúruk 3A-47, gógúsümüze 1-27.

Bazı kelimelerde ünlü uyumunun tam gerçekleşmediği durumlarda “ü” sesinin “ú”ya dönüştüğü görülür:

húcum 3C-85, húcumda 3C-92.

“ü” ile başlayan kelimelerde genellikle “ü” sesi “ú”ya dönüşür:

úsdüne 15B-2, úç 15C-1, úsdü 11-10, úsdüm 8A-27, úşüydük 1-5.

Bazı durumlarda da “i” sesinin “ú”ye dönüştüğü görülür:

múlletdir 2A-2, úçún 3A- 26.

ü ünlüsü:

“ü” ile “ö” arası bir sestir. Seyrek olarak görülür. Kendinden önceki hecenin ünlüsüne uyum göstererek “ü” sesi “ü” ye dönüşür:

ögünde 3B-15, böğün 3C-33, ötögün 13B- 2

B- UZUN ÜNLÜLER

Manyas yöresi Türkmen ağzında Türkçenin normal ünlüleri hakimdir. Ancak bu ağzıda seyrek olarak rastladığımız uzun ünlüler, alınma kelimelerde, çeşitli ses olayları sonucunda veya çok az da olsa vurgu ve tonlamaya bağlı olarak ortaya çıkmış ünlülerdir.

1- Alınma Kelimelerde Görülen Uzun Ünlüler:

Alınma kelimelerde görülen uzun ünlüler genellikle ses veya hece düşmesine bağlı olarak kullanılmaktadır:

mūtaç 8A-38, vallā 16-90, māsılıñ 17-73, māzemiyyi 15C-35, Māmıd'ıñ 16-11, ırāmatlā 16-156, zān 7A -21, Allāma 8A-32, māçıp 8A-44, şıkāt 7A-16, zēmeri 16-177, kōfōr 7A- 24.

2- Ses Olayları ile İlgili Uzun Ünlüler:

Manyas yöresi Türkmen ağzında, ses olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan uzun ünlüler, yaygın bir durumdadır. Bu durumdaki uzun ünlüleri üç grupta inceleyebiliriz.

a) Ünsüz Düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler:

Manyas Türkmen ağzında “ğ, k, l, n, r, y, v, h” gibi ünsüzlerin düşmesi sonucu bu seslerden önce gelen ünlülerin uzatıldığı görülür:

dōmüşler 16-30, yūsek 1-58, isdērek 16-104, yōmiyē 16-285, ēmiziñ 16-294, Dēdin'den 16-4, zēmeri 16-177, sādıcım 13B-19, āşama 17-15, bālarmış 16-265, sālām 17-99, ālıyı 17-86, māsılıñ 17-73, bāçası 14B-35, sālık 15C-16, māzemiyyi 15C 35, Māmıd 16-11, ğāve 9A-1, yāmır 5B-5, āladı 6A- 4, dālarda 7A-16, āzımdan 3C- 52, bālarlarıdın 3C- 52, ōlan 14A- 23, Kelōlan 17-14, yōmuş 16-218, ōlağ 16-259, ūraşması 16- 276.

b) Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler:

1. Manyas Türkmen ağzında “ğ, h, n, v” ünsüzleriyle başlayan hecelerin bir önceki heceyle kaynaşması sonucunda meydana gelir:

çirdim 16-208, çiriltima 16-209, ğaçdımı 7A -1, babacımızı 3B- 32, Seyancım 3C-17, balımızı 15C- 26, ğolarķana 16-2, oklāyla 15A-2, Bölüceāciñ 16-264, çabalālım 17-93, vallā 16-90, nā 16-106, nāl 16-30, bārdıkca 17-43, çāryı 17-68, nāpacañ 16-197, ām 16-15, Allāma 8A-32, ayāmdan 4-3, yemēni 14B-14, yēn 7A-26, bēnmiyer 16-91, isdērek 16-104, dērmene 16-4.

2. Genellikle ismin belirtme ve yönelme durumunda bulunan sözcüklerde durum eki düşer ve sözcük sonundaki ünlü uzun söylenir:

nerē 16-145, yömiyē 16-285, biçmē 17-8, yürē 16-47, dövmē 16-172, sōtlē 16-219, hendē 3B-2, eşşē 3B-13, on ĩkē 1-13, dümbē 1-100, yedē 1-110, bardā 16-219, sazlā 16-243, ğazmā 16-289, arā 17-5, uykā 17-31, odā 17-32, ısırmā 17-56, yatā 14B-33, ayā 14B-39, sabā 8A-13, aşşā 3C-22.

3. Fiillerin “-ecek/-acak” gelecek zaman çekimlerinde, şahıs eki alması durumunda, “k” ünsüzünün düştüğü ve ondan önceki ünlünün de uzun söylendiği görülür. Çünkü, düşen ses şeklen kaybolda da ses değerini kendinden önceki ünlüde uzunluk olarak devam ettirir:

oynamaycādı 13B- 27, satmaycādı 13B-27, salıklamaycāñ 7A-42, olacāmiş 13B-3, öldürecēñ 4-13, gelecēmiş 13B-5.

4. Bazan “-cağız/-ceğiz” ekinin kaynaşması sonucu ekin ikinci hecesi yutulur,ekin ilk ünlüsü uzar:

dürcēzim 16-20, emmicēzim 16-253,

“-cık/-cik” ekinin sonundaki “k” sesinin düştüğü, bu sestem önceki ünlünün uzun söylendiği görülmüştür:

babacımızı 3B- 32, Seyancım 13B-17.

Bazan da ünlü düşmesi olan sözcüklerde uzun ünlü görülür. Bununla ilgili bir örneğe rastlandı:

kōfōr 7A-24

5. Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin kaynaşması sonucu, kaynaşan sestem önceki ses uzar:

çocuklunu 15C-74, bildiñizi 1-29, dırnāni 5B- 9, ayāni 3B-11.

c) Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler:

Aslında normal uzunlukta olan bu ünlülerin, konuşmada uzadığı görülür. Bu şekilde uzayan ünlüler, edatlarda yaygındır. Bunun yanında soru sözcüklerinde ve eklerinde de uzun ünlülere rastlanır:

bē 15C-37, dē 16-14, hē 7A-3, nerē 14A-6, dē mi 3C-66, ē 1-31, bēn 15C-24

C- KISA ÜNLÜLER

1- Genellikle normalden daha kısa olan ünlüler, dar ünlü düşmesinin ara devresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ek-fiillerde oldukça fazla kısa ünlünün kullanıldığı görülmektedir:

çilemizi çekiyidik 16-90, içellerimış 16-268, aklī ererimış 15C-83, gideriken 1-138, neyimış 3C-79, oluyūdu 1-122, yapallarımış 16-61, alaşillarımış 16-66, bālarımış 16-265, varımış 3C-5, oynaridık 7A-26, yapıyidim 3C-28, yapıyidik 7A-29, varidin 8A-8, çavışımış 3C-79, bıçarımış 3C-87, bakmazımış 3B-1, yatarımış 1-143, dutmazımış 3A-38, hasdā olmazidık 4-23.

2- Bir kelimenin son ses ünlüsü ile, ondan sonra gelen kelimenin ön ses ünlüsünün bağlantılı olarak yan yana gelmesi ile beliren çift ünlülerden birisi, genellikle kısadır:

de mī ebe 16-23, aklī ererimış 15C-83, tellī ılbada 1-22, muyanā oluyū 3C-73, çıkdī emmi 4-5, bunuñ dā öyle 15C-23, ocağdā olduğuna 15C-59/60 , Çıtı İlan'ın 14C-79, altı ay 15C- 80, harbī olmuş 16-60, ıdarā oluyduk 16-80, ğadarī ay ebe 16-99, Ğıllū analā 16-119, eyi mī ebe 16-137, de mī ebe 16-149, arpā ağırlığı 16-152, yaşlı oluydu 16-163, emmi irāmatlık 16-181, kükden mī akıydı 16-221, duyuyduñ mü ebe 16-232, biri dē oymuş 16-252, evelki adamlar 16-262, var mıydī ebe 16-288, nasī olurmuş 16-305.

3- Fiil çekimlerinde, şimdiki zaman eki “-yor”un düzleşme eğilimi göstermesinden dolayı, geçiş devresi kabul edebileceğimiz seslerin kısaldığı görülür:

çalışıyık 8A-56, yaşlanıyık 8A-58, atıyım 9A-2, ālamıyī 16-92, ārıyī 16-93, sısılıyī 16-115, ālıyım 16-256, varıyī 14B-33, saralıyī 14B-33, çıkmıyī 14B-38,

başlıyı 14B-40, ağrıyı 15C-37, sallanlığı 14A-14, karşılıyı 14A- 20, yanısı 14B -6, ğalıyı 14B- 9, ārıyı 15C-63, atıyı 3B- 25, bakımıyı 8A-22, yapıyıdık 7A-29, añladıyı 8A-1, bakımıyıñız 8A- 23, satdıyı 3C-71, tanıyıñ mı? 3C-78, savaşıyı 3C-84, çıkarıyı 3C- 85, bıçıyı 3C-85, yapıyıķ 4-2, saçıyı 4-8, tırtıklıyı 3B- 3, varyı 3B- 6, savıyı 3C-49, yapıyı 3C- 50, yanısı 3C-51, yatıyı 1-140, yavıyı 1-154, uyanıyı 3A-48, baķıyı 3A-48, kaçıyı 5A-1, yağıyı 6B-20, toplanıyıdı 7A-22, çalışıyıdı 7A-22, geçiriyı 16-69, geçiniyıñ 16-126, biliyıķ 17-14, ekiyı 16-295, yetmiyı 14B-41, yimiyı 15C-27, emzirıyı 16-26, içıyı 14A-26, kesilmiyı 14A-30, yiı 14B-9, geliyıķ 8A-48, gidiyıķ 8A-48, dinniıyı 8A-51, geziyı 1-133, ğoremiyı 1-144, küfür jdiyı 3B-29, sormuyı 1-164, soruyı 1-164, uyuyı 3A-46, buluyı 3B-3, ğoyuyı 3B-8, tuğluyı 3C-64, düşüı 14A-27, yüzülmüı 14A-31.

4- Yazı dilinde, bir isim ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerde ismin son hecesinde dar ünlü varsa, bu dar ünlü düşmekte ve isimle yardımcı fiil bitişik yazılmaktadır. Ancak, Manyas Türkmen ağzında bu durum görülmemekte, son hecedeki dar ünlü varlığını korumaktadır:

şükür jtdik 7A-24, küfür idiı 3B-29.

ğayıbolup 14B-56, ğayıboluverıyı 14B-55 örneklerinde ise, son hecedeki dar ünlünün kısaldığı, kaybolmak üzere olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Manyas Türkmen ağzının bu bakımdan bir geçiş evresinde olduğunu işaret etmektedir.

5- “ile” bağlama edatı ağızlarda benzeşerek ekleşmektedir, bu ağızda ise ilk vokali henüz tamamen kaybolmayarak kendisini korumaktadır:

ayıyıñan dilki 3A-1, cavırnan mîslîmen 16-62, Türk’ünen cavır 16-62, ebeñinen dedeñ 7A-10.

Ç- İKİZ ÜNLÜLER

Manyas Türkmen ağzında Türkçe sözcüklerde ikiz ünlüye seyrek rastlanmaktadır:

Bu ağızda bazı alınma kelimelerde ikiz ünlü görülmektedir:

zaan 57, şıkaat 5B-10, zaar 16-42, cerraada 8A-17.

Bazı sözcüklerde de iki ünlü arasındaki ünsüz düşmesine bağlı olarak ikiz ünlü kullanımına rastlanmaktadır:

değl 5B-17, bi dğa 16-291, deam 1-16.

D- ÜNLÜ UYUMLARI

- 1- Kalınlık incelik uyumu,
- 2- Kalınlık incelik uyumunun yarım kalması,
- 3- Kalınlık incelik uyumunun bozulması,
- 4- Düzlük yuvarlaklık uyumu,
- 5- Düzlük yuvarlaklık uyumunun bozulması,
- 6- Genişlik darlık uyumu.

Ünlü uyumunda en çok benzeşmeler etkili olmaktadır. Bu benzeşmeler bazı hallerde yerleşmiş olmasına rağmen bazan da geçiş safhasındadır. Manyas Türkmen ağzında genellikle ünlü uyumuna uygun bir söyleyiş özelliği görülmektedir.

1- Kalınlık İncelik Uyumu:

Batı Türkçesinin diğer ağızlarına paralel olarak kalınlık incelik uyumu çok kuvvetlidir. Yazı dilinde uyuma girmeyen bazı ekler ve edatlar da uyuma sokulmaktadır.

a. Bazı Ek ve Edatların Kalınlık-İncelik Uyumuna Girmesi:

Birleştikleri kelimeye devamlı kalın ya da ince olarak gelen, bundan dolayı da dil benzeşmesine uymayan bazı ekler ve çekim edatları, bu ağızda kalınlık-incecik uyumuna girmektedir.

1) “i-” ek-fiilinin ekleşmemiş şekilleri kelimeyle birlikte söylenir ve uyuma girer.

Geçmiş zamanlarda:

Manyas’ıdın 16-100, yavızdı 16-120, adamıdı 16-163, ğışdı 16-177, varıdı 16-177, tavansızdı 16-199, sazdanıdı 16-203, babasınıñımış 16-225, çalallarımış 16-235, utanırımış 15C-72, sağlamıdı 15C-38, yaparımış 14B-14, varımış 14B-2,

zayıfıdım 15C-24, barabarıdık 8A-9, olmazıdık 4-23, çalırımış 1-84, atarımış 1-84, goyğalıdı 1-7, oynasıydık 1-4.

Şart kipinde:

yaparışaı 12B- 1.

2) “İle” edatının benzeşme ve ekleşmeyle oluşmuş bulunan “-ınan, -nan” şekilleri, tamamen ses uyumuna girmektedir:

çadırnan 16-226, Ğayacı’ynan Bölüceāc’iñ 16-264, arabasınnan barabar 17-72, ambarınan bababar 17-102, cavırınan misliñen 16-62, sırtınan 16-185, yaşlıynan 16-163, babañınan 3C-1, suvannan çekmek 15C-29, Ğasıynan 15C- 35, davulnan zurnuynan 14B-46, çocuklarıñınan 8A-33.

3) “i-” ek-fiilinin “-ken” zarf-fiil ekinin kalınlaşarak uyuma girdiği görülür:

sallarķana 17-3, Ğolarķana 16-2, yaparķana 16-1, varķana 7A-28, ağlaşırķana 3B-32, Ğınalarķan 1-3, avlanırķan 14B-21, Ğaynarķan 5B-11.

4) Şimdiki zaman çekiminde, değişik ses olayları sonucu çekimi gerçekleştiren sesler genellikle uyuma girmektedir:

çıkarmıyı 7A-4, duruyı 5B-6, diyim 5A-1, dayanamıyım 6A-3, atıyım 3C-54, yanıyı 3C-51, ağrıyı 15C-37, yerleşdiriyi 15C-35, yimiyi 15C-27, yolluyı 14B-45, çıkarıyı 3C-85, savıyı 3C-49, yapıyı 3C-50, ödüyü 3C-66, ödemiüyü 3C-70, alıylar 3C-77, veriyi 3C-87.

5) Bu ağızda yaygın olarak bazı edatların Eski Anadolu Türkçesindeki özelliklerini devam ettirdikleri görülür (Karahana 1996: 5):

ħadı 3C-46, Ğanı 1-122.

6) Eski Anadolu Türkçesinde bulunan, sonraki dönemlerde kalınlık-incelik uyumu bozulan bazı kelimeler, Manyas Türkmen ağızında korunmaktadır:

ğardaşı 14A-24, anasınıñ 13B-4.

7) “ki” bağlama edatı kendinden önceki kelimenin ünlüsüne uygun olarak ünlü uyumuna uygunluk gösterir:

ğaldı kı 1-94, soruyı kı 1-166, halbükü 3A-8, Ğan yok kı 15C-11.

b. Alınma Kelimelerde Uyum:

Bu ağızda kullanılan alınma kelimelerin büyük bir kısmının kalınlık – incelik uyumuna uyduğu görülür. Bunlar genellikle ilerleyici benzeşme yoluyla uyuma girmiştir.

1) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

Bu ağızda oldukça sık rastlanılan bir özelliktir. Bu ses olayı hem inceltici hem kalınlaştırıcı yönde kendini göstermektedir.

Kalınlaştırıcı yönden:

muzupluk 17-72, hananın 15C-57, harbında 16-60, vakıt 16-79, İsmayıl 14C-4, fakır 14A-43, padişahın 14-20, dayıma 8A-51, tabı 6A-6, habarları 7A-11, maşınaya 4-22, hadı 3C-46, maşınalıyı 3C-88, caşallık 1-116, haşaratlık 16-233, māsıñ 17-73, zulüm 16-157, uhus 16-305, hatırımı 1-166, barabar 17-94, şıkaat 5B-10.

İnceltici yönden, bu yörede seyrek görülen bir ses olayıdır:

hesebini 15C- 47, feneliği 16-123, misefirim 16-13, Esetler'ın 16-224, mesele 15C-29, tekrar 13B-2, emselmiş 15C-80, isken 16-1, Esme 15C-46.

2) Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

İlerleyici benzeşme kadar sık rastlanmamaktadır. Kalınlaştırıcı yönden şu örneklere rastlanmıştır:

sālam 1-168, nuhus 15C-25, nışanını 5B-8, ırāmatlık 6A-2, ılaç 15C-13.

İncelme yönünden uyum gösteren sözcüklere fazla rastlanmamaktadır:

esgerler 16-66, Eşe 16-46, tene 17-89, elemiñ 7A-36, edetimiz 1-23.

3) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

Bu durumda iç sesteki farklı ünlü, her iki tarafında bulunan ünlüyü kendisine benzetmektedir:

barabar 17-94, Cafayır 5B-10, ışarat 7A-9, şıkaat 5B-10 , ıdara 16-80.

2- Kalınlık-İncelik Uyumunun Yarım Kalması:

Daha çok alınma kelimelerde görülen bu ses olayında, ünlü uyumunun ikiden fazla heceli olan sözcüklerde tam olarak uygulanmadığı görülür. Böyle sözcüklerde

ünlü uyumu yarım kalmış haldedir. Bu durumun iki şekilde ortaya çıktığı görülmektedir:

a) Ünlü benzeşmesinin, kendisini bütün ünlülerde göstermemesinden ortaya çıkar:

Niyazı'nın 16-236, idara 16-190, romatizme 1-134, ziyafat 14A-20, gireyfirte 8A-49, sevalatlık 4-15, biladar 1-65, mecburu 1-90.

b) Ünlü uyumunun tam gerçekleşmemesi, yarım kalması durumunda, geçiş dönemi sesi ortaya çıkar:

mâşakatlari 4-17, işaret 7A-9, öbür 17-80, ötekinerini 15C-69, öyle 8A-35, böyle 8A-35, öte 5B-5, halında 15A-3, şikayat 3C-41.

3- Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması:

Manyas yöresi Türkmen ağzında, bazı sözcüklerde ünsüzlerin etkisiyle uyumun bozulmak üzere olduğu görülür:

mülletdir 2A-26, yürek 8B-4, Guzin 15C-17.

4- Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:

Manyas yöresinde oldukça fazla görülen bir özelliktir.

a) Bu yörede şimdiki zaman "-yor" ekinin değişik ses olayları sonucu çekimde düzleşmesi çok yaygındır:

kesiyim 17-28, çakıyı 17-45, diyim 5A-1, dayanamıyım 6A-3, geçiyi 5B-4, bilmiyim 5B-1, bişiriyim 5A-4, gıyı 4-10, aranıyı 3C-94, yimi 15C-27, varıyı 14B-33.

b) Dudak benzeşmesinin, düzleşme yönündeki gelişmesi, bu bölgede, yazı diline göre, çok kuvvetlidir.

"Yazı dilinde 'b, p, f, m, v' gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşan ünlüler, ağızlarda uyuma sokulup düzleşmiştir" (Gülensoy 1988: 31).

yavrim 16-60, yavızıdı 16-120, avcımda 16-140, tavık 15C-53, çapıtlarını 16-265, galbir 17-2, gavişınca 17-53, armit 14A-11, hamırı 15A-1, yāmır 5B-5,

İsdebıl'a 6A-8, havızı 6B-28, havlıları 9B-6, yavım 12A-5, savırdım 12A-25, ğabığını 13A-3, çamır 1-92, havlılardan 2A-3, çavış 3C- 78.

Örneklere görüldüğü gibi yazı dilinde kalınlık-incelik uyumuna uyan, fakat düzlük yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimeler vardır. Bu yörede, bu tür kelimelerin genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir.

c) Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan alınma sözcüklerin de uyuma sokulduğu görülmektedir:

Arzı 16-56, cavırınan 16-62, Māmid'ın 16-11, māsılın 17-73, mırazına 8A-51, doğdur 1-145, uhus 16-305, Nurularınmış 16-224, muzupluğ 17-72, greyfırte 8A-49, horas 16-256, mömnünüm 12-10, basdınnan 1-138.

5- Genişlik-Darlık Uyumu:

Manyas Türkmen ağızında oldukça yaygın olan bu ünlü uyumu daha çok daralma yönündedir. Genellikle bu darlaşma, “-ınca/-ince” zarf-fiil ekinde ilerleyici benzeşme yoluyla görülür:

kağıncı 14B-40, başlıyıncı 17-8, ağıncı 17-55, atıncı 17-58, ğandırıcını 17-96, ğaçıncı 14A-23, bālıyıncı 4-6, dığıyıncı 7A-7, yaşıyıncı 8A-11.

Genişleme yönündeki ünlü uyumuna da rastlanmaktadır. “‘ğ’ ünsüzü, yanındaki ‘ı’ ünlüsünü ‘a’ ünlüsüne dönüştirmektedir” (Aksan 1978: 39).

bağarmışlar 14A-9, bacağaın 1-131, yağaşlı 1-53, bıçağa 14A-39.

Bazı alınma kelimelerde sebebi belirlenemeyen bir şekilde genişlik-darlık uyumuna uygunluk görülmüştür:

Yonan 16-3, uhus (ofis) 16-305.

6- Uyum Değişmeleri:

“Bazı ünsüzler, ünlü incilmesi ve ünlü kalınlaşması yoluyla uyum bozukluğuna sebep oldukları gibi, iki veya daha çok heceli Türkçe veya alınma bir kelimenin ünlülerini tamamiyle kalınlaştırarak veya incelterek, o kelimenin uyumunu değiştirebilmektedir” (Gülensoy 1988: 34).

Yazı dilinde görülmeyen uyum değişmesinin inceleme yapılan metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

uçu 3C-91, misir 12A-21, ülen 16-157, imme 14A-291, çufıku 15C-42.

E- ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

1- KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ

Manyas Türkmen ağzında kalın ünlülerin incelenmesi çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Bu ağızda görülen kalın ünlülerin incelenme olaylarını şöyle sıralayabiliriz:

a> e değişmesi:

“ ‘a>e’ değişmesi genellikle benzeşmeler sonucu ortaya çıkmıştır; daha çok alınma kelimelerde görülür” (Aksan 1978: 25). Metinlerden şu örnekler bulunmuştur:

elem 16-118, feneliği 16-123, mesele 16-242, emsellerim 16-274, hesebini 15C-47, misefirim 16-13, Eşe 16 - 46, romatizme 1-134, Esme 15C-46, edetimiz 1-23, ker 13B-46, Sevde’ynen 7a-22, esgerler 16-66, Kirezli’de 3C-11.

Bazı sözcükler de kendinden önceki sözcüğün durumuna göre ses değişikliğine uğrar:

bi tene 17-89, dört dene 9A-3, bir keç 3B-4, birez 17-57.

a>á değişmesi:

Bu ünlü değişmesi Manyas Türkmen ağzında “a>e” değişmesinin ara devresini teşkil etmektedir:

lirá 3C-73, zámamı 2B-5, hásda 6A-1, ğayınbábám 12A-7, dávárinan 12A-7, bárabar 15A-1, lirálık 15C-13.

a>i değişmesi:

Bu yörede az görülen bu ses değişmesi “y” ünsüzünün inceltici etkisinden dolayı ortaya çıkmıştır. Alınma kelimelerin sonundaki “uzun a”yı etkiler:

Esmi’yi 15C-46.

u>ü değişmesi:

Bu yörede az görülen bir ses değişimidir:

mömnünüm 12A- 10, ülen 16 157.

2- İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI

e>a değişmesi:

Manyas Türkmen ağzında oldukça fazla görülen bir ses değişmesidir. Sebebi de genellikle ilerleyici ve gerileyici benzeşmedir. “-ken” zarf-fiil ekinin, eklendiği kelimenin ünlüleri kalın olduğunda, uyuma girmek için kalınlaşıp “-kana” şeklinde söylendiği görülmektedir.

Ergin bu kalınlaşmayla ilgili olarak, “ ‘-ken’ eki, yalnız ‘i-’ isim-fiilinin zarf-fiil ekidir. Diğer fiillere getirilmez. ‘i-’ isim-fiilinin de ‘i- ken’den başka zarf-fiil şekli yoktur. Bu zarf-fiil ekinin bugün ağızlarda ünlü uyumuna uydurulduğunun görülebildiğini de kaydetmeliyiz.” (1992: 347) demektedir.

yaparķana 16-1, ğōlarķana 16-157, sallarķana 17-3, keserkene 17-87, geçerkene 7A-34.

Bu ses olayı, ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla alınma kelimelerde çok görülür:

ķana 17-76, barabar 17-94, haķaratlık, ğalada 16-249, hananıñ 15C- 57, ırāmatlā 16-156, ataşlık 16-188, idara 16-190, haştanada 1-139, salam 1-168, zaķan 1-102, bāçası 14B-35, ziyafat 14A-20, maraķdan 13B-23, amalāt 13B-25,

sevalatlık 4-15, Cafayır 5B-10, şıkaat 5B-10, Añşa 6A-12, habarı 7A-5, biladar 1-165, şıkayat 3C-41, ğuvaṭlı 3A-1, Cafar 3B-1, aylasınñıñ 13B-49.

Bu ses değişmesinin birleşik kelimelerde de örneklerine rastlanmaktadır. Sebebi yine ilerleyici ve gerileyici benzeşmedir:

Çanaqkala'da 16-64, Ğalabayır 17-71, mapıñhanaya 8A-19.

e>á değişmesi:

Bu ses değişikliğinin sebebi benzeşmedir ve bir geçiş devresi özelliği göstermektedir. Aşağıdaki örneklerde görülen sözcüklerde kullanılan "a" ünlüsünün bazı yerlerde tam olarak kalınlaştığı görülmektedir:

máşakatları 4-17, ıřarát 7A-9, hámán 5B-8, bárabar 17-94 , sáǵná 1-43.

e>ı değişmesi:

Bu yörede çok az görülen bir ses değişmesidir. "e" ünlüsü daraltıcı ünsüzlerin etkisiyle daralarak "ı" ünlüsüne dönüşür:

mahanıynan 1-118, örneğinde "e" ünlüsü "y"nin etkisiyle daralmıştır.

tamamın 3C-47, örneğindeki ses değişiminde ise kolay söyleme kanununun etkisi görülür.

ü>u değişmesi:

Bu ağızda az görülen bir ses olayıdır:

nuhus 15C-25, çünkü 15C-42, zulüm 16-52.

ü>ú değişmesi:

Bu yörede çok yaygın olarak görülen bu değişmenin en önemli sebebi, önlerinde bulunan ünsüzlerin kalınlaştırıcı özelliğe sahip olmasıdır:

Ğúllü 16-119, ğúnnüydün 16-208, kúkden 16-220, ğúmuş 16-234, Ğúlümser 16-295, dúşdü 13B-28, dókúlmüş 14A-6, súrdürüp 14A-42, súrtüyler 14A-29,

güddellerimiş 14B-3, güneciñ 14B-4, güççük 15A-3, üsdüne 15B-2, düzene 15C-13, dün 15C-34, şükür 8A-32, yürek 8B-4, günüz 4-20, kúmeşe 5B-1, Tezgúl'e 7A-29, túp 6A-14, ókúz 4-3, güzel 1-151, dúgúnner 1-1.

i>ı değişmesi:

Manyas Türkmen ağzında oldukça yaygın olarak görülen bir ses değişmesidir. Değişmenin sebebi ilerleyici ve gerileyici benzeşmelerdir:

padıshañ 14B-25, ılaç 15C-13, Halıl 16-27, Alı 16-166, İrayım'ıñ 16-207, Niyazı'nıñ 16-236, ıñsannarıñ 16-247, vaşıt 16-79, ğandılınan 16-80, ıdarã 16-80, nışannamışlar 14B-46, İsmayıl 14C-4, Arıf 13B-41, faşır 14A-43, Arıfcan'ıñ 13B-36, dayıma 8A-51, ırãmatlıķ 6A-2, ıřarát 7A-9, Cafayır 5B-10, bıçayı 3C-85, maķınalı 3C-87, manılarından 1-31, yarım 1-35, Salım 1-44, cařallıķ 1-116.

i>ı değişmesi:

Genellikle sözcüklerin ilk hecesinde bulunan "ı" ünlüsünün "i" ünlüsüne dönüştüğü görülür:

şışdi 3C-51, dírek 8B-2, dískí 1-23, işde 1-26, isdeyen 1-113, girdi 5B-1, gıyerim 11-9, isdellerimiş 14A-44, şışeye 13A-3.

i>a değişmesi:

Alınma sözcüklerde görülen bir ses değişmesidir:

cerraada 8A-17, imtañam 1-71, cařallıķ 1-116, mana 1-160.

i>u değişmesi:

Genellikle alınma sözcüklerde görülen bir ses değişmesidir. Kendinden önceki ünlüyle benzeşme sonucunda meydana gelir:

Nurularıñmış 16-224, uhus 16-305, muzupluķ 17-72, mecburu 1-90.

“için” edatının da kendinden önceki sözcükle benzeşmesi sonucunda ses değişikliğine uğradığı görülür:

onuñ uçu 3C-91.

Aitlik eki olan “-ki” ve bağlama edatı olan “ki”nin kendinden önceki sözcükle benzeşerek ses değişikliğine uğradığı görülür:

onuñķu 15C-74, hatırımu soruyũ ķu 1-166, yok ķu 15C-11.

ö>ó değişmesi:

Çok yaygın olarak rastlanan bu ünlü değişmesi çoğunlukla “ k, g ” ünsüzlerinin etkisiyle gerçekleşir:

götü 16-89, kólelik 16-110, Gónen’e 16-101, gózetliyi 17-66, gótürüncü 17-72, gótürüllerimiş 16-9, kóse 16-181, görümler 16-182, gógüsde 16-231, gólde 16-237, görüncü 14A-23, górdüğü 14B-21, gózlüylar 14B-51, kór 13B-20, gózün 10-3, kópekler 12A-11, góreyim 11-32, kótüyü 13B-31, görükdü 7A-34, górmesiñ 7A-37, gótürmüyü 7A-41, górdüñüz 8A-23, kóylük 8A-26, gósderiyim 8A-60, gózüme 6A-14, gónlümüñ 6B-2, görür 6B-19, kópek 7A-9, gótürdüler 7A-17.

Bunların yanında, genellikle “ö” ünlüsü ile başlayan sözcüklerde “ö>ó” değişmesi görülür:

óykese 16-173, örtük 16-208, Ózcan 15C-2, ómrü 15C-28, örtüldü 13B-14, ólecem 13B-18, ózleşene 9A-3, órter 13A-4, ózene ózene 12A-8, ónce 8A-54, ódediği 3C-68.

3- DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI

a>u değişmesi:

Bu ağızda sık görülen bir ses olayıdır. “y”nin daraltıcı etkisi ile “a” ünlüsünün “u”ya dönüştüğü görülür:

oluy^üm 8A -53, yumurtuyu 12B-1, zurnuynan 14B-34, pusuluy^ü 17-16, oduyu 17-28.

“-ınca/-ince” zarf-fiil ekindeki geniş ünlüler, ilerleyici benzeşme sonucu daralmıştır:

du^ıuncu 14B-25, o^ıturuncu 3C-8.

e>ö de^ığişmesi:

Bu de^ığişiklik yöre a^ızında az gör^ülmektedir:

dö^üv 14A-19, mö^ümnünüm 12A-10, cö^üplerine 17-53.

e>ü de^ığişmesi:

“-ınca/-ince” zarf-fiil ekinin sonundaki geniş ünlü, bu a^ızda ilerleyici benzeşmenin etkisiyle daralmıştır:

g^ür^üncü 14B- 39, g^üt^ür^üncü 17-72.

Benzeşmenin etkisiyle de çok seyrek olarak “e” sesinin “ü”ye dö^üntüştüğü gör^ülür:

bö^ücük 16-206.

4- YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ

o>ı de^ığişmesi:

Az gör^ülen bir ses de^ığişmesidir. Düzlük uyumuna uyulmuştur:

basdın^ınan 1-138.

o>a de^ığişmesi:

Az gör^ülen bir ses de^ığişmesidir. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyulmuştur:

horas 16-259.

u>ı değişmesi:

Yine düzlük uyumuna uyum amacıyla kelimelerin ikinci hecesindeki yuvarlak ünlünün, ilerleyici benzeşme yoluyla ilk hecedeki düz ünlüye uyarak düzleştiği görülür:

ğabıl idiyim 14B-29, çamır 1-92, çavış 3C-78.

5- GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI

“Geniş ünlüyle biten bir köke, ünlüyle başlayan bir ek gelirse araya geçiş sesi almak durumundadır. Bu geçiş sesi ‘y’ olunca ya da gelen ek şimdiki zaman eki olunca, kökün sonundaki ünlü darlaşabilir” (Demircan 1977: 54, 55). Manyas Türkmen ağzında Şu örnekleri görülür:

a>ı değişmesi:

Manyas Türkmen ağzında, bu değişmenin büyük bir kısmı “y” ünsüzünün daraltıcı özelliğe sahip olmasından dolayı ortaya çıkmıştır:

kafiy 14B-39, ğasıynan 15C-35, parıy 16-252, jandırmıynan 3C-42, çıkıyım 3C-43, çalışımıyincik 8A-50, çabıy 8A-60, baқыım 12-2, atıyım 3C-54, tarlıy 3C-74, yaşıyincı 8A-11, başlıyincı 17-8, bālıyincı 4-6.

“a>ı” değişmesinin bir diğer sebebi de ilerleyici benzeşmedir:

kaқıncı 14B-40, atıncı 17-58, aқıncı 17-55, ğandıırıncı 17-96, ğaқıncı 14A-23.

e>i değişmesi:

Bu yöre ağzında oldukça yaygın olarak görülen bir ses değişmesidir.

“y” ünsüzünün daraltıcı etkisiyle oluşan örnekler Şunlardır:

deniyim 17-100, kimsiyi 8A-29, veriym 3C-48, m̄azemiyyi 15-35, kesiyim 17-28.

“-inca/-ince” zarf-fiil ekinin sonundaki “e” ünlüsünün ilerleyici benzeşme yoluyla “i” olduğu görülür.

gelinci 14B-17, gidinci 14A-8.

yir yir 16-87, dillermiş 16-112, dididen gödudan 16-155, yirde 16-294, dirkene 17-101, afidersiñ 15C-49, yimeye 15-61, yirine 16-1 örneklerinde ise “e>i” değişmesinden söz edemeyiz. Muharrem ERGİN’e göre; bu kelimelerin köklerindeki “i” sesi, Batı Türkçesinin ilk devirlerinde -Eski Anadolu Türkçesi ve İlk Osmanlıca devirlerinde- 16. yüzyıla kadar varlığını sürdürmektedir ve Osmanlıcanın son devirlerinde yerini “e” sesine bırakmıştır (Ergin 1993: 77). Muharrem ERGİN’in görüşüne dayanarak, bu kelimelerde bir ses değişmesi olmadığını, ağzın Eski Anadolu Türkçesindeki özelliğini, devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

e>é değişmesi:

Genellikle ünlü değişimi olaylarının geçiş devresinde kalmış bir ünlüdür:

çókelêge 3A-14, vërme 6B-18, êllere 6B-18, amelêyet 8A- 24, êntere 1-22, bÿyaz 1-22, şÿş 1-128, demek 3C-7, telêfon 13B-17, gezmÿyi 13B-46, tedavi 3C-56, ireçetÿyi 15C-15, Kêleşler 16-23.

o>u değişmesi:

Bu yöre ağzında az görülen bir ses olayıdır:

doğtur 1-130, ğuyar mı 2B-13, yuğururum 12B-2, uhus 16-305.

a>u değişmesi:

Bu ağızda görülen “a>u” ses değişikliği, genellikle “y” ünsüzünün daraltıcı etkisiyle ortaya çıkmıştır:

oluyum 8A -53, yumurtuyu 12B-1.

“-inca” zarf-fiil ekindeki “a” sesinin “u” olması ilerleyici ses benzeşmesi sonucudur:

duñuncu 14B-25, oturuncu 3C-8.

o>ö değişmesi:

“o>u” değişmesinin geçiş devresinde kalmış bir ünlüdür:

öğğası 1-46, öna 1-46, öturağ 1-49, göfalağ 1-50, hòr 1-60, konturòla 1-146, önnarı 1-4, mòdası 1-28, órağ 1-75, öndan 1-112, ölmadı 1-112, yökladın 2A-60, ğırıřmıyò 2B-60, ğonuřmuyò 2B-8, ğöyalım 3A-3, ösuruğ 3B-22, ğöy 3A-18, sòba 16-178.

6- DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ

i>e değişmesi

“İçinde ‘ğ’ bulunan ve bunun yanında dar ünlü olan kelimelerde ‘i’ sesi ‘ğ’nin genişletici etkisiyle ‘e’ye dönmüştür” (Aksan 1978: 39). Bu kurala metinlerden aşağıdaki örnekler bulunmuştur:

değ 17-37, eğeldikten 17-87, değermeninden 4-26, Çitleğ 9B-2.

eyiliğini 16-122, kelimesinin Batı Türkçesinin tarihi gelişiminde edgü>eygü>eyyü>eyü>eyi>iyi şeklinde gelişimini sürdürdüğü görülür. (Gülensoy 1988: 40). Dolayısıyla bu örnekte bir ses değişmesi yoktur; inceleme yapılan ağızda kelime Eski Anadolu Türkçesindeki şeklini korumaktadır.

yeycēni 15C-70, örneğinde gerileyici benzeşmenin etkisi görülür.

Meribangiliñ 1-111, örneğindeki ses değişmesi ise herhangi bir sebebe bağlanamamıştır.

i>ē değişmesi:

Bu yöre ağızında az görülen bir ses olayıdır:

“amêlêyet 8A-24” örneğinde ilerleyici benzeşme etkilidir.

“Ëllez 16-11, êytiyar 16-182” örneklerinde ise kolay söyleme kanunu etkilidir.

u>o değişmesi:

Bu değişme kalınlaştırıcı özelliğe sahip “k, g” ünsüzlerinin aynı zamanda genişletme etkisiyle gerçekleşmektedir:

ğosğosu 12B-5.

ü>û değişmesi:

Bu yöre ağzında az görülen bir ses olayıdır:

öğünde 3B-15, böğün 3C-33, ötöğün 13B-29.

7- ÜNLÜ DÜŞMESİ

Manyas yöresi Türkmen ağzında ünlü düşmesi sıkça görülen ses olaylarından biridir.

a) Bu yörede orta hecesinde dar ünlü bulunan sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldığında dar ünlünün düştüğü görülür:

omzuna 14B-23, avcına 13B-27, boyna 3C-88, oynamaıçadı 13B-27.

Yine orta hecede “r, d” ünsüzleri arasında geniş ünlünün düştüğü görülür:

orda 7A-40, nerden 7A-3.

Orta hecenin vurgusuz olması sebebiyle meydana gelen ünsüz düşmesi az görülen bir ses olayıdır:

ğalba 13B-25, boyna 3C-88.

Bu yörede alınma sözcüklerde de ünlü düşmesi görülür:

haığatdanı 3C-58, köfö 7A-24, amalât 13B-25, mûyana 3C-73.

b) Fiillere getirilen “-ecek /-acak” ekindeki birinci ünlünün düştüğü görülür: yapmaycām 16-283, gelmeycēdim 13B-22, oynamaycādı 13B-27, satmaycādı 13B-49, baķamaycām 3C-48.

Dar ünlüyle biten bazı sözcüklere yönelme durumu eki getirildiğinde, son hecedeki dar ünlünün düşerek durum ekinin uzun söylendiği görülür:

sürē sürē 16-26, uykā 17-31.

“iki” sözcüğündeki birinci ünlü de çoğunlukla düşer:

bir ki 16-28, 4-3.

8- ÜNLÜ TÜREMESİ

Manyas yöresi Türkmen ağızında ünlü türemesi kelime başında, sonunda, ortasında görülen bir ses olayıdır.

a) Başta Ünlü Türemesi:

Daha çok, diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi “r” ve “l” ünsüzleri ile başlayan sözcüklerde ortaya çıkmaktadır. “r” ve “l” sesleri Türkçe kelimelerin başında yer almaz. Bunun için ‘r’ ve ‘l’ ünsüzleri ile başlayan kelimelerde başta ünlü türemesi görülür” (Aksan 1978: 50).

ıraķımız 16-143, ıraħat 17-31, ılāzım 17-37, ılayıķ 17-39, ırāmatlā 16-156, İrayım’ıñ 16-207, ırayına 15C-45, irecetēyi 15C-15, irezilliğidin 12A-18, ileğene 4-14, İrecep’e 1-92.

Örneklerde de görüldüğü gibi “r” ve “l” ile başlayan kelimelerde başta türeyen ünlüler dardır ve ondan sonra gelen ünlüler de kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık bakımından benzeşmektedir.

b) Orta Hecede Ünlü Türemesi:

Orta hecede ünlü türemesi genellikle dudak ünsüzlerinden sonra görülür:

abıla 15C-75, amıca 15C-80.

Manyas Türkmen ağızında diş ve diş eti ünsüzüyle biten bir heceden sonra “r” ünsüzü ile başlayan bir hece geldiğinde, diş ve diş eti ünsüzü ile “r” ünsüzü arasında ünlü türemesi olmaktadır.

çırafında 16-294, masıraf 13B-8, konturola 1-146.

c) Son Hecede Ünlü Türemesi:

-kan/-ken zarf-fiil ekinin genişlemiş şekli olan -kana/-kene ekinin son sesini, türemiş ünlü kabul edebiliriz. Metinlerde, bu açıklamaya uygun şu örneklere rastlandı:

sallarķana 17-3, keserkene 17-87, bitirikene 17-89, dirkene 17-101, girerkene 16-177, yaparķana 16-1, ğōlarķana 16-2, bişerkene 15C-31, geçerkene 7A-34, ağlaşırķana 3B-32.

OLUŞMA NOKTALARI	PATLAMALI			PATLAMALI SIZICI			GENZEL	SIZICI			AKICI	YARIM ÜNLÜ
	Ö.	Y.Ö.	Ö.SÜZ	Ö.	Y.Ö.	Ö.SÜZ		Ö.	Y.Ö.	Ö.SÜZ		
ÇİFT DUDAK	b	ḅ	p								m	
DUDAK – DİŞ								v		f		
DİŞ			t									
DİŞ - DİŞ ETİ	d	ḏ	t	c	č	ç		z, j		s, š	l, r, n	
ÖN DAMAK	g		ƣ, k				ñ			ḵ, š, š̄		y, ʏ
ORTA DAMAK	g		ƣ, k									
ARKA DAMAK	g̃		ƣ				ñ	g̃, g̃				
GIRTLAK										b		
KÜÇÜK DİL										ḅ, ḏ		
NEFES BORUSU AĞZI										h		

Manyas Türkmen Ağız Ünsüz Şeması

çok geniş ölçüde ‘ğ’ sesi kullanılmaktadır. Ağzlar, ‘k’ ile başlayan bütün kelimeleri bugün hep aşağı yukarı ‘ğ’ ile söylemektedir. Demek ki bugün ağızlarda görülen baştaki ‘ğ’ler aslında ‘k’dir” (Ergin 1992: 85).

Manyas Türkmen ağzında çok yaygın olarak kullanılan bir ünsüzdür. “k” sesi kalın ünlülerle birlikte kullanıldığı zaman arka damağa kayarak “ğ” sekline dönüşür. Genellikle sözcüklerin başında kullanılır:

ğazma 16-289, ğulakda 16-295, ğırırımıñız 16-296, ğalbır 17-2, ğarar 17-6, ğırbaç 17-43, ğapıyı 17-55, ğarannık 17-55, ğavışınca 17-53, ğafak 17-76, ğandırınıcı 17-96, ğapānı 17-102, ğapı 16-68, Ğalabayır 16-71, ğarşıda 17-72, ğandılınan 16-80, ğafam 16-93, ğuzumuzu 16-143, ğarafilimizi 16-143, ğalada 16-234, ğaçak 16-255, ğarılar 16-285, ğışlık 15C-70, Ğapaklı 16-39, ğasaba 14B-40, ğuşanmış 14B-44, ğanı 15C-8, ğarın ğasıq 15C-10, ğalabalık 15C-34, ğuru 14B-10, ğocam 14B-6, ğardaşım 14A-39, ğaldi 13B-17, Ğumru 13B-29.

Bu yörede bazı sözcüklerde ortada bulunan “k” sesinin “ğ”ye dönüştüğü görülür:

hağğımı 15C-75, şapğasını 17-27, başğa 14B-32, Hağğı 13B-17, aştın 13B-20, ayakğabı 14A-41, ğosğosu 12B-5, masğara 13B-32, hağğatdanı 3C-58, Çanağğale 3C-62.

ğ ünsüzü:

Ünsüz düşmesinden bir önceki devreyi göstermekte olup, gevşek boğumlanan bir ünsüzdür. Manyas Türkmen ağzında çok yaygın olarak görülen bir sestir:

eğiliğini 16-122, feneliği 16-123, ortalığı 16-136, olmadığı 16-142, ārlığı 16-152, yığın 4-17, doğrar 4-27, yoğusa 5A-4, düğür 143-43, ağla 6B-3, yağmır 6B-20, ağam 7A-8, sığirtmacıñ çocuğı 14B-37, yazdığı 15C-15, bıçağa 14A-30, aracılığı 14C-1, kinciliğim, 13B-33, doğranma 14A-33, ğaşığı 9A-1, duttuğı 9A-2.

h ünsüzü:

Hırıltılı “h” ünsüzüdür. Kalın ünlülerle birlikte ortaya çıkar:

Ğanım’a 15C-18, zıhı 3C-84, ğadı 3C-46, ğabarı 7A-5, ğanı 1-122.

ħ ünsüzü:

Nefesli “h” ünsüzüdür. Manyas Türkmen ağzında sık rastlanan bir ünsüzdür: muħabbet 1-6, caħallık 1-116, maħanıyan 1-115, ħavlılardan 2A-3, maħlık 3A-1, maħálleniñ 4-20, ħatladık 7A-14, ħap 16-256.

ħ ünsüzü:

Düşmek üzere olan “h” sesidir. Ünsüz düşmesi ve ünsüz türemesinin bir önceki devresini göstermektedir. Gevşek boğumlanan bir ünsüzdür. Manyas Türkmen ağzında oldukça yaygın olarak görülen bir ünsüzdür:

sabaħ 1-4, imtaħam 1-71, maħallaħ 1-95, sabaħaca 3A-45, ıraħat 17-31, daħa 7A-1, mapıřħanaya 8A-19, ħırkamı 11-9, ħalka 11-18, ħıřdınamadım 15C-22, ıraħatsızlıđım 15C-25, ħtiyar 15C-42, saħat 16-183, padiřaħıñ 14B-25.

ķ ünsüzü:

Orta damak ünsüzüdür. Manyas Türkmen ağzında oldukça sık kullanılır. Bir ön damak ünsüzü olan “k” sesinin hece başında genellikle, yuvarlak ve ince sıradan ünsüzlerle kullanırken orta damağa kayarak “ķ” sesine dönüştüğu görölür. Bu durumda ince ünlüler yarı kalınlaşır:

ķóyüñ 3C- 45, ķóse 16-181, óķúz 4-3, ķúsgúyü 16-13, ķúkten 16-220, ķúp 16-250, ķóyümü 1-62, ķólgemiz 2C-4, ķóyden 3A-34, óķüzü 3B-2, ķór 13B-20, ķúmeşe 5B-1, ķótü 6A-2, ķaneli 6A-14, Bakırķóy’e 8A-11, řúķúr 8A-32, ķótúyü 13B-31.

ķ ünsüzü:

Manyas Türkmen ağzında oldukça yaygın olarak kullanılan bir ünsüzdür. “k” ünsüzü kalın ünlülerle birlikte kullanıldığı zaman arka damağa kayarak “ķ”ye dönüşür:

muzupluk 17-72, çalışırık 17-94, yağmışlar 16-40, şakıylardın 16-183, ataşlık 16-188, sıcağ 16-191, şakaratlık 16-233, ğaçak 16-255, õlak 16-259, çoğ 17-44, şakıç 16-280, uzaklara 17-67, oradağı 16-67, Çanađđala'da 16-64, oturak 16-108, sallarkana 17-3, ufağlık 17-14, ğaşık 15C-68, Hađđı'ya 13B-13, Bağırlara 13B-2, sālık 15C-16, sağın 14A-29, çoçuk 14A-39, sultanlık 12A-19, uyđudan 6B-30, toprak 6B-27.

ķ ünsüzü:

Az görülen bir ünsüzdür ve normalden daha önde boğumlanır:
bakıt 16-281, vakıt 16-142.

ķ ünsüzü:

Sızıcı "k" ünsüzüdür. Bu yöredeki kullanımına şunlar örnektir:
ki 4-10, ikicik 8A-52, ğaynadıđtan ķeri 9A-4, ikisi 12A-14, ikimiz 12A-14, yūkü 3A-1, sirke 3B-9, Kirezli'de 3C-11.

ñ ünsüzü:

"ñ" ünsüzünün, ön ve arka damakta boğumlanan iki şekli bulunmaktadır. Bunlardan ön boğumlanmalı şekil ince ünlülerle, arka boğumlanmalı şekil ise kalın ünlülerle kullanılır. "ñ" ünsüzü Manyas Türkmen ağzında, Batı Türkçesinin diğer ağzlarında olduğu gibi, çok yaygın olarak görülmektedir. Değişik şekillerde ortaya çıkan bu ünsüzün bulunduğu yerleri şöyle sıralamak mümkündür:

a) Sözcük köklerinde kullanılan "ñ" ünsüzleri;

eñ eveli 16-232, deñiřdiriyi 17-17, yeñdim 16-136, siñmeye 16-4, tıñ tıñ 14A-1, iñsan 14B-2, mařıñđanıñ 13A-5, beñzer 13B-33, yalıñız 13B-38, biñ 8A-32, soñra 8A-55, yeñge 8A-16, óñce 6A-9, soñra 6A-6, Añřa 6A-12, Karadeñiz 6B-21, Eñgin'iñ 5B-9, İñgiliz 3C-83, doñ 4-7, deñizin 3C-88, zıñđ 3C-6, yeñi 1-41, iñden 3B-13, añlat 1-85, óñlük 1-20.

b) İlgi durumunda kullanılan "ñ" ünsüzleri;

İlgi durumu eki ünlü ile biten sözcüklerden sonra “-iñ, -iñ, -uñ, -üñ”; ünsüzle biten sözcüklerden sonra “-nıñ, -niñ, -nuñ, -nüñ” şeklindedir.

Manyas Türkmen ağzında, durum eklerinde oldukça yaygın olarak kullanılır: eviñ içinde 1-57, anamıñ bi tenesiym 1-60, abılayıñ öğüne 1-115, dayıyıñ torunu 1-125, seniñ bildırkı yolladıǵıñı 1-169, evimiziñ öğünde 3B-15, çitciniñ ğayışını 3B-17, Kımkıym’ıñ oǵlu 3C-25, Allah’ıñ vergisi 3C-72, máhálleniñ ğızı 4-21, pıynarıñ dibine 5B-5, taviǵıñ etini 5B-8.

c) Şahıs eklerinde kullanılan “ñ” ünsüzleri;

Bu yörede fiillerde II. şahıs eklerindeki “n” ünsüzü genellikle “ñ” şeklinde söylenir:

geçirdiñ 16-269, görecekleriñ 16-271, biliyiñ 16-69, yapıydıñız 16-83, geçiniyiñ 16-126, qorqmañ 16-5, dönüñ 16-5, dimesiñ mi 15C-20, yaparısañ 12B-1, çalışırsañ 8A-37, geçinemessiñ 8A-37.

ǰ ünsüzü:

“p” ile “b” arası bir ünsüzdür. Kelime ve hece sonlarında görülür: yapıdırdım 7A-38, heǰ 14B-35, yıǰratdı 6A-7, hesaǰ 1-89, ğıǰǵırmızı 3B-27, óǰdürüydük 1-5.

ş ünsüzü:

Sızıcı “s” ünsüzüdür. Bu yörede az görülen bir sestir:

kimşeşiz 8A-23, keşik 5B-8, şımsıkı 11-26, keşildi 12A-11.

ş̄ ünsüzü:

“ş̄” sesinin normalden daha baskılı şeklidir. “ş̄”nin genellikle kalın ünlülerle birlikte kullanımıyla ortaya çıkar:

daşlı 1-80, ğuşları 1-81, ğardaş 1-155, ğış 3A-33, ataş 3C-51, ğayışı 3B-5, ataşlıq 1-188.

ṭ ünsüzü:

Manyas Türkmen ağzında yaygın olarak kullanılan bir sestir. “t” sesinin kalın ünlülerle kullanılması esnasında ortaya çıkar:

oțuraķ 16-108, zațı 5B-2, ținprak 6B-27, ținrlaya 7A-14, zațan 15C-35, ținana 17-76, duțuyũ 14B-25, yațakdan 14B-39, yațırılıklar 14A-28, sațacām 8A-25, duțukluk muțukluk 3C-3, ținprak 3C-65.

ṭ̣ ünsüzü:

“ṭ̣” ünsüzü yanında bulunan ince “i” ünlüsünün etkisiyle boğumlanma noktası öne kayarak “ṭ̣̣” şekline dönüşür:

çiṭ̣ 3B-5, çiṭ̣̣iniñ 3B-17, meciṭ̣ler 15A-2, şeriṭ̣ 15A-2, biṭ̣irikene 17-89, biṭ̣̣ 17-57.

ṭ̣̣ ünsüzü:

“d” ile “ṭ̣̣” arası bir ünsüzdür:

hasțalanmıř 1-139, hasțanada 1-139, İstanbul’a 1-147, ađlațdı 3C-19, ğoparțdı 3C-19.

ỵ ünsüzü:

Gevşek boğumlanan “ỵ” ünsüzü özellikle şimdiki zaman çekimlerinde görülür:

añladıyım 8A-1, yatıyı 8A-17, ólüyũ 8A-22, gidiyim 8A-39, okuyũ 8A-47, ğırıyı 4-10, bıçıyı 3C-85, ğalmıyı 3C-91, atıyı 3C-51, yaķalıyı 3B-24, ólmüyũ 3B-25, ódüyũ 3C-66.

B. ÜNSÜZ DEĞİŞMESİ

1) Ötümlüleşme:

“Ses tellerini titreştirmeden oluşan ötümsüz ünsüzlerin, ses tellerinin titreşmesiyle kendi karşılıkları olan ötümlüler haline geçmesine ‘ötümlüleşme (sedalılaşıma)’ denir” (Avcı 1988).

Manyas Türkmen ağzında görülen başlıcaları şunlardır:

ķ > ğ değişmesi:

“ķ > ğ” değişikliği genellikle kelime başında görülen bir değişiklikdir.

“Bu değişiklik Anadolu ve Azeri ağızlarında bugün hemen hemen genelleşmiş olup Batı Türkçesinde zamanımızın en büyük ve en kapsamlı ses değişikliğidir” (Ergin 1992: 89).

Ön seste “ķ > ğ” değişmesi:

ğazmā 16-289, ğalbır 17-2, ğarar 17-6, ğapıyı 17-55, ğapanmış 16-68, ğafam 16-93, Ğazaqlara 16-234, ğalada 16-234, ğaçak 16-255, ğaşıķ 15C-68, ğan 15C-11, ğasaba 14B-40, ğuru 14B-10, ğarısınnan 14B-2, ğoyuylar 14A-28, Ğumru 13B-29.

İç seste “ķ > ğ” değişmesi:

şapğasını 17-27, başğa 14B-32, aşğın 13B-20, ayakğabı 14A-41, Haķğı 13B-10.

k > g değişmesi:

“Eski Türkçede ‘g’ ile başlayan kelime yoktur. Batı Türkçesi dönemine geçildiğinde ise bazı kelimelerin başındaki ‘k’lerin ‘g’ye dönüştüğü görülür. Bu özellik, Batı Türkçesinin sahalarında hep aynı olmamış, bazı ağızlar İstanbul ağzına göre bu konuda daha ileri gitmiştir” (Ergin 1993: 82).

Manyas Türkmen ağzında “k > g” değişmesi az görülen bir ses olayıdır.

İç seste k>g değişmesi:

asgere 3C-60, içgi 7A-22, esgi 8A-3, esgiden 16-180, tekge 16-266.

“Türkiye Türkçesinde eski şekilleri ile yaşayan iki kelimedede ise ‘k>g’ değişmesi görülür” (Gülensoy 1988:53).

geçi 2A-1, gişi 5B-11.

ç>c değişmesi:

“İç seste çift ünsüz bulunan yerlerde, birinci ünsüz tonsuz olsa bile, ikinci ünsüz tonludur” (Gülensoy 1988: 56).

esdikce 14A-12, sallandıkca 14A-12, bārdıkca 17-43.

“küçük” sözcüğü de ek alınca “ç>c” değişmesi görülür:

gücücük 1-115, gücücüğmüş 1-84.

t>d değişmesi:

“ ‘t>d’ değişikliği kelime başında görülen ve Batı Türkçesinde geniş ölçüde gerçekleşen bir değişikliktir. Çünkü, Eski Türkçede kelime başında ‘d’ sesi yoktur” (Ergin 1993: 88).

“Ön ses ‘t’lerinin ince ve kalın sıradan kelimelerde ‘d’ye dönme oranı konuşma dilinde yazı dilinden fazladır. Çünkü; sızıcı ünsüzler özellik itibariyle ünlüye yakın özellik gösterdikleri için, yani konuşma dilinde ünlü gibi değerlendirilme eğiliminde oldukları için ‘t’ seslerinde yumuşamalar ortaya çıkar” (Korkmaz 1994: 17).

Bu yörede de oldukça yaygın görülen bir ses olayıdır:

desdi 16-65, dutuñ 16-236, daşır 17-15, depesiniñ 17-83, duñuncu 14B-25, dırnaķ ucu 15C-29, doķ 15C-35, dayfa 13B-20, Daşbaşı 13B-45, duzunu 12B-2, Durgut’uñ 13B-8, dene 9A-3, daķarım 11-18, daķıldı 12A-12, dararım 11-30, domruķ 1-128, dırnānı 5B-9, dıķanmış 6A-15.

İç seste de “t>d” değişikliği görülür. Fakat bu, sözcük başındaki kadar sık rastlanan bir değişiklik değildir:

hasdaymış 16-15, posda posda 14A-32, fisdan 2B-5, doğdur 3C-46.

f>v değişmesi:

Bu ağızda az görülen bir ses değişmesidir:

vkeden 17-86, sevalatlığ 4-15.

p>b değişmesi:

p>b değişikliği genellikle iç seste görülür. Bu yörede az görülen bir ses değişiklidir:

bıtırak 1-48, barmağıma 11-17.

Yazı dilindeki karşılıklarının tersine, eski “b”yi devam ettiren birkaç kelime bulunmaktadır:

bişirikene 13A-5, bazar 2A-3.

s>z değişmesi:

Manyas Türkmen ağzında az görülen bir ses değişikliğidir. Genellikle kelime başında görülür:

İç seste s>z değişmesi:

zebebi 13B-23, zopasınnan 14B-5.

Son seste s>z değişmesi:

Èllez (İlyas) 16-11.

2) tmszleşme:

d>t değişmesi:

Fatma zkan’a göre bu durum, Eski Türkçeye has tmszlk eğiliminden kaynaklanmaktadır ve alınma kelimelerde de görülebilmektedir (1997: 24).

Bu yörede az görülen bir ses değişmesidir; daha çok alınma kelimelerde görülür:

Ön seste d>t değişmesi:

tomatisınıñ 13A-3, tokdura 13A-5.

b>p değişmesi:

“ ‘b>p’ değişikliği kelime başında görülür. Türkçede aslında ‘b’ ile başlayan bazı sözcükler sonradan ‘p’ye dönmüştür. Eski Anadolu Türçesinde ‘b’ ile başlayan bazı kelimeler ‘b’ yerine onun tonsuzu ‘p’ye döner” (Ergin 1993: 80).

Manyas Türkmen ağzında bu olay, ön seste görülür:

pacalıkda 16-194, pölük 16-112.

c>ç değişmesi:

İç seste görülür:

pençere 7A-13, yalançısıyım 13B-11, ğarınçalı 16-39.

v>f değişmesi:

Bu ağızda oldukça yaygın olarak görülen bir ses değişmesidir:

Ön seste v>f değişmesi:

fucutda 3C-47, furulmuş 14B-21, fura fura 16-48;

İç seste v>f değişmesi:

Cafayır (Cevahir) 5B-10;

Son seste v>f değişmesi:

pilaf 13A-1.

z>s değişmesi:

Bu ağızda sıkça gördüğümüz bir ses değişmesidir. Genellikle geniş zamanın olumsuz çekiminde görülür.

İç seste z>s değişmesi:

dayanamassañ 6A-14, uyanamassañ 6B-19, ódeyemessañ 8A-28, çalışamassañ 8A-37, geçinemessañ 8A-37, yapmassam 16-280, yapamassanız 15C-63, yavmassa 1-152, ólmessek 3C-36; Oskan'ı 15C-2, yüssüğü 11-17.

Son seste z>s değişmesi:

tos şekeri 9A-2, ğırılmas 12B-4, horas 16-259.

3) Sızıcılaşma:

ç>ş değişmesi:

“Yazı dilimizde daimi patlayıcı ve tonsuz olarak bulunan ‘ç’ ünsüzü, bazı durumlarda ‘ş’ye dönmüştür” (Gülensoy 1988: 63).

Son seste ç>ş değişmesi:

úş 5B-11, geş 7A- 18, sağdış 3A-1, úş dene 15 C-31, hiş tavanısız 16-200 başlangış 3A-13.

İç seste ç>ş değişmesi:

geşdi 6A-15, aşdıñ 6B-7, ğaşdıñı mı 7A-1, borşluyúķ 7A-18, dönemeşde 3C-45, saşda 15B-3, ılaşlarımı 15 C-5, geşlernen 16-163.

k>ğ değişmesi:

Bu değişikliğe metinlerden bir örnek bulunabilmiştir:

yüğseldiyi 1-101.

k, ğ>y değişmesi:

Bu yörede az görölen bir ses değişmesidir:

sevdiyim 8B-3, giydiymize 1-23, sevmediyim 11-6, çocuyum 12A-7, didiyiñ 14A-28, samannıyıñ 14C-4.

4) Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler:

m>n değişmesi:

Bu yörede az görölen bir ses değişmesidir. Gerileyici benzeşmenin etkisi görölr. Diş-diş eti ünsüzü olan “d”, dudak ünsüzü “m”yi diş-diş eti ünsüzü olan “n” yapmıştır:

hindi 1-2, şindi 16-89, hindikini 5A-1, hindilerde 15C-75.

n>m değişmesi:

Dudak ünsüzlerinin ilerleyici benzeşme yoluyla, diş-diş eti ünsüzü olan “n”yi “m” yaptığı görölr:

puam 1-71, imtaftam 1-71.

r>l değişmesi:

Bu yörede çok az görölen bir ses değişmesidir. İç seste görölr:

ğaylı 16-54, saralıyı 14B-33, bilader 3A-13.

l>n değişmesi:

Genellikle “ile” edatının ekleşmesi ile ortaya çıkar:

geşlerden 16-163, yaşlıyan 16-163, suvannan 15C-29, derisinnen 3A-4; gelinnik 7A-25, canrı 3C-91, sultannık 12A-19, ğarannık 14A-8, samannıyñ 14C-4, ünnü 15C-49, deliğanmlar 15C-54.

n>l değişmesi:

Bu ses değişikliğine sadece bir kelimedede rastlandı:
löbet 16-12.

5) Sızıcı Ünsüzler arasındaki Değişme:

s>ş değişmesi

s >ş değişmesi ile ilgili bir örneğe bir kaç farklı yerde rastlandı:
herkeş 1-100, 1-124, 16-1.

6) Akıcılaşma:

b>m değişmesi:

Bu yörede az görülen bir ses değişmesidir ve genel değildir:
mahanıyan (bahaneyle) 1-118, gimi 5B-5.

7) Dudaksılaşma:

ğ>v değişmesi:

“ ‘ğ>v’ değişimi yuvarlaklaşmanın etkisiyle ortaya çıkmıştır. Batı Türkçesinde, hatta Eski Türkçe devrinde de görülür” (Ergin 1993: 85). Bu değişime metinlerden bulunan örnekler şunlardır:

yavıyı 13B-41, suvannan 15C-29, yovurtla 4-21, çovaldı 4-23, yavmassa 1-152, ovlan 2B-3, sovudum 3C-22, sıvdırsıñ 3C-49.

8) Diğer Ses Değişmeleri:

h>y değişmesi:

Bu ses değişikliğinin örneğine çok az rastlanır. Alınma kelimelerde görülür: Cafayır (Cevahir) 5B-10, İrayım'ın (Rahim) 16-207, ğayfaltımızı 5A-2.

k>v değişmesi:

Bu yörede az görülen bir ses değişmesidir: Menevşe 13B-23, avşam 13B-38.

ñ ile ilgili değişiklikler:

“ ‘n>ñ’ değişmesi Batı Türkçesinde görülen en önemli ses değişikliklerinden biridir. Bu değişmeye ‘ñ’ sesi içinde ‘n’ sesi de bulunduğu için buna gelişme de denilebilir. Bu değişime Batı Türkçesi içinde İstanbul Türkçesinde rastlanmaktadır. ‘ñ’ ünsüzü diğer ağızlarda yaygın şekilde kullanılmaya devam etmektedir” (Ergin 1993: 89).

Manyas Türkmen ağızında “ñ” ünsüzü kendisini koruyarak çok yaygın bir şekilde kullanıldığı için, karakteristik bir hal almıştır. Bu ağızda genellikle normal “n” ünsüzü yerine “ñ” ünsüzü kullanılır. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki “ñ” ünsüzü korunmuştur:

ıñsan 14 B-2, yalıñız 13B-38, beñzer 13B-32, biñ 8A-32, soñra 8A-55, baña 7A-2, yeñge 8A-16, óñce 6A-9, doñ 4-7, deñiziñ 3C-88, saña 3C-47, zıñk 3C-6, yeñi 1-141, iñden 3B-13, óñlük 1-20, siñmeye 16-4, tıñ tıñ 14A-1.

Yine Eski Anadolu Türkçesine paralel olarak, kurallı bir şekilde zamirlerin yaklaşma durumunda, ilgi durumunda, ikinci teklik şahıs iyelik ve fiil çekimlerinde “ñ” kullanılır:

Yaklaşma durumu:

baña 7A-2, saña 1-121.

İlgi durumu:

anamıñ bi tenesiyim 1-60, abılayıñ öğüne 1-115, dayıyıñ torunu 1-125, Kımkıym'ıñ oğlu 3C-25, Allah'ıñ vergisi 3C-72, mahallenıñ ğızı 4-21, tavığıñ etini 5B-8.

İyelik ekinde:

kendiñ 1-49, ğayınbabañ 1-51, teyzeñ 1-108, ebeñ 1-163, dedeñ 3C-62, ābiñ 15C-2, sırtıñızınan 16-186, babasınıñımış 16-225.

Fiil çekimlerinde:

söyleñ 1-63, vermesiñler 1-59, geldiñ mi 1-35, ğonuşuñ 1-28, ğondersiñ 1-165, getirsiñ 3B-17, yimemiziñ 3A-34, ğöyduñ 3A-11, sıvdırsıñ 3C-49, yağarsıñ 15B-2.

C. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

Aynı zamanda ünsüz değışmesi olan bu ses olayı, Manyas Türkmen ağızında belli seslerde çok yaygın olarak görölmektedir. “En yaygın olanı ‘-nl->-nn-’ ve ‘-rl->-ll-’ benzeşmesidir. Bunda ‘n’ ünsüzünün benzeştirici, ‘l’ ünsüzünün ise hem benzeştirici hem de benzeyici özelliğinin etkisi büyüktür. İlerleyici benzeşmedir” (Aksan 1978: 20).

-nl->-nn- benzeşmesi

Türkçede konuşma dilinde görölen bu ses olayında ‘l’ yan ünsüzü, kelime içinde tüm benzeşmeye uğrayarak ‘n’ diğ eti ünsüzüne dönüşür. ‘n’ ünsüzü, kendinden sonra gelen ‘l’ sesini kendi çıkış hareketine çekmektedir” (Aksan 1978: 29)

Manyas Türkmen ağzında en çok “-lar/-ler” çokluk ekinde ve “-la/-le, -lı/-li, -lık/-lik” eklerinde yaygın olarak görülür:

“-lar/-ler” ekiyle ilgili örnekler;

zamannarda 7A-2, onnarı 7A-5, ğadınnar 7A-22, ğünnere 7A-5, gelinneriñ 1-28, gidenner 1-32, ğazannar 1-37, yazannar 1-38, bozannar 1-40, bunnarı 1-70, alannarına 8B-6, onnar 3A-26, furulannar 3C-58, onnarı 3C-91, altınnar 12A-11, onnarda 14B-10, torunnarına 15C-62, ótekinneriñ 15C-69, dóvenner 16-32, súrüyenner 16-36, zamannarda 17-7, ıñsannar 17-25.

“-la/-le” ekiyle ilgili örnekler;

annatdım 5B-11, dinnemedim 8A-30, dınnıyı 8A-51, nişannamışlar 14B-46, unnarsıñ 15A-2, dinnermiş 17-24.

“-lık/-lik” ekiyle ilgili örnekler;

ğarannık 5B-4, gelinnik 7A-25, dúşğünnüğü 1-162, sultannık 12A-19, samannıyıñ 14C-4.

“-lı/-li” ekiyle ilgili örnekler;

cannı 3C-91, ünnü 15C-49, vitaminni 15C-9, deliğannılar 15C-54, cascannı 16-236.

-rl->-ll- benzeşmesi

“ ‘l’ yan ünsüzü gerileyici bir etki yaparak ‘r’ diş eti ünsüzünü kendi çıkış noktasına çekmektedir. Fiil çekimlerinde çokluk üçüncü şahısta oldukça yaygın olarak görülmektedir” (Aksan 1978: 30).

İncelenen metinlerde şu örneklerle rastlanmıştır:

gidellermiş 1-107, ğaçallarmış 1-107, ğórúllerse 3C-41, ğúdellerimiş 14B-3, ísdellerimiş 14B-3, yalvarıllarımış 14B-4, gelillerimiş 14B-13, beklellerimiş 14C-5, sıyrırllarmış 14C-5, isdif ideller 15B-5, bişiriller 15B-5, yığallar 15B-5, yapallarımış 16-61, ālaşılrlarımış 16-66, dillerimiş 16-113, yaşallarımış 15C-58, gidellerimiş 16-4, ğótürúllerimiş 16-9, getirillerimiş 16-234.

-zs->-ss- benzeşmesi:

“Oldukça yaygın olarak görülen bir benzeşmedir. Gerileyici benzeşme ile ortaya çıkmaktadır” (Gülensoy 1988: 61).

Metinlerden şu örneklere rastlanmıştır:

dayanamassañ 6A-4, uyanamassañ 6B-17, ódeyemessañ 8A-28, çalışamassañ 8A-37, geçinemessañ 8A-37, çalışmassam 8A-46, yapmassınız 15C-63, yavmassa 1-152, ólmessek 3C-36.

Ç- SES AKTARIMI (YER DEĞİŞTİRME)

“Sözcük içindeki seslerin, genellikle komşu seslerin, çoğu zaman söyleyişi kolaylaştırmak için yer değiştirmesi olayıdır” (Gülensoy 1988: 61). Bu ses olayına metinlerden şu örnekler bulunmuştur:

- ml->-lm- değişmesi: melmekete 1-59,
- rv->-vr- değişmesi: devriş 14B-8,
- ry->-yr- değişmesi: Meyrem 3C-61,
- rm->-mr- değişmesi: imrik 9A-2.

D- ÜNSÜZ TÜREMESİ

Ünsüz türemeleri Manyas Türkmen ağzında ön ses, iç ses ve son seste görülür.

“Ön seste ünsüz türemesi çok yaygın bir kullanım değildir. ‘h’ ve ‘y’ ünsüzü, ünlü ile başlayan sözcüklerin başına getirilir” (Aksan 1978: 53)

“h ve h” ön türemesine;

hatladıķ 7A-14, havlılardan 2A-3, herişdeyi 12B-1, hóbeklerinden 17-52,

“y” ön türemesine;

yitdeleyiverdi 7A-43 örnekleri verilebilir.

“İç seste ünsüz türemesi, genellikle yabancı kökenli sözcüklerde görülür. Türkçede genellikle sözcük içinde iki ünlünün bulunmayışı, yabancı kökenli kimi sözcüklerdeki ünlülerin arasına ünsüz getirilmesine neden olur” (Aksan 1978: 54).

aylasınıfı 13B-49, dayıma (daima) 8A-51, İsmayıl 14C-4, zayıfıdım 15C-24.

Bu ağızda son seste ünsüz türemesi, ek-fiilin III. teklik şahıs çekiminde görülür. Yazı dilinde eksiz olan isim-fiilin III. teklik şahıs çekiminin sonuna, “n” ünsüzü getirilir:

Manyas’ının 16-100, bālarlar^ıdın 3C-56, düşürülürdün 4-16, sūrülürdün 4-16, çekilirdin 4-16, neydin 4-23, varıdın 8A-8, vardın 14C-1, bağılaydın 15C-38, giderdin 16-181.

Ayrıca son seste ünsüz türemesi belli bir kurala bağlanmadan bazı kelimelerde de görülebilir:

irāmatlık 6A-2, halan 14A-24, Beykarōlu 16-235.

E- ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

“Türkçede ünsüz ikizleşmesi olayının birçok durumda kelimedede aslı veya ikincil uzun ünlünün varlığı ile açıklanabilir. Açık hecedeki uzun ünlü çekici etkisiyle takip eden hecenin başındaki ünsüzü ikizleştirir, ikizleşme ile hece kapalı duruma gelir ve uzun ünlü kısalmır. Bunun sonucunda, kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır” (Tekin 1975: 215, 216).

Manyas Türkmen ağızında ünsüz ikizleşmesine rastlamak mümkündür. Bunlardan en yaygın olanı “ç, m, s, ş, z” ünsüzlerinin ikizleşmesidir:

gücçük 15A-3;

imme 1-43, ammā 3A-46;

yüssüğü 11-17;

eşşek 3B-10, eşşeğe 3B-10, eşşē 3B-13, gitmişsim 3C-2, aşşā 3C-11;

ğuzzūm 12A-17.

F. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ

“Arapçadan geçme bazı ikiz ünlülü kelimelerdeki ünsüzlerden birinin gevşeyerek erimesi sonucunda oluşmuştur” (Gülensoy 1988: 67).

İncelenen metinlerden şu örneklere rastlanmıştır:

sırıma 14B-26, evelden 7A-1, mâşağatları 4-17, evelce 3B-5.

G. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Manyas Türkmen ağzında oldukça yaygın olarak görülen bir ses olayıdır. En çok “f, ğ, h, k, l, n, r, t, v, y” seslerinde düşme görülür.

f düşmesi:

Bu ağızda az rastlanan bir ses düşmesidir:
Çitlikli mi 16-39, çitciniñ 3B-17, çit 3B-5.

ğ düşmesi:

“ ‘ğ’ ünsüzü iç seste çok çabuk ünlüleşip düşen ve düşerken de yanındaki ünlüyü uzatan bir ünsüzdür” (Gülensoy 1988: 65)

Manyas Türkmen ağzında oldukça yaygın olarak görülen bir ses düşmesidir. İki ünlü arasındaki “ğ” düşmesi sonucunda iki ünlü yan yana gelir:

değ 17-37, yourtlābilisiñ 15A-15, youn 8A-17.

İki ünsüz yan yana geldiğinde “ğ” düşmesi olayı daha yaygın olarak görülür. Düşen “ğ” ünsüzünden önceki ünlü uzun söylenir, çünkü düşen ünsüz ses değerini tamamen kaybetmez, kendini bir uzunluk olarak önceki ünlüde saklar.

āzımdan 3C-52, Kelōlan 17-14, ālıyı 17-86, sālām 17-99, sādıcımıñ 16-152, ōlağ 16-259, ūraşması 16-276, Dēdin’den 16-4, sālıqlıydığ 4-26, sāmaya 5A-1, yāmır 5B-5.

h düşmesi:

Ön seste:Üseyin 16-56.

İç seste yaygın olarak alınma kelimelerde “h” ünsüzünün düştüğü görülür. “h” ünsüzünden önceki ünlü de genellikle uzun söylenir:

māsılıñ 17-73, irāmatlā 16-156, zēmeri 16-177, Māmıd’ıñ 16-11, bāçası 14B-35, cerrağda 8A-17, māçup 8A-44, mūtaç 8A-50.

Özel isimlerde iç seste “h” düşmesi görülmektedir:

Gúlan 13B-1, Eran 13B-17, Etem 16-234, Seyan 13B-15, İlan 15C-79.

k düşmesi:

Manyas Türkmen ağzında gelecek zaman eki “-ecek/-acak” ekinin kendinden sonra bir ek aldığı zaman “k” ünsüzü düşer ve ondan önceki ünlü uzun okunur. Oldukça yaygın olarak görülen bir ses düşmesidir:

gelmeycēdim 13B-22, ólecēmiş 13B-25, satmaýcādı 13B-22, gótürecēdim 1-145, óldürecēñ 4-13.

İç seste ve son seste “k” ünsüzü düşmesi görülür:

āşama 17-15, yōmuş 16-218, anca 15C-36, yūsek 1-58.

l düşmesi:

“Bu ünsüz düşerken yanındaki ünlüyü uzattığı gibi, bazan da fonetik bir etki bırakmadan erimektedir” (Gülensoy 1988: 65).

İç seste “l” düşmesi:

kaķıncı 14B-40, māzemiýi 15C-35, atmış 1-87, kaķdı 1-23.

Son seste “l” düşmesi:

nası 16-79, ge 6B-10

n düşmesi:

Çoğunlukla kelime ortasında görülür:

geşler 16-91, ğarafilimizi 16-143, Bilet 15C-34, dek geldi 12A-13, ödüç 8A-34, onuñ muçu 3C-91.

r düşmesi:

“ ‘r’ ünsüzü Türkçe kelimelerde yeri en zayıf olan ses durumundadır. Bu düşmeye sebep ‘r’nin titrek olması ve söylenişte güçlük çekilmesidir” (Ergin 1993: 66).

İç seste ve son seste görülen bir ses olayıdır. Geniş zamanda “r” ünsüzü düşmesi oldukça yaygın olarak görülür:

getirebili misin? 17-40, bitirikene 17-89, bulunu mu 16-247, ısırı 14A-8, pişirisini 15A-5, yortlabilisini 15A-5, olusa 15C-8, olu 15C-9, bakılısa 15C-21, doyurudun 15C-31, oturu mu 15C-32, oturmuş 14B-5, getirmiş 14A-18.

Bazı kelimelerde de iç seste “r” düşmesi görülür:

ğayı 16-94, çikine 14B-41, zıhı 3C-84.

Bazı kelimelerde de hızlı konuşma sebebiyle “r” düşmesi görülür:

bi şey 15C-6, bi büyük 16-16, du aman 7A-41.

Bazı durumlarda ettirgenlik eklerinde “r” düşmesi görülür:

otutdurmuş 15C-45.

t düşmesi:

Kelime sonunda sızıcı bir ünsüz olan “s” sesinin yanında bulunan patlayıcı “t” ünsüzü, söyleyiş zorluğu sebebiyle düşmektedir:

üs 16-265, abdes 14A-35, dürüs 15C-43.

v düşmesi:

Kelime ortasında görülen “v” düşmesi, hem Türkçe hem de alınma kelimelerde görülür:

yömiyē 16-285, Hürdes 16-54, bu akıt 8A-24, deam 1-16.

y düşmesi:

Manyas Türkmen ağzında az görülen bir ses düşmesidir.

İç seste “y” düşmesi:

hasiyetli 16-141, Eşe (Ayşe) 16-46, ğomuşlar 14A-33, ğadı 3C-46.

Son seste “y” düşmesi:

buğda 15C-53.

H. HECE KAYNAŞMASI

Gülensoy, hece kaynaşmasına “Bütün Anadolu ağızlarında bol örnekler veren hece kaynaşması olayına sebep olan ünsüzler, g, ğ, k, y, ñ, v, r, h ünsüzleridir. Bu ünsüzler bazı fonetik olaylar sonucunda eriyip kaybolurlar ve iki veya daha çok komşu hecenin kaynaşıp tek hece görünümü kazanmasını sağlarlar.” (1988: 68) demiştir. İncelenen yöre ağızında “ğ, h, k, y, v” ünsüzlerinin düşmesiyle ortaya çıkar:

çarıyı 17-68, ğapānı 17-102, orāmız 16-289, bārdıķca 17-43, bēnmiyler 16-91, arpā ārlığı 16-152, dēldi 16-198, çirdım 16-208, sōtle 16-219, sucūmuzı 15C-26, balīmızı 15C-26, baya 15C-57, dērmene 16-11, bōrēkine 15B-1, Seyancīm 13B-17, bārma 7A-37, çocūmuzı 8A-18, çarıylar 3A-25, buldūmuza 7A-24.

Kelime sonunda yaygın olan hece düşmesi olayı çoğunlukla sonu “k” ünsüzü ile biten kelimelerde yaklaşma, belirtme ve ilgi durumunda görülmektedir:

ısırmā 17-56, sazlā 16-243, ğazmā 16-289, orā 17-5, biçmē 17-8, ekmē 16-112, dövme 16-172, sōtlē 16-219, bardā 16-219, yatā 14B-33, ayā 14B-39, yūrē 16-47, ğaynā 8A-49, eşşē 3C-20, dümbē 1-110;

yōmiyē 16-285, odā 17-32, ōne 16-110, nerē 16-145, sobā 16-178, dā 14B-13, aşşā 7A-8, yedē 1-110, yapā 1-123.

“-cağız/-ceğiz” küçültme eklerinde hece kaynaşması görülür:

emmicēzime 16-253, dūrcēzim 16-120, buncāzı 1-145.

Gelecek zamanın teklik ve çokluk ikinci şahıslarında hece kaynaşması görülür:

yapacām 3C-47, bakamaycām 3C-48, ğalacām 3C-9, yiyecēz 3A-6, ólecēz 3C-36, daşıyacāz 3C-36, şatācām 8A-25, varacām 11-35, içecēm 14A-25,

Emir kipi çokluk ikinci şahsında görülür:

sōyleñ 1-63, dolañ 3B-20, bağlañ 3B-20.

Banguoğlu, büzülmeyle birleşme şeklindeki kaynaşma için, “Halk edebiyatından gelen, divan edebiyatında da görülen bir büzülme hali de birleşik sayılmayan iki kelime arasındaki sesli düşmesidir.” (1986: 77) demektedir. İncelenen metinlerden bu duruma şu örnekler bulunmuştur:

n’oldu 3C-29, nāpıyım 16-112.

II. BÖLÜM
ŞEKİL BİLGİSİ

I. İSİMLER

A. İSİM YAPIM EKLERİ

İsim yapım ekleri, kelimenin kök ve gövdesine eklenerek yeni anlamlı isimler ortaya çıkarırlar. Manyas yöresi Türkmen ağzında, yazı dilindeki isim yapım ekleri kullanılmaktadır. Ancak, bunların bir kısmı yazı dilindeki şekillerini korurken bir kısmı yörenin ağız özelliğine uygun olarak yazı diline göre değişiklikler göstermiştir.

1. İsimden İsim Yapma Ekleri:

Yazı dilinde kullanılan isim yapma eklerinin büyük bir kısmı Manyas Türkmen ağzında fonetik değişmelere uğramış olarak kullanılmaktadır. Bazıları da yazı dilinde olduğu gibi kullanılır.

-lı/-li:

Manyas Türkmen ağzında yazı dilinde olduğu gibi kullanılmaktadır. “Esas fonksiyonu aslında sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktır” (Ergin 1992: 159).

tel-li-ler-i 1-1, pul-lu-lar-ı 1-1, yağaş-lı 1-153, ğuvat-lı, urba-lı 3B-28, borş-lu-y-uğ 7A-18, dat-lı-sı-nı 9A-1, kóy-lü 16-3, beygir-li 16-4, ırāmat-lı-cak 16-15, nere-li 16-38, Çitlik-li 16-39, ğarınça-lı 16-39, hasiyet-li 16-141.

-nı/-ni:

“-lı/-li” ekiyle aynı görevde kullanılan bir ektir. İlerleyici benzeşme sonucu sonucu ek “-nı/-ni” şeklini almıştır:

can-nı 3C-91, vitamin-ni 15C-9, cascan-nı 16-236

-lık/-lik:

“Geçici olduğu gibi kalıcı isimler de yapar. Yani bir nesnenin bir vasfını bildirerek sıfat gibi kullanılan isimler yaptığı gibi nesne adı olarak kalıcı isimler de oluşturur. Bazan ekin ‘k’ ünsüzü yumuşayıp ‘y’ veya ‘ğ’ye dönüşür” (Ergin 1992: 155). İnceleme yapılan ağızda karşılaşılan örnekleri şunlardır:

ğış-lık 15C-7, ay-lıy-mış-ım 16-2, õñ-lük 16-28, eyi-liğ-i-n-i 16-122, fene-liğ-i 16-123, güş-lü-lüy-üm-ü-nen 16-135, orta-liğ-ı 16-136, ataş-lık 16-188, cahal-lık 1-116, sıcak-lık 1-152, bacı-lık-lar-ı-n-ı 1-167, duş-uğ-luğ 3C-3, sovak-luğ-u-nan 3C-8, zebil-lik 4-1, sevalat-lık 4-15, ırāmat-lık 6A-2, ğadar-lık 7A-24.

-nık/-nik/-nuk/-nük:

“-lık/-lik” eki ile aynı görevde kullanılır. İlerleyici benzeşme ile “l” sesi “n” ye dönüşmüştür:

sultan-nık 12A-19, ğaran-nık (karangu-luk) 14A-8. .

-sız/-siz/-suz/-süz:

“-lı/-li” ekinin olumsuzudur. Bu ekin asıl özelliği olumsuzluk yapmaktır” (Gülensoy 1988: 76).

kim-şe-şiz 8A-23, tavan-sız 16-201.

-cı/-ci/-cu/-cü:

“Meslek ve uğraşma isimleri yapar” (Gülensoy 1988: 75):

dava-cı 8A-20, yalan-çı-sı-şım 13B-11, kin-ci-şım 13B-33, deve-ci-lik 3C-25, muhabbet-ci-şımış 16-161, ev-ci-men 15C-62.

-ki:

“Bu ek isimlerde temsil veya özellik isimleri, yani, zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar. Başlıca görevi, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik ifade etmektir” (Ergin 1992:161). Ünlü uyumuna göre “-kı, -ki, -ku” şeklini alır. İncelenen metinlerde rastlanılan örnekleri şunlardır:

hindi-ki yaşından 15C-3, öte-ki-n-ner-iñ 15C-69, sen-iñ-ki 15C-74, onuñ-ku 15C-74, orada-kı asgerler mi 16-16, hindi-ki geşler 16-91, evel-ki ğarılar 16-262,

ağzın-da-ķı 3C-5, on sekiz yaş-ı-n-da-ķı 3C-77, Cafayır-ı-ķı 5A-13, 3B-11, şurda-ķı ağaca 14A-11.

Örneklere görüldüğü üzere, bu ek yazı dilinde kalınlık-incelik uyumunu bozmasına karşın, bu ağızda her zaman uyuma girmektedir.

-cık/-cik/-cuk/-cük:

“İsimden küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapar” (Gülensoy 1988: 76):

gücü-cüğ-müş 1-84, gücü-cük 1-115, Seyan-cī-m 13B-12, sadıç-cığ-ım 16-156, güç-cük 15A-3, emmi-ciğ-im 16-7.

-cāz/-cēz:

Bu ağızda “-cağız/-ceğiz” eki ses değişimleri sonucu “-caz/-cez” şekline bürünmüştür.

“Küçültme ve sevgiden başka bir de merhamet, şevkat, acıma gösterir” (Ergin 1993: 155):

bun-cāz-ı 1-145, dūr-cēz-im 16-120, emmi-cēz-im-i 16-253.

-daş:

Bu yörede az kullanılan bir ektir:

ğardaşı < garın-daş-ı 14A-24

-ç:

İşlek olmayan bir ektir:

keke-ç 1-52, pepe-ç 1-53.

-ğa:

İşlek olmayan bir ektir. “-ķa” eki yerine kullanılır:

baş-ğa 14B-32.

-gil:

İşlek olmayan bir ektir. İlgı ifade eder:

Meriban-gil-iñ 1-111, dedem-gil-iñ anasını 16-8, Fatma abıla-gil 15C-59.

-ce:

göznel-ce yaşamasına 17-105, nefis-ce 9A-4, evel-ce 3B-5.

-ca:

ala-ca 4-6.

-elik:

gögüs-elik 1-27.

2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. İnceleme yapılan ağızda şu şekillere rastlanmıştır:

-mak/-mek:

“İstisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek, eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fiilden hareket isimleri yapar” (Ergin 1992: 185). Bu yörede yazı dilindeki şekliyle kullanılır:

halan-mak 1-69, ğandır-mak 1-121, dè-mek 3C-7, baq-mak-dan 3C-55, ye-mek 7A-26, çekdir-me-mek 8A-59.

-ma/-me:

“ ‘-ma/-me’ eki iş isimleri yapar” (Ergin 1993: 176).

biç-me-y-e 1-33, geç-me-y-e 1-35, tıkan-ma 1-135, yi-me-y-e 3A-9, çek-me-y-nen 1-35, ağla-ma-y-a 3C-19, kes-me-y-e 3C-27, baq-ma-y-a 9B-2, dıq-ma-y-a 13A-7, git-me-y-e 14B-20, biç-mē 17-8.

-iş:

çek-iş 3A-43, bu gel-iş 13A-16.

-k:

“Yaptığı isimler genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazan da o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan nesnelere karşılar” (Ergin 1992: 188). Metinlerde şu örneklerle karşılaşılmıştır:

ört-ü-k 16-208, del-i-k 14A-5, aç-ı-k 1-2, saç-ı-k 8A-27, isde-k-lerimi 8A-43, yuvarla-k 1-51.

-ağ/-ek:

İşlek olmayan bir ektir:

otur-ağ 1-49, ağ-ağ 16-255.

-ğın:

Bu yörede az kullanılan bir ektir:

aş-ğın 13B-20, alış-ğın-ı-dım 15C-29.

-ı/-ü:

yar-ı 1-94, sür-ü 3B-9

B. İSİM İŞLETME EKLERİ

1. ÇOKLUK EKİ

“Çokluk eki, isimlerin çokluk şekillerini yapan işletme ekleridir” (Gülensoy 1988: 85).

Manyas Türkmen ağzında ekin, “n” ünsüzü ile biten kelimeler dışında, yazı dilindeki şekli olan “-lar/-ler” şeklinde kullanıldığı görülmektedir:

havlı-lar-dan 2A-3, el-ler-i-n-e 2B-1, göz-lar 1-123, depe-ler-e 1-58, acı-lar-ı 18A-57, evlek-ler-e 4-7, köpek-ler 12A-11.

Sonu “n” ünsüzü ile biten kelimelerde “-lar/-ler” çokluk eki ilerleyici benzeşme sonucu “-nar/-ner” şekline girmiştir:

düğün-ner 1-1-, on-nar-ı 1-4, gelin-ner-iñ 1-28, bun-nar-ı, 1-70, furulan-nar 3C-55, zaman-nar-da 7A-2, ğadın-nar 7A-22, altın-nar 12A-11, döven-ner 16-32.

2. İYELİK EKLERİ:

“İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa ve nesneye ait olduğunu ifade eden eklere ‘iyelik ekleri’ denir” (Gülensoy 1988: 86).

İyelik ekleri getirildiği ismin dışındaki nesneyi şahıs halinde ifade ederler. Konuşan, dinleyen, adı geçen olarak üçü teklik üçü çokluk olmak üzere altı şahıs bulunmaktadır:

Teklik I.Şahıs: -m

Teklik II. Şahıs: -ñ

Teklik III. Şahıs: -ı/-i/-u/-ü;

-sı/-si/-su/-sü

Çokluk I.Şahıs: -mız/-miz/-muz/-müz

Çokluk II. Şahıs: -ñız/-ñiz/-ñuz/-ñüz

Çokluk III. Şahıs: -ları/-leri

Bazı durumlarda, belirtili isim tamlamalarında, tamlanan eki görevindeki iyelik eki kullanılmamıştır:

benim düğün 12A-13, bizim ğan 3C-15, Yusup ğemminiñ köpek 7A-12.

a) Birinci Teklik Şahıs İyelik Eki

“Teklik birinci şahıs iyelik eki eskiden beri hep ‘-m’ olarak kalmıştır” (Ergin 1993: 211).

Manyas Türkmen ağzında sonu ünlü ile biten isimlerden sonra bu iyelik eki doğrudan doğruya bağlanır:

ebe-m-den için 15C-46, ana-m 16-28, emmi-m-den 14C-1, anne-m 1-61, buba-m 1-61, bibi-m 7A-1, elçi-m idi 7A-1, kendi-m 6A-3, amıca-m-a 1-84.

Ünsüzle biten isimlerden sonra ise ünlü uyumuna göre “-ı, -i, -u, -ü” yardımcı seslerini alarak bağlanır:

ğız-ım 1-47, ğuz-um 1-74, can-ım 1-126, hatır-ım-ı 1-164, güzel-ım 2C-5, sevdiğ-ım 2C-6, baş-ım-a 3C-3, el-ım-e 4-2, ayak-lar-ım 4-12, boy-um-dan 13B-20.

b) İkinci Teklik Şahıs İyelik Eki

“İkinci tekil şahıs iyelik eki eskiden ‘ñ’ şeklindeydi, bu özellik günümüzde İstanbul ağı dışında Batı Türkçesinin diğer ağızlarında yaygın olarak mevcuttur” (Ergin 1993:211).

Manyas Türkmen ağızında ise yaygın olarak “ñ” ünsüzü kullanılır. Birinci teklik şahısta olduğu gibi, ikinci teklik şahısta da ünlü ile biten sözcüklere “ñ” ünsüzü doğrudan bağlanır:

abıla-ñ 15C-7, nine-ñ 16-113, ebe-ñ 1-163, anne-ñ-e de 2D-12, buba-ñ 2D-13, ğayınbaba-ñ 1-51, amıca-ñ 1-89, teyze-ñ 1-108.

Ünsüz ile biten kelimelerden sonra ise ünlü uyumuna bağlı olarak “-ı/-i/-u/-ü” yardımcı seslerinden birini alarak kullanılır:

keviğ-i-ñ-i 1-70, ğardaş-ı-ñ-a 4-13, bacılıklar-ı-n-ı 1-167.

c) Üçüncü Teklik Şahıs İyelik Eki

“Üçüncü teklik şahıs iyelik eklerinin eski devrelerde ‘-ı/-i/-sı/-si’ şeklinde düz şekilleri vardı. Ancak, Osmanlıca devrinde ünlü uyumuna bağlanmış ve yuvarlak şekilleri de ortaya çıkmıştır” (Ergin 1993: 211).

Manyas Türkmen ağızında ünsüzle biten kelimelerden sonra, ünlü uyumuna bağlı olarak “-ı/-i/-u/-ü” ünlüleri görülmektedir:

ğazağ ğab-ı 14-235, alt-ı-n-a 1-2, yüz-ü-n-ü 1-2, úsd-ü-n-de 1-22, yaprağ-ı 2C-3.

Ünlü ile biten isimlerden sonra “-sı/-si/-su/-sü” şekilleri getirilir:

tarla-sı-n-a 3B-1, môda-sı 1-28, ôkğâ-sı 1-46, yarı-sı-n-ı 1-83, hala-sı 1-91, abıla-sı 1-108, imeci-si 1-23, dayza-sı 1-149, ana-sı-n-a 16-124, óyke-si 16-173.

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin çeşitli ses olayları sonucu, ya tamamen kaybolduğu ya da başka şekle girdiği görülür:

ayāni da< ayağ-ı-n-ı 3B-11, gerçēni< gerçeğ-i-n-i 5B-10, yanda<yan-ı-n-da 13B-48, yemēni<yemeğ-i-n-i 14B-14.

ç) Birinci Çokluk Şahıs İyelik Eki

“Birinci çokluk şahıs iyelik eki aslında, Eski Türkçede de bugünkü gibi ünlü uyumuna bağlı olarak ‘-mız/-miz/-muz/-müz’ şeklinde idi. Batı Türkçesine geçince ekin yalnız yuvarlak şekilleri kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinden sonra Osmanlıca içinde ek, ünlü uyumuna bağlanarak bugünkü şeklini almıştır” (Ergin 1993: 211).

Bu yörede de ünsüz ile biten kelimelerden sonra ses uyumuna göre araya yardımcı ses girer:

zaman-ı-mız-da 1-1, eded-i-miz 1-23, dil-i-miz 1-74, boylar-ı-mız 2D-11, günnüğ-ü-müz 16-143, yol-u-muz 2C-2.

Ünlü ile biten kelimelerden sonra ise iyelik eki doğrudan getirilir:

ırakı-mız 16-143, iki-miz 1-150, kólge-miz 2C-4.

d) İkinci Çokluk Şahıs İyelik Eki

“Çokluk ikinci şahıs iyelik eki Eski Türkçedeki gibi ‘-ñız/-ñiz/-ñuz/-ñüz’ şeklinde kullanılmaktadır” (Ergin 1993: 212).

Manyas Türkmen ağzında bu şeklini korumuştur ve “ñ”li kullanılmaya devam edilmiştir:

çaldığ-ı-ñız da 1-83, bilen-i-ñiz 1-157, can-ı-ñız 16-81, bibi-ñiz-iñ 15C-50, yir-i-ñiz-e 16-5, ğaynana-ñız 16-18.

e) Üçüncü Çokluk Şahıs İyelik Eki

“Çokluk üçüncü şahıs eki eskiden beri hep ‘-ları/-leri’ olarak kullanılmıştır. Burada asıl iyelik eki ‘-ı/-i’ olup ‘-lar/-ler’ çokluk ekiyle birleşmiştir” (Ergin 1993: 212).

İnceleme yapılan ağızda kullanımı yazı diliyle aynıdır:

çocuk-ları-na 14A-2, el-leri-n-ê 2B-2, manı-ları-n-dan 1-31, daş-ları 1-80, bacılık-ları-n-ı 1-167.

3. DURUM EKLERİ

a) İlgi Durumu:

“Bu durum ismin, başka bir isimle ilgisi olduğunu ifade eden durumudur. İlgi durumu ismin bir isimde ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tabi bulunduğunu gösterir. Eski Türkçede ek ‘-ıñ/-iñ/-uñ/-üñ; -nıñ/-niñ/-nuñ/-nüñ’ şeklindeydi” (Ergin 1993: 218).

İnceleme yapılan ağızda, eski şekle paralel olarak “ñ”li kullanım vardır. Ünlü ile biten kelimelere gelen şekilleri ise “-nıñ/-niñ/-nuñ/-nüñ” şeklindedir:

-ıñ: kemar-ıñ 1-26, abıla-y-ıñ 1-115, dayı-y-ıñ 1-25, bunnar-ıñ 14B-7, adam-ıñ 14A-1, Talat-ıñ 15C-58.

-iñ: gelin-iñ 1-1, ev-iñ 1-57, Meribangil-iñ 1-111, emmim-iñ 14C-1.

-nıñ: abılası-nıñ 1-108, Niyazı-nıñ 16-236.

-niñ: gibisi-niñ 3A-3, desdi-niñ 14B-6

-uñ: o-n-uñ 3A-26

Birinci teklik ve birinci çokluk şahıs zamirlerinde de ilgi durumu eki “-im”dir:

biz-im 1-74, ben-im ev-e 13B-30.

b) Yükleme Durumu:

“Bu durum ismin geçişli fiillerin doğrudan etkisi altında olduğunu gösteren durumdur. Bu durumun eki, ismi fiile bağlayan bir ektir” (Ergin 1993: 216).

Manyas Türkmen ağzında kullanılan yükleme durumu eki, yazı dilinde olduğu gibi “-ı/-i/-u/-ü”dür:

-ı: pullular-ı 1-1, onnar-ı 1-4, aramız-ı 1-40, bubam-ı 1-61, ağzıñ-ı 1-69, yarısı-n-ı 1-83, atdıklar-ı-n-ı 1-109, on altı-y-ı 1-110, bacı-y-ı 1-113, ısmanağ-ı 2A-4, akıl-ı 12A-2.

-i: telliler-i 1-1, bildiñiz-i 1-29, annem-i 1-61, kardeşim-i 1-61, keviğiñ-i 1-70, Esmi’y-i 15C-46, maniler-i 1-108, haber-i 6A-5.

-u: o-n-u 6A-3, bu-n-u 15C-4, odu-y-u açığı 17-29.

Manyas Türkmen ağzında yükleme durumunun bazan eksiz sağlandığı veya bu ekin sonradan düştüğü görülür:

eşşē<eşeg-i 3C-21, uşā<uşağ-ı 7A-41, dümbē<dümbeleş-i 100.

c) Yaklaşma Durumu:

“Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendisine doğru yaklaştığını, yöneldiğini ifade etmek için isim yaklaşma durumuna sokulur” (Ergin 1993: 221). Yaklaşma durumu eki “-a/-e”dir. İnceleme yapılan ağızdaki şekli yazı diliyle aynıdır:

alt-ı-n-a 1-2, gelin-e 1-5, baş-a 1-17, dağıl-an-a 1-17, okul-a 1-33, depeler-e 1-58, Ğars-a 1-81, amıcam-a 1-84, İreceb-e 1-92, öğün-e 1-108, biribiri-n-e 1-120, Balıkesir-e 1-135, konturól-a 1-146, elleri-n-e 2B-1, hayvan-a 3B-1, óküz-e 3B-1.

Örneklerde de görüldüğü gibi yaklaşma durum ekleri, ünsüzle biten kelimelerle doğrudan, ünlü ile biten kelimelere ise araya yardımcı ünsüz alarak birleşmektedir.

Bunlardan başka, eklendiği kelime ile kaynaşması sonucu yaklaşma durumu görevini, kelimenin son ünlüsü yüklenir ve bu ses uzar:

on-yedē< on yedi-y-e 1-110, sabā< sabah-a 5B-2, burā<bura-y-a 6A-5, hindē<şimdi-y-e 13B-25, nerē<nere-y-e 14A-6, yatā<yatağ-a 14B-33, ayā<ayağ-a 14B-39, içgē<içki-y-e 15C-40, sōtlē<söğütlü-y-e 16-219, odā<oda-y-a 17-32.

ç) Bulunma Durumu:

“Bu durum ismin kendisinde bulunma ifade eden fiillerle ilgide olduğunu gösteren durumdur. Eski Türkçede ek ‘-ta/-te/-de/-da’ şeklindeydi. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde uzun zaman ekin ‘d’li şekilleri var olmuştur. ‘t’li şekilleri, ünsüz uyumuna göre son zamanlarda ortaya çıkmıştır” (Ergin 1993: 222).

Bulunma durumu eki yazı dilinde “-de/-da/-te/-ta”dır. Manyas Türkmen ağzında bulunma durumu eki sadece “-de/-da” şeklinde Eski Anadolu Türkçesindeki şekliyle kullanılmaktadır:

zamanımız-da 1-1, altın-da 1-3, ğafa-da 1-32, bazar-da 2A-1, bura-da 3B-12, lafda 16-224, ayak-da 17-19, ğarşı-da 16-72, bur-da 14A-11, sıcak-da 14B-6; úsdün-de 1-22, dere-de 1-52, sötlü-de 16-220.

d) Ayrılma Durumu:

Ayrılma durumu uzaklaşma anlamına gelir. Manyas Türkmen ağzında ayrılma durumu için “-den/-dan” ekleri kullanılır; ünsüz uyumuna bağlı değildir:

manıların-dan mı 1-31, bun-dan 1-44, on-dan 1-108, ğavlılar-dan 2A-3, marağ-dan 13B-23, yar-dan 3C-14, Yaylacık’dan 15C-70;

esgi-den 1-13, telliler-den 1-28, senekin-den 1-95, evel-den 1-110, óte-den 3C-8, kimler-den-imiş 16-19, pençere-den 16-26.

e) Vasıta Durumu:

“Vasıta durumu eki, fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını ifade etmek için isme getirilen ektir. Vasıta durumu kelime gruplarında ve cümlede daima zarf olarak kullanılır ve ismi fiile bağlar” (Ergin 1993: 225).

“ ‘n’ Türkçenin temel ve eski vasıta durumu ekidir. Anadolu ağızlarında sınırlı sayıda ve özellikle zamanla alakalı kelimelerde görülür” (Buran 1996: 236).

İncelenen metinlerde şu örneklere rastlanmıştır:

ğış-ı-n 16-190, yaya-n 8A-5.

“Yaygın olarak kullanılan vasıta durumu eki, ‘ile ve ile+n’ biçimlerinden eklenen ve çeşitli ses değişimleriyle ortaya çıkan eklerdir” (Buran 1996: 236).

İnceleme yapılan ağızda vasıta durumu eki çoğu zaman “-nan/-nen” şeklindedir. Bu şekil, “n” vasıta eki almış olan “ile” edatının gerileyici benzeşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır:

bi ğuzu-y-nan 8A-5, arkadaşı-n-nan 8A-12, dāvár-ı-nan 12A-7, seped-i-n-nen 14A-5, ğarı-sı-n-nan 14B-1, davül-ü-nan, zurnuy-nan 14B-34, eşşē-nen 3C-39, emmim-i-nen 4-2, gelin-nen 1-6, hepsi-n-nen 3C-84, bayrā-nan 16-4.

f) Eşitlik Durumu:

Manyas Türkmen ağızında fazla işlek olan bir ek değildir. “-ca/-ce” şeklinde kullanılır:

āşam-a-ca 5A-4, aqşam-a-ca 14A-5, yol-ca 7A-14.

4. SORU EKİ

Manyas Türkmen ağızında soru eki, genellikle ünlü uyumuna bağlı olarak “-mı/-mi/-mu/-mü” şekillerindedir:

daha ğonuşacı-y-ıq mı? 1-28,

E, esgi zaman manılarında mı? 1-31,

geldiñ mi gene yarım 1-35,

geline ğına yaqdığımızı sóylüyüm mü? 1-144,

söylemedi mi? 1-91,

ondan mı qorqduñ da ğaşdıñ? 1-112,

bu ğadarı bana yetdi mi? 1-125,

romatizme mi diyiler 1-134,

Yusup yoq mu? 1-148,

bileniñiz yoq mu bunuñ ardını 1-157,

ğoyduñ mu? 3A-11.

Bazan da “mi” soru eki şekil olarak kullanılmadan, vurgu ile soru anlamının kazandırıldığı görülür. Ancak bu, bütün fiil çekimlerinde görülen bir durum değildir. Şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman ve gelecek zaman çekimlerinin II. teklik şahsında soru anlamı vurgu ile sağlanır. Leyla KARAHAN, Doğu Grubu Ağızlarında da böyle bir özellik olduğunu belirtmektedir (Karahana 1996: 52).

İneklere bağıdı? “İneklere baktın mı?” 9B-4,

...sen bilmiyi? “Sen bilmiyor musun?” 12A-6,

Harman sürdüğü? “Harman sürdün mü?” 12A-24,

Suluyduk sen bilmiyi? “Suluyorduk, sen bilmiyor musun?” 12A-29,

...ona nā gıtdiler biliyi? “Ona nasıl gıtdiler, biliyor musun?” 13B-10,

...marağdan oldu Aynır görmüyü? “Aynur meraktan oldu, görmüyor musun?” 13B-23,

Tezgül dıkıyı amalāta görmüyü? “Ameliyata Tezgül aldırıyor görmüyor musun?” 13B-30.

II.ZAMİRLER

“Zamirler nesnelere temsille veya işaretle karşılayan kelimelerdir. Zamirler kelimelerin dildeki gerçek karşılıkları olmayan, gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir” (Ergin 1993: 249).

Manyas Türkmen ağzında, yazı dilindeki birçok zamir aynı şekilde kullanılmaktadır. Bunun yanında, ağzın ses özellikleri çerçevesinde bazı zamirlerde ses değişimleri görülmektedir.

A. ŞAHIS ZAMİRLERİ

Varlıkları şahıslar halinde ve temsil ederek karşılayan zamirlerdir. İncelenen ağzındaki şahıs zamirleri şunlardır:

I. Teklik Şahıs: ben 1-60, 2C-8, 3B-12, 3C-1, 3C-6, 3C-8,

II. Teklik Şahıs: sen 3A-37, 3C-20, 15C-7, 16-139,

III. Teklik Şahıs: o 3A-37, 3C-2, 3C-12,

I. Çokluk Şahıs: biz 3C-1, 6A-5, 16-181, 16-90,

II. Çokluk Şahıs: siz 1-28, 1-43, 1-83, 15C-63,

III. Çokluk Şahıs: onlar > onnar 3A-26, 7A-9.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi III. çokluk şahıs zamiri olarak “onnar” da kullanılmaktadır.

I. Teklik Şahıs Zamiri:

İlgi durumu: benim 3C-2, 5A-14, 7A-1, 12A-6, 12A-13, 12A-30, 13B-14, 13B-20, 13B-30, 13B-42, 14B-26, 15C-6, 15C-38, 16-33, 16-310.

Yükleme durumu: beni 1-62, 3A-8, 3C-12, 3C-19, 6A-15, 6B-18, 10-4, 12A-8, 14C-1, 15C-2

Yaklaşma durumu: baña 1-125, 1-165, 7A-2, 16-152, 16-158.

bağa 12A-12, 12A-16, 13B-37, 15C-33, 15C-62.

bā 3C-23.

Ayrılma durumu: benden 15C-20, 16-98.

Vasita durumu: bennen 1-78, 16-126.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi yaklaşma durumu eklerinde ve vasita durumunda bu ağızda yazı diline göre farklılıklar görülür.

Yaklaşma durumunda “ben” zamiri yönelme durumu eki aldığı zaman “baña, bağa, bā” şekillerinde kullanılır.

Vasita durumunda “ben” zamiri, “ile” edatının “n” vasita eki ile ekleşmesi ve “i” sesinin benzeşmesiyle ortaya çıkan şekliyle kullanılır:

bennen 1-78.

II. Teklik Şahıs Zamiri:

İlgi durumu: seniñ 3A-4, 3A-14, 3A-33, 3A-39, 3B-8, 3B-22, 3C-64, 4-19, 7A-35, 7A-39, 10-3.

Yükleme durumu: seni 2C-8, 3A-25, 14B-3, 16-103.

Yönelme durumu: saña 16-117, 13B-14.

sana 8A-58, 10-12.

Vasıta durumu: seninle 2C-7.

Örneklerde de görüldüğü gibi ikinci teklik şahıs zamirini ilgi durumu daima “ñ” ünsüzüyle yapılmaktadır. Yaklaşma durumunda ise, bazan “n” bazan “ñ” kullanılır.

III. Teklik Şahıs Zamiri:

İlgi durumu: onuñ 1-130, 3A-8, 3A-16, 3C-61, 8A-18.

Yükleme durumu: onu 6A-3, 13B-7, 6A-3, 14B-21.

Yönelme durumu: ona 14B-21.

öna 16-157.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi ilgi durumu daima “-nuñ” ekiyle yapılmaktadır. Yönelme durumunda bazan “o”, bazan da “ö” şekliyle söylendiği görülür.

I. Çokluk Şahıs Zamiri:

İlgi durumu: bizim 1-74, 3A-3, 3A-7, 13B-15, 6A-12, 16-16, 16-29, 16-142.

Yükleme durumu: bizi 14A-9, 14A-15, 16-3.

Yönelme durumu: bize 7A-34, 12A-1, 14B-11, 7A-17.

Ayrılma durumu: bizden 16-66.

II. Çokluk Şahıs Zamiri:

İlgi durumu: onnariñ 16-240, 17-24.

Yükleme durumu: onnari 1-4, 3C-91, 7A-5.

Yönelme durumu: onnara 7A-9, 15C-67.

Bulunma durumu: önnarda 15C-60.

Ayrılma durumu: onnardan 12A-10, 13B-10.

III. çokluk şahıs zamirlerinde, ilgi durumunda daima “n” ünsüzü bulunur. Çokluk ekinin, “-lar” şekli yerine, “-nl->-nn-” benzeşmesiyle “-nar” şeklinde kullanıldığı görülmüştür. “-lar” örneğine bir yerde rastlanmıştır.

B. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ

Yazı dilinde olduğu gibi, bu yörede de dönüşlülük zamiri “kendi” sözcüğüdür.

kendimiñ 15C-24, kendim 6A-3, kendi kendime 12A-38, kendi kendimi 3C-18, kendiniñ 15C-31, kendini 15C-40, kendini 3B-21, kendi 7A-28.

C. İŞARET ZAMİRLERİ

“İşaret etmek, göstermek suretiyle nesnelere karşılaman kelimelerdir. İşaret zamirleri nesnelere bir yer içinde gösterir, onları yerlerine göre işaret ederler” (Ergin 1992: 273). Bu yörede kullanılan başlıca işaret zamirleri şunlardır:

“bu” işaret zamirinin çekimi:

Yalın durumu: bu 1-54, 5A-4, 5B-3, 13B-12, 15C-1.

Yükleme durumu: bunu 3A-5, 13B-12, 13B-42, 14B-46, 15C-4.

Yönelme durumu: buna 8A-22.

Bulunma durumu: bunda 15C-8.

Ayrılma durumu: bundan 15C-7.

“İşaret zamirleri yön eklerini almazlar. ‘bura, şura, ora’ kelimelerinde böyle bir durum varmış gibi görünürse de bunlar işaret zamirlerinin yön eki almış şekilleri değil, ‘bu ara, şu ara, o ara’ kelimelerinin birleşmesinden doğmuş yer isimleridir” (Ergin 1992: 275).

bura 3B-25, 16-232, burada 13B-45, buradan 16-214, burdan 3C-8;

ora 3C-44, 13B-10, oraya 3B-10, ordan 14A-22, orda 8A-5, 8A-30, 15C-74, orda 3B-22, orada 3C-11, 3C-93, 3B-32.

“o” işaret zamirinin çekimi:

Yalın durumu: o 3A-18.

İlgi durumu: onuñ 1-134, 3A-16.

Yükleme durumu: onu 3A-35, 4-17.

Ayrılma durumu: ondan 1-112.

“bunnar” işaret zamirinin çekimi:

Yalın durumu: bunnar 13B-37, 1-160, 3A-2.

Yükleme durumu: bunnarı 14A-20, 1-70.

Yönelme durumu: bunnara 14B-8.

Ç. SORU ZAMİRİ

“Bunlar nesnelere soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru halinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir” (Ergin 1992: 276).

Metinlerden tespit edilen soru zamirleri şunlardır:

kim: İnsanlar için kullanılan soru zamiridir. Bu yörede aşağıdaki şekillerde kullanıldığı görülmektedir:

kim 3B-32, 3C-17, 3C-50, kimimişimiş 16-24, kimimiş 16-36, kimlerdenimiş 16-22.

ne: İnsan dışındaki canlı, cansız varlıklar için kullanılan soru zamiridir.

Değişik şekillerde kullanımına rastlanmaktadır:

nē 3A-21, ney 1-83, neyi 1-159, neler 1-83, 4-25, nerede 1-121, nerē 3C-59, neynen 3C-53, neydin 4-23, nereli 16-38, neresinde mi 16-264, neresindeymiş 16-263, neyleydi 16-198, nerden 16-194, neyime 16-167.

D. BELİRSİZLİK ZAMİRİ

“Bunlar nesnelere belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir” (Ergin 1992: 279).

Bu yörede en çok kullanılan belirsizlik zamirleri şunlardır:

hepimizden 8A-1, hepsi 1-94, hepisinden 3C-84, hepimiz 8A-9, kimse 1-3, kimsenin 8A-40, kimseler 16-14, kimsiyi 8A-29, herkes 1-100, öteberi 5A-3, şey 3C-30, şeye 3B-21, şeyler 4-22, şeyler şeyi 12A-4, şeynen 12A-12, bökük filan 16-206, birisi 14A-28.

Belirsizlik zamirlerine “-ki” sıfat ve zamir yapma ekiyle yapılan “öteki, beriki, deminki, alttaki, benimki, seninki” gibi kelimeleri de katabiliriz.

Bu yörede kullanılan diğer belirsizlik zamirleri şunlardır:

burdaki 3C-83, ötekinnerin 15C-69.

III. FİİLER

A. FİİL YAPIM EKLERİ

Bunlar isim veya fiil kök ya da gövdelerine eklenerek yeni anlamlı fiiller türeten eklerdir.

1-Fiilden Fiil Yapan Ekler:

Fiil kök ve gövdelerine eklenirler, yeni anlamlı fiiller yaparlar:

-ma/-me:

“Bu ek fiilerden olumsuz fiiller yapar. Fiil kök ve gövdelerine getirilerek onlara olmama veya yapmama anlamı katar” (Ergin 1993: 190). Metinlerden bulunan örnekler şunlardır:

gör-me-sin 1-39, ver-me-sinler 1-59, ol-ma-dı 1-113, sor-mu-đu 1-164, aç-ı-l-ma-mış 15C-10, incit-me-miş-iñiz 16-141.

-n:

Kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yapar:

sıĝ-ı-n-ı-y-lar 14A-23, yuvarla-n-mış 14B-38, ĝapa-n-mış 16-68, di-n-i-yi 1-18, tıka-n-ma 1-135, daya-n-a-mı-yi-m 6A-3.

-l:

Pasiflik ve bilinmezlik ifade eden fiiller yapar:

daĝ-ı-l-ana 1-18, yaĝ-ı-l-dıĝını 1-97, ez-i-l-me 1-135, çek-i-l-ince 3B-8, ĝıvr-ı-l-ıp 3B-32, gez-i-l-ip 7A-24.

-ř:

Ortaklaşma veya oluş ifade eden fiiller yapar:

oyna-ř-ı-y-dı-k 1-4, túy-le-ř-i-y-di-k 1-4, aĝla-ř-ır-ķana 3B-32, ĝar-ı-ř-dır-ı-y-ık 9A-3, döv-ü-ř-ü-yü-ñ 16-126.

-r:

Olma veya yapma ifade eden fiillerden oldurma veya yaptırma ifade eden fiiller yapar:

doy-u-r-u-du-n 15C-31, ya-t-ı-r-ı-yı 3B-13.

-dır, -dir, -dur, -dür:

Oldurma veya yaptırma ekidir. Manyas Türkmen aĝzında bu ekin “t”li şekli kullanılmamaktadır:

soy-dur-du-m 12A-22, az-dır-dı 14A-15, geliş-dir-me-miş 15C-10, otut-dur-muş 15C-45, deñiř-dir-i-yi 17-17.

-z:

İşlek olmayan bir ektir:

emzir-<em-i-z-i-r-i-yi 16-26.

2- İsimden Fiil Yapan Ekler:

İsim kök ve gövdelerinden fiil yapan eklerdir:

-la/-le:

Oldukça yaygın olarak kullanılan bir ektir:

ğina-la-ma 1-1, tıy-le-ş-i-y-di-k 1-4, yol-la-r 1-168, nop-la-dı-ñ 2A-3, yoq-la-dı-ñ 2A-6, baş-la-ñ-gış 3A-13.

-na/-ne:

“-la/-le” ekinin görevinde kullanılır. İlerleyici benzeşme ile “-la” ekindeki “l” sesi “n”ye dönmüştür:

daylasan-nı-y-dı-ğ 1-6, nişan-na-mış-lar 14B-46.

-a:

Fazla kullanılmayan bir ektir:

oyn-a-ş-y-dı-ğ 1-4.

-al:

“-ar” eki yerine kullanılır. İşlek olmayan bir ektir:

sar-al-ı-yı 14B-33.

-la/-le:

İşlek olmayan bir ektir:

ses-le-n-mi-y-di-n 16-156, yaş-la-n-dı-ñ 16-94, hasda-la-n-mış 1-139.

B.ŞAHIS EKLERİ

Fiil çekimlerinde, fiilin gösterdiği hareketi yapan veya olan şahısları karşılayan eklerdir. Emir kipi dışındaki bütün kiplerde şahıs ekleri kip eklerinden sonra gelir. Ancak emir kipinde kip ve şahıs eki aynı ekle ifade edilmektedir.

a) Birinci Tip Şahıs Ekleri:

“Birinci tipteki şahıs ekleri şahıs zamiri kaynaklı olup bugün, görülen geçmiş zaman, şart ve emir dışındaki çekimlerde yani şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek, gereklilik çekimlerinde kullanılan eklerdir” (Ergin 1993: 268). Bu ekler şunlardır:

Teklik I. Şahıs: -ım/- im/-um/-üm

II. Şahıs: -sıñ/-siñ/-suñ/-süñ

III. Şahıs: -

Çokluk I. Şahıs: -ız/-iz/-uz/-üz

II. Şahıs: -sıñız/-siñiz/-suñuz/-süñüz

III. Şahıs: -lar/-ler

I. Teklik Şahıs: -ım/-im/-um/-üm.

Manyas Türkmen ağzında geniş zaman çekimlerinde görülür:

giyer-im 11-9, sever-im 11-11, dañar-ım 11-18, bañar-ım 11-20, atar-ım 12B-2, ğurudur-um 12B-2, dir-im 13B-13, ólür-üm 3C-31, bulur-um 5B-4, ğaçar-ım 7A-3.

Duyulan geçmiş zamanın rivayet çekimlerinde görülür:

gitmiş-im 3C-2.

II. Teklik Şahıs: -sıñ/-siñ/-suñ/-süñ.

Manyas Türkmen ağzında daima “-sıñ/-siñ/suñ/süñ” şeklinde kullanılır.

Geniş zaman çekimlerinde görülür:

geçinemes-siñ 8A-50, mūtaç olu-suñ 8A-50, dayanamas-sıñ 6B-19, uyan-a-mas-sıñ 6B-17, ğótür-e-mes-siñ 3C-20, ğótür-ü-süñ 13B-7, óde-y-e-mes-siñ 8A-28.

Gelecek zaman çekimlerinde kullanılır:

yi-y-ecek-siñ 4-11.

III. Teklik Şahıs: -

Birinci tipteki üçüncü teklik şahıs eksiz olarak ifade edilir:

düşmüş 1-138, yüzmüş 3C-86, bitmiş 3C-93, çekmiş 13B-2;

elçiledi 7A-2, didi 7A-29;

gidecek 1-146, verecek 1-72, alacak 1-71;

gider 8B-5, bırakır 11-16, açılır 10-3.

I. Çokluk Şahıs: -ız/-iz/-uz/-üz.

Manyas Türkmen ağzında I. çokluk şahıs çekimlerinde birinci tip şahıs ekleri kullanılmaz.

II. Çokluk Şahıs : -sıñız/-siñiz/-suñuz/-süñüz.

Manyas Türkmen ağzında bu ek Osmanlıcada olduğu gibi “- sıñız/-siñiz/-suñuz/-süñüz” şeklinde kullanılır.

Duyulan geçmiş zaman ve rivayet birleşik zaman çekimlerinde “s” ünsüzü düşmüş ve ek “-ıñız/-iñiz”şeklını almıştır:

duramamış-ıñız 1-117, incitmemiş-iñiz 16-149, ğırırımış-ıñız 16-296.

Geniş zaman çekimlerinde kullanılır :

yapamas-sıñız 15C-63.

III. Çokluk Şahıs : - lar/- ler.

Yazı dilinden farklı bir kullanım şekli yoktur:

yaşa-ma-mış-lar 3C-60, sözleş-miş-ler 3A-2, gör-me-miş-ler 5B-4.

b) İkinci Tip Şahıs Ekleri:

“İkinci tipteki şahıs ekleri iyelik eki kaynaklı olup bugün, görülen geçmiş zaman ve şart kipleri çekimlerinde kullanılan eklerdir” (Ergin 1993: 271).

Ancak Manyas Türkmen ağzında ikinci tip şahıs ekleri yazı dilinden farklı olarak, şimdiki zaman çekiminde, gelecek zaman çekiminde ve geniş zamanın I. çokluk şahıs çekiminde kullanılmaktadır.

I. Teklik Şahıs: -m

Şimdiki zaman çekimlerinde görülür:

bil-i-[✓]yi-m 1-83, ya[✓]ğ-ı-[✓]yi-m 1-99, bil-mi-[✓]yi-m 1-102, gö[✓]re-mi-[✓]yi-m 1-144, di-[✓]yi-m 1-164.

Görülen geçmiş zaman çekimlerinde kullanılır:

git-di-m 1-33, unut-du-m 1-98, dikdir-di-m 2D-5, yala-dı-m 3A-32.

Şart kipinde görülür:

git-se-m 13B-38, bil-se-m 1-102.

Hikaye birleşik zamanlarda kullanılır:

gel-mi-yi-di-m 7A-1, sev-i-y-di-m 12A-15, getir-i-y-di-m 12A-21.

Şartlı birleşik zaman çekimlerinde kullanılır:

aç-ar-sa-m 7A-4, yap-mas-sa-m 16-280.

II. Teklik Şahıs: -ñ

Manyas Türkmen ağzında “-n” şahıs eki “-ñ” şeklinde söylenir. Bazan “-n” şeklinde söylendiğine de rastlanır.

Görülen geçmiş zaman çekiminde kullanılır:

ğaş-dı-ñ 1-112, göy-du-ñ mu 3A-29, topla-dı-ñ 2A-4; uyan-dı-ñ mı 3A-49.

Şimdiki zaman çekiminde kullanılır:

gid-i-yi-ñ 3C-34, tanı-yı-ñ 3C-78.

Şart çekiminde kullanılır:

ol-sa-ñ 6B-26.

Hikaye birleşik zaman çekiminde kullanılır:

at-ı-yı-dı-ñ 1-79.

Şartlı birleşik zaman çekimlerinde kullanılır:

ver-i-se-ñ 3C-74, yap-ar-ı-sa-ñ 4-28, dayan-a-mas-sa-ñ 6A-4, çalış-a-mas-sa-ñ 8A-37, yap-ar-ı-sa-ñ 12B-1.

III. Teklik Şahıs:

İkinci tip üçüncü teklik şahıs eksizdir:

ól-dü 1-114, yi-di 1-169, kaç-dı 1-123, ver-di 12A-7.

I. Çokluk Şahıs: -k/-ık/-ik/-uk/-ük.

“Çokluk birinci şahıs eki Eski Türkçede ‘-mız/-miz’ şeklindeydi. Batı Türkçesinde bu ek atılmış, yerine ‘-duk/-dük’ sıfat-fiilinin etkisiyle ortaya çıktığı anlaşılan ‘-k’ eki geçmiştir” (Ergin 1993: 272).

Manyas Türkmen ağzında Eski Anadolu Türkçesinin bu özelliği devam ettirilmekte, birinci çokluk şahıs eki daima ikinci tip şahıs eki olmaktadır. Birinci tip birinci çokluk şahıs ekine bazı kişisel kullanımlar dışında rastlanmamıştır:

yap-ı-^ığ-ı-^ığ 1-90, gid-er-ik 1-150, ğal-ma-ğ 3A-35, ğonuş-acı-^ığ-ı-^ığ mı 1-28, yat-acı-^ığ-ı-^ığ 3A-42, yap-a-ma-ğ 15C-63, çalış-ır-ı-ğ 17-94, söyle-di-k 1-92, ğötür-eci-yi-k 16-282, ğaç-acı-^ığ-ı-^ığ 7A-5, indir-iver-di-k 3C-6.

II. Çokluk Şahıs: -ñız/-ñiz/-ñuz/-ñüz

“Çokluk ikinci şahıs eki Eski Türkçede ‘-ñız/-ñiz’ şeklinde idi. Sonradan Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada yalnız yuvarlak şekilleri kullanılmıştır. Osmanlıcanın son devirlerinde ünlü uyumuna girmiştir” (Ergin 1993: 272).

Manyas Türkmen ağzında ise bu ek, Osmanlıcanın son devirlerinde olduğu gibi genellikle “-ñız/-ñiz/-ñuz/-ñüz” şeklinde kullanılmaktadır. Nadir olarak “-n”li şekilleri de kullanılır:

ol-ma-sa-ñız 8A-55, al-ıver-i-^ığ-ı-ñız 1-100

III. Çokluk Şahıs:

Yazı dilinden farksız bir kullanışa sahiptir: -lar/-ler.

ğór-ül-ler-se 3C-41, yaz-a-ma-mış-lar 3C-60.

c) Üçüncü Tip Şahıs Ekleri:

“Üçüncü tip şahıs ekleri hem şekil hem şahıs ifade ederler. Bunlar emir kipi çekimlerinde kullanıldıkları için, bunlara ‘emir ekleri’ adı da verilmektedir. Fakat, doğal emir ekleri aslında şekil ekleridir. Yalnız emirde, her şahsın ayrı bir şekil eki olduğu için, o şekil ekleri aynı zamanda şahıs da ifade ederler. Şahıs da ifade eden bu emir eklerine diğer çekimlerin şahıs eki olmayan, fakat şahıs ifade eden üçüncü

şahıslarındaki şekil ve zaman eklerini de katabiliriz” (Ergin 1993: 272). İnceleme yapılan metinlerde görülen örnekleri şunlardır:

Teklik I. Şahıs: -ıyım/-iyim/-uyum/-üyüm

súr-üyüm 3C-9, at-ıyım 3C-55, bağ-ıyım 12A-2, fur-uyüm 3B-12.

Teklik II. Şahıs: -

ađzıñı dut 1-69, halan 1-67, vur 2B-3, sóyle 1-165.

Teklik III. Şahıs: -sıñ/-siñ/-suñ/-süñ;

annat-sıñ 1-101, gönder-siñ 1-65, sıvdır-sıñ 3C-49, ğonuş-suñ 1-71.

Çokluk I. Şahıs: -alım/-elim.

seç-elim 13B-31, çalış-alım 17-93, gid-elim 2B-1, yap-alım 3A-2, ğoy-alım 3A-3, yi-y-elim 3A-35, bağ-alım 3B-15.

Çokluk II. Şahıs: -ñ.

ver-i-ñ 3C-82, , korđ-ma-ñ 14-5, laf it-me-ñ 13B-48.

Çokluk III. Şahıs: -sıñlar/ -siñler/-suñlar/-süñler.

ver-me-siler 1-59.

C) FİİLLERİN YALIN ÇEKİMLERİ

1) BİLDİRME KİPLERİ

a) Geniş Zaman: -r/-ar/-er/-ır/-ir/-ur/-ür.

Teklik I. Şahıs:

bul-ur-um 5B-4, ğaç-ar-ım 7A-3, ol-ür-üm 3C-31, bağ-ar-ım 11-20, at-ar-ım 12B-2, ğurud-ur-um 12B-2.

Teklik II.Şahıs:

olusuñ 13B-19, ğötürü-süñ 13B-7, getir-i-siñ 13B-14.

Teklik III. Şahıs:

otur-ur 1-2, sóyle-r 1-91, bil-ir 1-163, yolla-r 1-168, gid-er 8B-5, açıl-ır 10-3, bırak-ır, 11-16, ısır-ı 14A-8.

Çokluk I. Şahıs:

çalış-ır-ık 17-94, gid-er-ik 1-150.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Manyas Türkmen ağzında geniş zaman çekiminde çokluk birinci şahısta ikinci tip şahıs eki kullanılır.

Çokluk üçüncü şahısta da “-rl->-ll” gerileyici benzeşmesi görülür.

Geniş zaman çekimlerinde bazan da “r” nin düştüğü görülür. Özellikle ikinci tekil şahıs çekimlerinde “r” sesi düşmüştür:

o-lu-suñ 13B-19, gótür-ü-süñ 13B-7, getir-i-siñ 13B-14.

Üçüncü tekil şahıs çekimlerinde de bazan “r” sesinin düştüğü görülmektedir: gózel kesil-i 12B-4, ısır-ı 14A-8, çeviri çeviri 13A-4.

Geniş Zamanın Olumsuzu:

Teklik I. Şahıs:

bağ-ma-m 10-12, ğonuş-ma-m 13B-12, unud-a-ma-m 2C-8, kes-e-me-m 3C-33, daşı-y-a-ma-m 3C-34.

Teklik II. Şahıs:

uyan-a-mas-sıñ 6B-17, ódeye-mes-siñ 8A-28.

Teklik III. Şahıs:

yarıl-ma mı 16-48, ol-maz 13B-13.

Çokluk I. Şahıs:

yap-a-mağ 15C-63.

Çokluk II. Şahıs: yap-a-mas-sıñız 15C-63.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Geniş zamanın ekinin olumsuzu, birinci şahıslarda “-ma/-me”, ikinci şahıslarda ise “-mas/-mes”, üçüncü şahıslarda “-maz/-mez” dir.

Geniş zamanın sorusuna örnekler:

gid-e-r mi 3B-16, ğuy-ar mı 2A-13.

b) Şimdiki Zaman:

Teklik I. Şahıs:

bil-i-yi-m 1-83, yaq-ı-yi-m, 1-99, bil-mi-yi-m 1-102, gör-e-mi-yi-m, 1-144, gez-e-mi-yi-m 1-144, di-yi-m 1-164, hatırla-mı-yi-m 3C-53, çek-i-yi-m 4-3, dayan-a-mı-yim 6A-3, yolla-mı-yi-m 3B-18.

Teklik II. Şahıs:

gid-i-yi-ñ 3C-34, öl-mü-yü-ñ 3C-35, tanı-yi-ñ mı 3C-78, yap-ı-yi-ñ 3B-4, inan-ı-y-ñ mı 15C-27.

Teklik III. Şahıs:

deam jd-i-yi 1-16, sarğa din-i-yi 1-18, geç-i-yi 1-24, söylen-i-yi 1-54, gel-i-yi 1-64, söylü-yü 1-108, canım çek-i-yi 1-126, gez-i-yi 1-133, yat-ı-yi 1-140, sev-i-yi 1-167, bil-mi-yi 3A-37, gid-i-yi 3B-1, goyver-i-yi 3B-2.

Çokluk I. Şahıs:

yap-ı-yi-k 1-190, güd-ü-yü-k 3C-1, sür-ü-yü-k 4-7, gâç-ı-yi-k 7A-5, yaşlan-ı-yı-k 8A-58, gel-i-yi-k 9A-4, ara-mı-yi-k 15C-16.

Çokluk II. Şahıs:

alı-ver-i-yi-ñiz 1-100.

Çokluk III. Şahıs:

gel-i-y-ler 3A-3, di-y-ler 3A-3, götür-ü-y-ler 3A-5, buluş-u-y-lar 3A-10, yat-ı-y-lar 3A-45, ver-i-y-ler 3C-90.

Örneklerde de görüldüğü gibi Manyas Türkmen ağzında şimdiki zaman eki “-yor”daki “r” sesi düşmüş ve “o” ünlüsü de daralmıştır. Böylece, şimdiki zaman eki “-y/-yi/-yü/-yü” şeklinde kullanılmıştır. Buradaki “y” ünsüzü gevşek boğumlanmıştır.

c) Görülen Geçmiş Zaman: -dı/-di/-du/-dü.

Bu ek Manyas Türkmen ağzında her zaman “-dı/-di/-du/-dü” şekillerinde kullanılır. Ünsüz benzeşmesine uymaz.

Teklik I. Şahıs:

git-di-m 1-33, eğil-di-m 1-34, özle-di-m 1-67, di-di-m 1-90, söyle-me-di-m 1-91, unut-du-m 1-98, furul-du-m 3C-7, bin-di-m 6A-5, hasdalan-dı-m 6A-12, gâş-dı-m 8A-2, yürü-dü-m 8A-6, yapırdı-dı-m 7A-39.

Teklik II. Şahıs:

geldi-ñ 1-44, ğaş-dı-ñ 1-112, topladı-ñ 2A-3, topladı-ñ 2A-4, yòkla-dı-ñ 2A-6, ğò-du-ñ 3A-21, ğoy-du-ñ mu 3A-30.

Teklik III. Şahıs:

ġal-ma-dı 1-32, hesapıt-di 1-89, kòk-du 1-111, ğoyvert-di 1-94, dağıl-dı 1-96, ol-du 1-114, òl-ma-dı 1-113, kàk-dı 1-123, sevkıt-di 1-135, ġòr-dü mü 1-164, yidi 1-169, getir-me-di 1-169, başla-dı 3C-19, elçile-di 7A-2.

Çokluk I. Şahıs:

söyle-di-k 1-92, ġeş-di-k 1-110, indir-i-ver-di-k 3C-6.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs:

giydir-di-ler 4-2, ver-di-ler 4-2, dağ-dı-lar 6A-14.

ç) Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mış/-miş/-muş/-müş.

Teklik I. Şahıs: git-miş-ş-im 3C-2, yi-miş-im 3A- 51.

Teklik II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs:

ġeç-miş 1-108, aşık ol-muş 1-44, düş-müş 1-138, hasdalan-muş 1-139, yatmış 1-139, yap-muş 3A-4, ğoy-muş 3A-4, ġez-miş 3A-45, ye-miş 3B-3, yanaşdır-muş 3C-84, bit-miş 3C-93, dıkan-mış 6A-15.

Çokluk I. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs:

dur-a-ma-mış-ıñız 1-117, incit-me-miş-ıñız 16-141, ġeç-miş-ıñız 16-141.

Çokluk III. Şahıs:

sözleş-miş-ler 3A-2, yaş-a-ma-mış-lar 3C-6, ġòr-me-miş-ler 5B-4, bağ-mış-lar 14A-14.

d) Gelecek Zaman:

Teklik I. Şahıs:

söyle-y-cē-m 1-102, ol-acā-m 2A-5, ğoy-a-cā-m, bağ-a-ma-y-cā-m 3C-48, sat-a-cā-m 8A-25, çıkar-ma-y-cā-m 11-35, var-acā-m 11-35, yap-acā-m 13B-1, marak-id-ecē-m 13B-47, bağla-y-acā-m 14A-12, iç-ecē-m 14A-24, gel-ecē-m 17-5.

Teklik II. Şahıs:

yi-y-ecek-siñ 4-11, öldür-ecē-ñ 4-13, salıkla-ma-y-cā-ñ 7A-42, al-acā-ñ 15C-36.

Teklik III. Şahıs:

ver-ecek 1-44, doldur-acak 1-71, al-acak 1-71, olma-y-acak 1-96, gid-ecek 1-146, ver-me-y-ecek 7A-31, uyan-acak 3A-47.

Çokluk I. Şahıs:

ğonuş-acı-y-ıĴ mı 1-28, yat-acı-y-ıĴ 3A-42, ğaç-acı-y-ıĴ 7A-5, ğötür-eci-y-ıĴ 16-282; yi-y-ecē-z 3A-6, ól-ecē-z 3C-36, ğal-acā-z, daşı-y-acā-z 3C-36.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Manyas Türkmen ağzında bu kipin çekimlerinde teklik üçüncü şahıs ve çokluk üçüncü şahıs, yazı dilinde olduğu gibidir. Teklik I.şahıs ve teklik II.şahıslarda ise, kip ekinin “k” ünsüzü hece kaynaşması sonucunda kaybolmakta ve ekin son ünlüsü uzamaktadır. Çokluk I. şahısta, hem birinci tip hem ikinci tip şahıs ekleri kullanılır. Ağzın genelinde II. tip şahıs eklerini kullanmak hakimdir; I. tip şahıs ekinin kullanıldığı örneklerin ise kişisel söyleyişler olduğu düşünülmektedir.

2) TASARLAMA KİPLERİ

a) Emir Kipi:

Teklik I. Şahıs:

fur-uyūm 13B-12, sūr-üyūm 3C-9, çık-ıyım 3C-43, at-ıyım 3C-55, sal-ıyım 4-13, añlat-ıyım 15C-57, düşün-üyūm 12A-2, ğurbañ ol-uyūm 8A-53.

Teklik II. Şahıs:

halan 1-67, ağzıñı dut 1-69, añlat sāna 1-85, sóyle 1-165, ağlama 2A-1, al 2B-2, vur 2B-3, dolan 2B-4, gel 2C-1, olsun 2C-2, boşver 2C-6, ğötür 3C-45, sus, bārma 7A-37, duy inanma 8B-7, ağlama ğızım ağlama 1-47.

Teklik III. Şahıs:

görme-siñ 1-39, ğonuş-suñ 1-71, laf at-siñ 1-100, añlat-siñ 1-101, gönder-siñ 1-65, ol-sun 2C-2, getir-siñ 3B-17, sıvdır-siñ 3C-49, verme-siñ 3C-52, oku-suñ 6B-25, görme-siñ 7A-37.

Çokluk I. Şahıs:

gid-elim 2D-1, yap-alım 3A-2, baķ-alım 3A-18, yi-y-elim 3A-35, çek-elim 3B-16, bağla-y-alım 3B-18, di-y-elim 6B-14, geķ-elim 7A-32, seķ-elim 13B-31, alış-alım 17-93.

Çokluk II. Şahıs:

sóyle-ñ 1-43, laf jt-me-ñ 13B-48.

Çokluk III. Şahıs: ğur-ma-siñlar 1-58, ver-me-siñler 1-59, hor gör-me-siñler 1-60, añla-ma-siñlar 3C-44.

Emir kipi çekimlerinde üçüncü tip şahıs ekleri kullanılmaktadır.

Manyas Türkmen ağzında teklik birinci şahısta “-ayım/-eyim” eki, “y” ünsüzünün daraltıcı etkisiyle “-ıyım/-iyim/-uyüm/-üyüm” şeklinde kullanılmaktadır.

b) Şart Kipi:

Teklik I. Şahıs:

bil-se-m 1-102, git-se-m 13B-43.

Teklik II. Şahıs:

ol-sa-ñ6B-26.

Teklik III. Şahıs:

ol-ma-sa 8A-55, git-se 3C-50.

Çokluk I. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs:

ol-ma-sa-ñız 8A-55.

Çokluk III. Şahıs:

gel-se-ler 3A-36.

Manyas Türkmen ağzında, şart kipi eki yazı dilinde olduğu gibi “-sa/-se” şeklindedir. Bu çekim, fiil tabanındaki ünlülerle kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kullanılmaktadır.

c) Gereklilik Kipi:

Gereklilik kipi “-malı/-meli” Manyas Türkmen ağzında fazla kullanılmamaktadır. Kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır. Metinlerde, gereklilik kipine bir yerde rastlanmıştır:

getir-meli-y-im 13B-31.

* İstek Kipi: Yörede istek kipinin herhangi bir şahsının çekimine rastlanmamıştır.

Ç. FİİLLERİN BİRLEŞİK ZAMAN ÇEKİMLERİ

1. HİKAYE BİRLEŞİK ZAMAN

a) Geniş Zamanın Hikayesi:

Teklik I. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs:

ol-u-du 4-24, yi-r-di 5B-12;

sürül-ür-dü-n 4-16, ol-u-du-n 4-19, gel-ir-di-n 4-27, gel-ir-di-n 16-143, gid-er-di-n 16-181

Çokluk I. Şahıs:

ğaldır-ır-dı-ķ 1-118, yap-ar-dı-ķ 4-17, ek-er-i-di-k 4-19, gid-er-di-k 16-144, oynar-ı-dı-ķ 7A-26.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Geniş zamanın hikayesinde üçüncü teklik ve üçüncü çokluk şahısta “-dı/-di/-du/-dü” hikaye birleşik zaman eki, sonunda “n” türeyerek “-dın/-din/-dun/-dün” şekline dönüşmüştür. Ayrıca, “i-” ek-fiili bazı yerlerde varlığını korumaya devam etmektedir.

b) Şimdiki Zamanın Hikayesi:

Teklik I. Şahıs:

sev-i-y-di-m 12A-15, yap-ı-yı-dı-m 7A-28, imeci dut-u-y-du-m 12A-21, getir-i-y-di-m 12A-21.

Teklik II. Şahıs:

at-ı-yı-dı-ñ 1-79.

Teklik III. Şahıs:

ol-u-y-du 1-5, sūr-ü-y-dü 1-9, gel-i-yı-di 1-13, yap-ı-y-dı 3C-25, otur-u-y-du 7A-31; yaṭ-mı-y-dı-n 8A-18, sev-i-y-di-n 13B-34.

Çokluk I. Şahıs:

as-ı-y-dı-k 1-1, peçeli-y-di-k 1-3, úşú-y-dü-k 1-5, yemekli-y-di-k 1-5, geçin-i-y-di-k 1-27, ğasıl-ı-y-dı-k 7A-2, yap-ı-y-dı-k 4-18, sulu-y-du-k 12A-29

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs:

id-i-y-ler-di 1-120, yap-ı-y-lar-dı 1-123, bālı-y-lar-dı 3B-5.

Şimdiki zaman ekleri genellikle “-y/-yı/-yi/-yü/-yü” şeklinde söylenmektedir. Bu ağızda “y” ünsüzü gevşek boğumlanmıştır, yanındaki ünlü de çoğu zaman düşmüştür veya düşmek üzeredir. Geniş zamanın hikayesinde olduğu gibi, şimdiki zamanın hikayesinde de III. teklik şahıs çekiminde “n” sesi türemesi olmuştur.

c) Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi:

Bu yörede fazla kullanılan bir birleşik zaman çekimi şekli değildir. Metinlerde sadece iki örneğine rastlanmıştır:

Teklik I. Şahıs: al-dı-y-dı-m 8A-34.

Çokluk I. Şahıs: getir-di-y-di-k 3A-34.

ç) Gelecek Zamanın Hikayesi:

Teklik I.Şahıs:

gel-me-y-cē-di-m 13B-22, gōtūr-ecē-di-m 1-145.

Teklik II.Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik III.Şahıs:

oyna-ma-y-cā-dı 13B-27, saṭ-ma-y-cā-dı 13B-49.

Çokluk I.Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk II.Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III.Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Manyas Türkmen ağzında bu birleşik zaman çekiminde “-acak/-ecek” gelecek zaman ekinin sonundaki “k” ünsüzünün düştüğü, bu ünsüzden önceki “a, e” ünlüsünün uzun söylendiği görülür. Ayrıca, olumsuzluk ekinden sonra “-acak/-ecek” eki, “-ca/-ce” şeklini almıştır.

2. RİVAYET BİRLEŞİK ZAMAN

a) Geniş Zamanın Rivayeti:

Teklik I. Şahıs:

bil-mez-miş-iñ 16-128.

Teklik II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs:

çal-ır-ı-mış 1-84, dut-maz-ı-mış 3A-38, baḡ-maz-ı-mış 3B-1, ol-maz-mış 14B-2, çık-ar-mış 14B-5, ğız-maz-mış 16-158, yap-ar-ı-mış 14B-14, utan-ır-ı-mış 15C-72.

Çokluk I. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs:

ğır-ır-mış-iñız 16-296.

Çokluk III. Şahıs:

gider gel-il-ler-ı-mış 14B-13, bekle-l-ler-ı-mış 14C-5.

Rivayet birleşik zaman çekimlerinde “-ar/-er/-ır/-ir/-ur/-ür” geniş zaman eki bazan aslını korumuştur. Teklik üçüncü şahıs çekimlerinde bazan kaybolmuştur. Çokluk üçüncü şahıs çekimlerinde ise “r” sesi gerileyici benzeşme ile “l”ye dönüşmüş, ek “-al/-el/-ıl/-il/-ul/-ül” halini almıştır.

b) Gelecek Zamanın Rivayeti:

Bu birleşik zaman çekimiyle ilgili metinlerde sadece bir örneğe rastlanmıştır:
Teklik III. Şahıs: *sallan-acak-mış* 14A-12.

3. ŞARTLI BİRLEŞİK ZAMAN

a) Geniş Zamanın Şartı:

Teklik I. Şahıs:

aç-ar-sa-m 7A-4, *yap-mas-sa-m* 16-280, *çalış-ır-sa-m* 8A-46, *çalış-a-mas-sa-m* 8A-46.

Teklik II. Şahıs:

ver-i-se-ñ 3C-74, *çalış-ır-sa-ñ* 8A-37, *oku-r-sa-ñ* 8A-56, *çalış-mas-sa-ñ* 8A-37.

Teklik III. Şahıs:

ol-u-sa 11-10, *gel-i-se* 12A-2, *gid-er-se* 14B-44.

Çokluk I. Şahıs:

ól-ür-se-k 3C-36, *ól-mes-se-k* 3C-36.

Çokluk II. Şahıs: *çalış-ır-sa-ñ* 8A-37.

Çokluk III. Şahıs:

gór-ül-ler-se 3C-41.

Örneklere görüldüğü gibi geniş zamanın olumsuz çekimlerinde, gerileyici benzeşme ile “-maz/-mez” olumsuzluk eki “-mas/-mes” şeklinde söylenmektedir. Çokluk III. şahısta ise “-rl->-ll-” gerileyici benzeşmesi ile geniş zaman eki “-ür” yerine “-ül” şeklinde söylenmektedir.

D. FİİLLERİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ

Manyas Türkmen ağzında geniş zaman dışındaki basit ve birleşik zaman çekimlerinde olumsuzluk için “-ma/-me” olumsuzluk eki kullanılır. Bu ek genellikle ses uyumuna ve konuşma diline uygunluk gösterir. Geniş zamanda çekiminde “-

maz/-mez” eki yerine “-mas/-mes” ekinin kullanıldığı da görülür. Şimdiki zaman çekiminde ise “y” sesinin etkisiyle “-ma,-me” olumsuzluk ekinin sonundaki geniş ünlü daralmaktadır.

Metinlerden örnekler:

di-mez ĩ-miş 15C-55, duy-maz ĩ-miş 15C-55;

gel-me-y-cē-di-m 13B-22;

biş-me-miş 14A-34;

kesdire-me-di-m 3C-7;

ara-mı-yı-m 15C-8, isde-mi-yı-m 14B-36, sor-mu-yü 1-164, git-mi-yi 13B-45, yet-mi-yi 15C-33, bil-mi-y-ler 14A-6;

yaşaya-ma-y-cā-ñ 15C-37;

çalış-a-mas-sa-m 8A-46, öl-mes-se-k 3C-36.

IV. YARDIMCI FİİLER

A. İSİMLERE GELEN YARDIMCI FİİLER

Manyas Türkmen ağzında isimlere gelen yardımcı fiiller “et-, ol-, at-, çek-, çıkar-, gel-, düş-” şeklindedir ve bunlar çoğunlukla deyimleşmiştir:

et(> it-):

En çok kullanılan yardımcı fiildir. Çoğunlukla “it-” şeklinde kullanılır:

sevk jtdi 1-135, küfür jdiyi 3B-29, kontrol idiyim 3C-4, şikayət jderler 3C-41, tédavi ederim 3C-56, lap jtti 7A-8, işarát jtdim 7A-10, şikāt jtdi 7A-16, şükür itdik 7A-24, çekinti itdi 7A-31, mefaat jtdi 8A-15, şükür idiyim 8A-39, ğayıp jtdik 12A-2, ğabil itmes 13B-7, laf idiyi 13B-28, laf itmeñ 13B-48, azat jt 14A-2, takib idiyi 14B-23, ğabil jdecem 14B-32, isdif ideller 15B-5, af idersiñ 15C-49, isken iderkene 16-1, niyaz idellermiş 16-260, ziyan idiyiñ 17-90, devam jdiyi 17-106.

ol-:

Oldukça yaygın olarak kullanılan bir yardımcı fiildir:

alıp satan olmuyú 1-110, isdeyen dileyen olmadı 1-113, sağdış olmuş 3A-1, n'oldu 3C-29, müyana oluyú 3C-73, zından oldu 6A-6, ameléyet oldum 6A-13, güzel olsañ 6B-26, habarı oluyúdu 7A-5, böyle oldu 7A-14, öyle oldu 7A-21, başıñ sađ olsañ 8A-14, mūtaç olmamak 8A-38, mūtaç olusuñ 8A-50, ğurban oluyúum 8A-53, gózel oldu 12A-6, yıllık olmasıñ 13B-2, ğayıboluveriyi 14B-55, miyane olalım 15C-18, sālık olusa 15C-18, idare oluyduñuz 16-190.

yaķ-:

Bu yörede az kullanılan bir yardımcı fiildir:

ğına yaķıldıđını 1-97.

ķok-:

ğoltuđunuñ altı ķokdu 1-111.

er-:

sırma erdiñ 14B-26, aķlı erirmiş 15C-83.

çek-:

canım çekiyi 1-126, Baķırlara çekmiş 13B-2, ossuruk çekiyi 14C-6.

çektir-:

resim çekdirsek 2D-10.

aç-:

sabah aşdı 3C-2.

gir-:

şoka girdim 3C-22.

git-:

gúcüne gidiyi 3B-4.

yakala-:

daş̄ gibi yaqalıyı 3B-24.

at-:

işaret atdım 3C-15, ataş̄ atıyı 3C-51, meydana atarım (bildiklerimi herkese anlatırım) 13B-13, depesinin tüyleri atıyı (çok sinirleniyor) 17-83.

çık-:

yola çıkıyı 3C-43, ataş̄ āzımdan çıkıyı 3C-52.

al-:

elinden alıyı 3C-75.

düş-:

óküz öğüne düşülürdün 4-16, óküz öğüne düş 4-24, peşine düşüyı 14-26.

ver-:

söz verdim 8A-2, el ele verip 14-41, boşver 16-129, ğarar verişler 17-6.

çık-:

māçup çıkarmaycām (mahçup etmeyeceğim) 8A-44.

çevir-:

yüzüñ ğuyly çevirmek (yüzükoyun çevirmek) 13A-4.

say-:

hatırımı saydım 13B-1.

yap-:

şebeke yapıdı (herkesi etrafına topladı) 13B-17, ziyafat yapıyı 14A-20, haqaratlık yapmışlar (hakaret etmişler) 16-233.

bozdur-:

abdes bozdurma 14A-36.

ğayna-:

dövmeye ğaynamışlar (dövmeye başlamışlar) 14-38.

yarıl-:

yürē yarılmak (çok üzölmek) 16-47.

ğapan-:

çok ğapı ğapanmış 16-68.

geçir-:

vaķıt geçirmek 16-79.

gel-:

oțuraķ gelmek (evlenen kız için; gönüllü, çok isteyerek gelmek) 16-108.

B. FİİLLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER

Türkçede bazı yardımcı fiiller, asıl fiil tabanlarına getirilerek birleşik fiiller meydana gelmesini sağlarlar. Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller şunlardır:

1) Yeterlilik Fiili:

Türkçede olumlu durumda zarf-fiil eki almış olan fiil tabanına “bil-” yardımcı fiilinin getirilmesiyle meydana gelir:

gezdirebiliy^v mi 1-137, yapabili misiñ 17-78, yourtlābilisiñ 15A-5, yapabilmiş miy^vim 17-99, verebiliy^vik 9A-5, ğayıboluveriy^vi 14B-55.

“Olumsuz şekilleri, Eski Türkçedeki ‘u-’ yardımcı fiilinin görevini yüklenen zarf-fiil ekine olumsuzluk ekinin getirilmesiyle meydana gelir. Osmanlıcada dar

ünlü şekiller yerini “-ama/-eme”ye bırakmıştır” (Ergin 1993: 366). Manyas Türkmen ağzında da bu şekilde kullanılmaktadır:

duramamışfız 1-117, gezemi^ı mi 1-132, göremi^ı 1-144, gezemi^ı 1-144, götüremessiñ 3C-20, ba^ıcam 3C-48, dayanami^ı 6A-3, uyanamassiñ 6B-17, yapamassınız 15C-63, yaşayamaycañ 15C-37.

2) Tezlik Fiili:

“-ı/-i/-u/-ü” zarf-fiil ekinden sonra “ver-” yardımcı fiilinin kullanılmasıyla yapılmaktadır:

aliveri^ıñiz 1-100, indiriverdik 3C-6, yitdeleyiverdi 7A-43, giriveri^ı 17-55, döküveri^ı 17-56.

V. EK-FİİL

Korkmaz “Ek-fiil, Eski Türkçedeki ‘er-mek’ yardımcı fiilinin ‘er-mek>ir-mek>i-mek’ şeklinde ekleşmesinden oluşan ve isim soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan fiildir.” (1992: 52) demektedir.

Ergin ek-fiil için “isim-fiil” terimini kullanır ve ek-fiili şu şekilde tanımlar: “Bütün isim ve fiil şekillerinin sonuna gelerek onlardan birleşik fiil yaptığı için ana yardımcı fiil, isimleri fiilleştirdiği için de isim-fiili dediğimiz “i-” fiilinin tek başına kök olarak kesin ve belirli bir anlamı yoktur.” (1993: 297).

a) Şimdiki Zaman:

Ek-fiilin şimdiki zamanının kullanımı ile ilgili metinlerden şu örnekleri verebiliriz:

Teklik I. Şahıs:

yaşında^ı 1-87, yalançısı^ı 13B-11, davacı de^ı 8A-21, kinci^ı 13B-33.

Teklik II. Şahıs:

kaç yaşındasın 1-88, uşak değilsin 1-90, davacı mısın 8A-20,

Teklik III. Şahıs:

esgiki gibi dēl 1-93, mülletdir 2A-2, maḥlıḳdır 3A-1, ğarışık 3C-2, ayrıdır 3C-68, dilki değil 5B-7, saati değil 8A-24, vardır 16-42.

Çokluk I. Şahıs: ğardaşız 3A-16, borşluyūḳ 7A-18.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Manyas Türkmen ağzında ek-fiilin ikinci teklik ve çokluk şahsı “ñ”li olarak kullanılır. Üçüncü teklik şahısta bazan ekli bazan eksiz olarak kullanılır. Birinci çokluk şahısta “-iz/-iz/-uz/-üz” yerine, “-ik/-ik/-uk/-ük” şekilleri yaygın olarak kullanılır.

b) Görülen Geçmiş Zaman:

İncelenen metinlerde ek-fiilin görülen geçmiş zamanının kullanımı şu şekildedir:

Teklik I. Şahıs:

on dört yaşındaydım 1-106, evdeyīdim 9B-3, alışgındım 15C-29.

Teklik II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs:

yoğudu 1-3, ğoyğalıdı 1-7, ğünüdü 1-14, üç eteğidi 1-16, öyleydi 1-29, ğózelidi 1-57, varıdı 3C-21, elçimidi 7A-1, ğünüzüdü 7A-21, üçüdü 8A-13, aracıydı 14C-2, sazdanıdı 16-25, örüyleridi 16-300, yavızıdı 16-120, çoḳdu 1-143.

Çokluk I. Şahıs: şeyidik 4-26, ḥanaydıḳ 16-72, barabarıdıḳ 8A-9.

Çokluk II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Örneklerde görüldüğü gibi ek-fiilin görülen geçmiş zamanı “i-di”, bazan eski şeklini korumakta, bazan “i-” kökü kısaltmakta, bazan da düşmektedir. Bu da Manyas Türkmen ağzındaki çekimin geçiş devresi özelliği taşıdığını göstermektedir.

c) Öğrenilen Geçmiş Zaman:

Teklik I. Şahıs:

aylıymışım 16-6.

Teklik II. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Teklik III. Şahıs:

varmış 3B-9, varımış 3B-10, buradaymış 3B-19, çavışımış 3C-79, neyimiş 3C-79, yoğumuş 12A-4, sığırtmacımış 14B-1, evimiş 15C-58, emselimiş 13C-80, bøyüğümüş 15C-80, ğarşıdaymış 16-10, hasdaymış 16-15, kimlerdenimiş 16-80, ayıymış 17-7.

Çokluk I. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Çokluk II. Şahıs:

gücücüğümişünüz 1-85.

Çokluk III. Şahıs: Metinlerde örneklerine rastlanmamıştır.

Öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde de kök düşmesi görülen geçmiş zamandaki gibidir. “i-” kökü bazan kendini korumuş bazan kısalmış, bazan da düşmüştür.

ç) Şart Kipi:

Ek-fiilin şart çekimi ile ilgili metinlerden bir örnek bulunabilmiştir:

Teklik III. Şahıs: seniñise 17-11

d) Ek-fiilin Olumsuz Şekli:

Ek-fiillerin olumsuzu “değil” olumsuzluk kelimesi ile yapılır. Manyas Türkmen ağzındaki kullanımına inceleme yapılan metinlerden bulunan örnekler şunlardır:

davacı değılim 8A-21;

esgi dēl 1-29, uşak değılsiñ 1-90, esgiki gibi dēl 1-92, dilki değl 5B-7, bakım saati değıl 8A-24.

Örneklerde görüldüğü gibi, “değil” olumsuzluk edatı değişikliğe uğrayıp “dēl, değl, değıl” şekillerinde söylenmektedir.

e) Ek-Fiilin Zarf-fiil Şekli:

“Fiillerin şahıs eki almamış çekimli şekillerine ‘i-ken’ şekli getirilerek fiillerin birleşik zarf-fiilleri yapılır. Görülen geçmiş zaman, şart kipi, istek ve emir kiplerinin birleşik zarf-fiil şekli yoktur” (Ergin 1993: 328).

Yazı dilinde diğer kelimelerle birleşirken “i-” kökü düşer ve “-ken” eki kelimeyle birleşir. Ancak ek, kelimenin ses uyumuna uygunluk göstermez. İnceleme yapılan ağızda ise, bu ekin kalınlık-incelik uyumuna her zaman uygunluk gösterdiği görülmektedir:

ğınalarķana 1-3, iderken 3C-4, yaparķana 16-1, ğōlarķana 16-2, iderkene 16-1, sallarķana 17-3, keserkene 17-87, girerkene 16-177, bişerkene 15C-31, bişirikene 13A-5, varķana 7A-28, geçerkene 7A-34, ađlaşırķana 3B-32.

Örneklere de görüldüğü gibi “-ken” zarf-fiil eki, Manyas Türkmen ağızında çoğunlukla “-kene/-ķana” şeklinde söylenmektedir. “-ken/-ķan” örneğine çok fazla rastlamak mümkün değildir.

f) Ek-fiilde “ı-, u-, ü-”leşme:

Manyas Türkmen ağızında ek-fiilin “i-” fiil kökünün ses olayları sonucu değişime uğradığı, “ı-, u-, ü-” şeklini aldığı görülür. Bunda kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarının etkisi görülür.

İnceleme yapılan metinlerden bu ses değişikliğine şu örnekler bulunmuştur:

ğoyğalıdı 1-7, varımış 3B-10, varıdı 3C-21, varımış 12A-4, zayıfıdım 15C-24, yavızıdı 16-120; yoğudu 1-3, 1-63, 5B-12, 7A-21; üç günüdü 1-14, saat üçüdü 8A-13, günüzüdü 7A-21, bóyüğümüş 15C-80.

VI. SIFATLAR

“Sıfatlar özellik ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit özellikleri, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar, bu özelliklerin ve belirtilerin isimleridir. Nesnelerin kendilerinin isimleri, asıl isimleridir. Sıfatlar ise, nesnelerin kendilerinin

değil özelliklerinin isimleridir. Türkçede sıfatlar vasıflandırdıkları veya belirttikleri isimlerin önüne gelirler” (Ergin 1993: 232).

1- Niteleme Sıfatları:

“Nesnelerin özelliklerini bildiren sıfatlardır. Bu sıfatların çeşitleri de renk, biçim, boy, yapı, ağırlık vs. gibi özelliklerdir” (Ergin 1993: 232).

İncelenen metinlerden niteleme sıfatlarına bulunan örnekler şunlardır:

beyaz gömlek 1-22, yüksek yüksek depelere 1-58, aşırı aşırı melmekete 1-59, daşlı depe 1-80, gücücük abılayın 1-115, deli Ayten 1-169, iyi ad 3A-14, başğa bilader 3A-15, ğoca ayı 3A-33, derbeder ğoca ayı 3A-40, tam aklıllı 12A-2, gücücük çocuk 4-1, ğoca kóyde 5B-14, ğoca yorgan 7A_7, mazeretli düğün 7A-23, ğoca döv 14A-19, güzel bi ziyafat 14A-20, ğoca óküz 14A-26, fakır ınsan 14B-1, ğuru kafa 14B-29, doğ adam 15C-35, ğart ğızı 15C-46, gücük Yusuf 15C-52, bóyük ev 15C-58, al beygirli 16-4, Kel Halıl 16-27, ğocá elti 16-97.

2- Belirtme Sıfatları:

“Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir özelliği göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir” (Ergin 1993: 235).

a) Sayı Sıfatları:

Sayı sıfatları nesnelere sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir.

1) Asıl Sayı Sıfatları:

Varlıkların kesin sayılarını belirten sıfatlara denir:

iki gün 1-9, altı aylıymışım 16-6, üç gün 1-11, bi gün 3A-15, iki teneke 3C-23, on sekiz yaşayan 3C-62, bi ğuzu 8A-4, on beş gün 8A-31, iki kilo 9A-1, iki

yumurta 13B-27, bi tene 5B-3, úş dene 5B-11, iki gişi 5B-11, iki tene 14-1, bi elma 14-8, úç hana 15C-32.

2) Kesir Sayı Sıfatları:

Varlıkların sayılarını kesirli olarak ifade eden sıfatlardır. Tek kelime halinde değil, bir kelime grubu şeklinde bulunur:

yarım saat 8A-6, bi búçúk yaş 16-16.

* Sayı sıfatlarının diğer çeşitlerine metinlerde ratlanmamıştır.

b) İşaret Sıfatı:

“İşaret sıfatı nesnelere yerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına işaret zamirleridir. Demek ki işaret zamirleri ismin önüne gelerek onu belirttikleri zaman işaret sıfatı olurlar” (Ergin 1993: 235).

İncelenen metinlerde karşılaşılan örnekler şunlardır:

o zaman 1-44, şu hayvanı 3B-4, o zān 3C-68, bu sefer 3C-77, o İbrām Çavış 3C-79, şu ğadarı 4-10, o zamannarda 7A-2, o an 7A-11, bu ğızlarımız 7A-28, o ireçeteyi 15C-15, bu kóylü 16-3, o dērmən 16-30, o dede 16-161.

c) Soru Sıfatı:

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır:

kaç yaşında 1-85, hañgi masalı 12A-1, kaç hanaydı 16-71.

ç) Belgisiz Sıfat:

“Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelere dış niteliklerini, özellikle sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler” (Ergin 1993: 240).

İncelenen metinlerden belgisiz sıfatlara bulunan örnekler şunlardır:

bir ki gn 3A-23, bir ke \check{c} gn 3B-4, bi i \check{s} 3C-3, hi \check{c} kimseni \check{n} 8A-40, hi \check{c} bi \check{s} ey 8A-41, bir ki so \check{k} um 4-10, her \check{s} eyler 4-22, bi koye 14A-23, her \check{s} eynen 14B-28, kırk be \check{s} elli gn 15C-5, atmış be \check{s} atmış altı ya \check{s} 15C-41, be \check{s} altı yaşlarında 15C-48, bir ki s \ddot{u} ven 16-29, bi kaç \check{c} e \check{s} it yemek 17-20, ba \check{s} ga bilader 3A-13, ba \check{s} ga kimse 14B-32.

VII. SIFAT-FİİLLER

“Nesnelerin hareket özelliklerini karşılayan fiil şekilleridir. Hareket özelliklerini belirtmek yoluyla nesnelere karşıladıklarına göre, nesne karşılayan kelimeler olarak sıfat-fiiller anlam bakımından isim cinsinden kelimeler arasına girer. Yani, sıfat-fiiller hareket halinde bulunan nesnelere için kullanılan, hareket halindeki nesneyi ifade eden kelimelerdir. Fiil kök veya gövdeleri bu şekillere girerek nesnelere hareketleriyle ifade ederler” (Ergin 1993: 315).

Manyas Türkmen ağzında kullanılan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-an/-en:

Yaygın olarak kullanılan bir sıfat-fiil ekidir.

da \check{k} ıl-an 1-18, kullanıl-an kelimeler 1-65, ge \check{c} -en senekinden 1-95, depeden a \check{s} -an gelin 1-155, götür-en bi ma \check{h} lı \check{k} dır 3A-1, güne \check{s} fur-an yer 3A-41, óde-y-en \check{S} erif dedem 3C-64, uyu-y-an gözlerimi 6B-29, elimden gel-en \check{c} abıyı 8A-60, kópek úr-en yer 14A-7, duman tút-en yer 14A-7, kópek sar-an yer 14A-7, sigara içil-en yer 15C-43, ge \check{c} -en-e \check{g} adar 16-173.

-acak/-ecek:

dut-acak yanımız 1-90, yap-acā-m bi i \check{s} 3C-47, yap-acā-ñ i \check{s} 3C-20, gir-ecē-ñ \check{g} ara topra \check{k} 6B-27, yatır-acak bi güc \ddot{u} ñ 8A-27 , dut-acak i \check{s} 15C-63.

-ık/ik:

a \check{c} -ı \check{k} gelin y \ddot{u} zü 1-2, a \check{c} -ı \check{k} sa \check{c} -ı \check{k} 8A-27, \check{g} ır-ı \check{k} \check{g} a \check{s} ı \check{k} 15C-68.

-dik:

okur yazar bilme-dik kimse 17-13.

-dığı/-dığı/-dığı/-duğu/-düğü:

yat-dığı-m yer 7A-7, git-dığı-m yer 8A-11, çek-dığı-miz acıları 8A-57, dut-duđu zaman 9A-2, di-diğı-ñ gibi 14A-28, bóyüt-düğü ğızı 15C-46, doğ-duđu ğünü 15C-50.

VIII. ZARFLAR

“Zarflar zaman, yer, durum ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Zarflar, tek başına isimden başka bir şey değildir” (Ergin 1993: 244).

a) Durum Zarfları:

“Bunlar durum ve tavır ifade eden zarflardır. Durum ve tavır ifade eden her isim nasıllık-nicelik zarfı olarak kullanılabildiği için bu zarflar çoktur” (Ergin 1993: 246). İncelenen metinlerden tespit edilen durum zarfları şunlardır:

óyle:

onnarı óyle yapıydık 1-4,

óyle heykete masala dúşğünnüğüüm yoğudu 1-162/163.

béyle, bóyle:

eğer yavmassa béyle 1-152,

şu hayvanı bóyle bóyle yapmış 3B-4.

temerli:

temerli bu hepisini góyvertti Zóvre 1-94.

yarı:

hepisi yarı ğaldı kı 1-94.

óyle bóyle:

hayatım óyle bóyle gitdi 8A-35.

súrekli:

hayvannarımınan sürekli yirmi senedir Yılmaz Dayınınan pancara gidiyim
8A-38.

aynı bóyle:

oğluma teléfonda aynı bóyle isdeklerime isdiyim 8A-42,

ben de gerçēni aynı beyle annattım 5B-10.

súrüye súrüye:

súrüye súrüye Cafar amıca seniñ daş gibi yağalıyı dilkiyi 3B-23.

tinkös tinkös:

hadi bağalım, tinkös tinkös bi de gelseler deri yığılıp duruyú 3A-36.

ufak:

esgiden ufak gidellermiş 1-107.

zopaya dayana zopaya dayana:

zopaya dayana zopaya dayana emekleyerek tā yarıñ başına geldim 3C-13.

barabar/beraber:

Dúrzü'ynen barabar 12A-22,

beraber hayatına súrdürüp gidiyler 14A-41.

gózel:

ğurudumu gózel kesili 12B-4.

çeviri çeviri:

órter ğäyry yüzüñ ğuyly çeviri çeviri ğaynadırım 13A-4.

devamlı:

o devamlı tıñ tıñ sallanıyı 14A-14.

düz:

şapğalıları düz hepsini kesiyi 17-30.

İyi:

iyi otlasıñ 17-44.

b) Yön Zarfları:

“Bunlar boşlukta bir yeri ifade eden miktar, derece bildiren zarflardır. Sayıları çok değildir. Aşağı yukarı hepsinde bir yön ifadesi olduğu için zarf olarak fiilin yönünü gösterir” (Ergin 1993: 246).

İnceleme yapılan ağızda tespit edilen yön zarfları şunlardır:

yoğarı “yukarı”:

onun da dizden yoğarı şalvar çıkmıy^ı 1-130,

yoğarı gidecek o 9B-5.

dışarı:

dövüñ ğarısı beygiri dışarı çakıy^ı 17-45,

biz gene k^ıoyden dışarı neyden çıktık 3C-53.

içeri:

içeri girince seniñ Kelōlan binmez mi beygire doğru ağasına 17-45,

onuñ çocūnu içeri şeye mapışhanaya atdılar 8A-18/19.

c) Zaman Zarfları:

“Bunlar kullanılan zaman isimleridir” (Ergin 1993: 247). Metinlerde karşılaşılan zaman zarfları şunlardır:

sabān, sabāna ğarşı, “sabahleyin, erken”:

sabān da İreceb’e sóyledik 1-92,

sabān buluy^ı 3B-3;

o da sabahleyin erken, dere boyundan oraya odun kesmeye gidiy^ı 3C-26;

sabāna ğarşı o İbrām Çavış’ın birliğine hücum emri veriyler 3C-90.

hemen/hámán:

hemen çit çit ğoyunu úrkütdüm 3C-10;

hámán çencereden taviğ^ıñ ğtini indirdim 5B-8.

gece gúnüz:

gece gúnüz, ona maħallenin ğızlarını toplar gelidik 4-20.

evelden/eveli:

daha çok evelden isdediler 7A-1;

eveli varımış, yoğumuş 12A-4.

soñra:

soñra, bibim geldi baña 7A-2.

daha eveli:

daha eveli de ebeñinen dedeñ benim elçimidi 7A-10.

ertesi günü:

ertesi günü de gelinin başına bālıylardı 7A-22.

o zān “o zaman”:

tabı o zānda ğavenin öğünde erkekler falan oturuydu 7A-30.

hala dā “hala daha”:

hala dā Döndü bacı bārıyı bize 7A-38.

buakıt “bu vakit”:

buakıt amelēyet olmaz, dedi 8A-24.

ondan keri “ondan sonra”:

ondan keri çocuğum böyüdü 8A-35.

böğün:

böğün şeye gitdim 9B-2.

dün:

dün ne diyiiler 13B-8.

ötögün:

ötögün Ğumru bile ne diyi 13B-29.

gece:

bağa gece geldi bunnar 13B-37.

bi zaman:

bi zaman baya bi bøyümüş ğuru ğafa 14B-11.

ertesi gün:

gene ğız gelmiş ertesi gün suya 14B-24.

iki sene soñna:

iki sene soñña da bu oldu 15C-1.

iki ay soñña:

iki ay soñña, kırk beş elli gún soñña gel 15C-5

halan:

halan ben su içerken aklıma geliyi 14A-24.

) Soru Zarfları:

Nesneleri soru yoluyla belirten kelimelerdir:

nası “nasıl”:

Nası? diyi derbeder oca ayı 3A-40,

nası sen didi, onu daşıysıñ didi yā 3C-31,

Nası vakt geiriydiñiz ebe? 16-79.

niçin:

niçin aşıdıñ yaramı 6B-7.

neye “niye”:

neye imeci yapıdıñ sen 7A-40/41.

nee “nice”:

Nee seven var 13B-35.

neyle:

Neyle vakt geiriydiñiz 16-81.

nā “nasıl”:

Nā geldi ebe? 16-106.

nē “neden”:

Ebe! Ona nē sötlü eşmesi dimişler óyle o çeşmeye 16-223.

d) Azlık-okluk Zarfları:

“Azlık-okluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır. Sayıları çok değıldir” (Ergin 1993: 248). İncelenen metinlerde şu örneklere rastlandı:

hiç:

ğayrı da iki gún üç gún hiç bozulmadan oluyúdu 1-14.

hep:

Heḫ üç etekdi 1-16.

daha:

Daha ğonuşacayık mı? 1-28.

çok:

Yeñi çok yatmış haştanada 1-141.

pek:

Óyle pek masala dúşgünnügüm yoğudu 1-162.

fazla:

Fazla yidi ya çokeliği 3A-38.

birez “biraz”:

Dilki birez ókúzdən iyiyi 3B-2,

Bit, pire at dışarı da birez ayazda piresi bití ólsün, diyi 17-57.

dā geç “daha geç”:

Dā geç geleydik gelinlik giyeridik 7A-25.

diñi “daha”:

Sen diñi çok biliyiñ Zóvre 12A-6.

eñ çok:

Ben eñ çok yemek şey yaparım. 13A-1.

hiç:

Hiç çocukları da olmazmış 14B-2.

az:

Bunuñ adeti az geliyi, didi 15C-11.

çok eyi:

Çok eyi geçindik ğuzum! 16-142.

IX. ZARF-FİLLER

“Zarf-fiiller hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne sıfat-fiiller gibi nesne ifade ederler. Zarf-fiiller hareket hali ifade ettikleri için, anlam bakımından sıfat-fiillerden çok farklı olarak isim değil, fiil olan kelimelerdir. Zarf-fiiller, fiil kök ve gövdelerine zarf-fiil ekleri getirmek suretiyle yapılır” (Ergin 1993: 319).

Manyas Türkmen ağzında kullanılan başlıca zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a/-e:

sürü-y-e sürü-y-e 3B-23, ózen-e ózen-e 12A-8, gid-e gid-e 14A-23, at-a at-a 14C-3, sóyle-y-e sóyle-y-e 14C-3, döv-e döv-e 16-8, sür-ē sür-ē 16-48, fur-a fur-a 16-48, çīr-a çīr-a 16-237, di-y-e 17-82.

-ıp/-ip/-up/-üp:

Oldukça yaygın olarak kullanılan bir ektir:

al-ıp gidiy^ı 3B-8, yat-ıp duruy^ı 3B-15, ğıvrıl-ıp ólüy^ü 3B-32, ğınalan-ıp 7A-23, gezil-ıp 7A-24, çalış-ıp 8A-56, getir-ıp 13B-5, ver-ıp 14-41, sil-ıp süpür-üp 15C-77/78, bişir-ıp 16-257, şaşır-ıp ğalıy^ı 17-19, yat-ıp duruy^ılar 17-29.

-ınca/-ince/-unca/-ünce:

Bu ek Manyas Türkmen ağzında değişik şekillerde söylenmektedir. “-ıncı/-inci/-uncu/-üncü/-ıncık/-incik/-üncük/-ışdik” şekillerinde söylendiği görülür:

çarıĝı bālı-y-ıncı 4-6, otur-uncu 3C-8, gör-üncü 6A-3, yaşı-y-ıncı 8A-11, kaç-ıncı 14B-40, di-y-ışdik 13B-13, yörü-y-üncük 8A-7, bóyü-y-üncük 8A-10, çalışmı-y-ıncık 8A-50.

-madan/-meden:

Olumsuzluk ifade eden bir zarf-fiil ekidir:

bozul-madan 1-14, oyna-madan 13B-36, gir-meden 14A-26, gel-meden 14B-15.

-arak/-erek:

ol-arak 14A-41.

-ken/-kene/-kana:

Bu ekler sadece ek-fiilin zarf-fiil şeklidir (Ergin 1993: 328). Yazı dilinde, bu ekin sadece “-ken” şekli varken, Manyas Türkmen ağzında “-kene, -kana, -kan” şekilleri de kullanılmaktadır. Ayrıca, yazı dilinde bu ek kalınlık-incelik uyumuna girmezken söz konusu ağızda daima uyuma girmektedir.

gınalar-kan 1-3, avlanır-kan 14B-2, girer-i-ken 1-138, ağlaşır-kana 3B-32, gaynar-kan 5B-11, geçer-kene 7A-34, bişirir-kene 13A-5.

-dıkca/-dikce:

Yazı dilindeki “-dıkça/-dikçe” zarf-fiil eki, bu yörede her zaman “-dıkca/-dikce” şeklinde söylenir:

es-dikce 14A-12, sallan-dıkca 14A-12, bārdıkca 17-43.

-r/-er/-ır:

kes-er yirdim 15C-44, ıslad-ır ıslad-ır 15B-6.

-erekden:

yaralı di-y-erekden 3C-41.

X. EDATLAR

“Anlamları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına anlamları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat anlamlı kelimelerde birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler” (Ergin 1993: 328-329).

Manyas Türkmen ağzında görülen edatlar şunlardır:

A) Ünlem Edatları:

“His ve heyecanları, sevinç, keder, ızdırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk v.s. gibi ruh hallerini; doğa seslerini, seslenmelerini; onay, red, sorma, gösterme, gibi şekilleri ifade eden edatlardır” (Ergin 1993: 229).

İnceleme yapılan ağızda görülen edatlar şunlardır:

1) Ünlemler:

“Bunlar duygu ve heyecanları ifade için içten koparak gelen edatlarla, doğadaki sesleri taklit eden edatlardır” (Ergin 1993: 330).

Metinlerde karşılaşılan örnekler şunlardır:

Bağ gäyü sen:

bağ gäyü sen! 3C-32.

vıy:

vıy alıp sağan olmuyü! 1-110.

miyav:

miyav 17-53.

zıñk:

tetiği indiriverdik “zıñk”, diye 3C-6.

tiñ tiñ tiñ:

O devamlı sallanmış “tiñ tiñ tiñ”, diye 14A-13.

zart zart:

Hemi “zart zart” sıyırılırmış 14C-5.

2) Seslenme Edatları:

Bunlar hitap edatlarıdır. Her hangi bir duygu bildirmezler. Metinlerden çıkarılan örnekler şunlardır:

bacı:

Bacı! Sen nãþdiñ 9B-1?

du baqıyım:

Du baqıyım, bi düşünüyüm 12A-2.

seni gidi ... seni:

Seni gidi Kelõlan seni 17-84!

haydı:

Ne ğonuşuyñ haydı 13B-35!

ah:

Ah ğuzum, ah yavırım 16-176!

yavırım:

Yoķ yoķ yavırım 1-120!

sáĝná, saĝa:

Siz de sóylen sãĝná 1-43!

Sen de ğonuş sãĝná Meriban gelin 1-125!

Sıcaklıĝı da yavıyı baķ sãĝná 1-154!

Óyle diñ sãĝná İreceb'e 1-168!

Bi baķ ge sãĝná! 13B-40!

Añlat saĝa 1-85!

be:

Siz de sóyleñ be 1-83!

Baya, iñsan harbında be yavrım 16-60!

ğardaş:

Yarın yağaşlı didi, ğardaş 1-153!

yav:

Vay anasını diyi yav 3B-4!

bre:

Bre gidi 3B-15!

oha:

Acıkdık “oha!” didi 4-9.

du aman:

Du aman yapma, itme didim 7A-41.

ha:

Beline ğadar yidim diyi, ha 3A-22!

3) Cevap Edatları:

Bunlar onay veya red ifade eden edatlardır. Metinlerde karşılaşılan örnekler şunlardır:

hē, heyye:

Hē, bele óñlük bağaya kámar diniyi 1-20,

Hē ğaçarım 7A-3,

Hē yapamağ 15C-63,

Hē du sen 13B-43,

Hē didiyiñ gibi 14A-27,

Hē, hē anam 16-21;

Heyye halanmak gitmek demek, manış yabancı geliyi hē 1-69.

yoo:

Yoo, salıklamaycañ... 7A-42,

Yoo, çalışdık biz kóyde 15C-1.

hayır:

Hayır, olamaz 8A-15.

4) Gösterme Edatları:

Bunlar birini veya bir şeyi işaret etmede ve göstermede kullanılan edatlardır.
Metinlerde şu örneklere rastlanmıştır:

tā:

tā yarıñ başı 3C-14.

aha:

Aha bura ğadar 7A-43,

Aha buralarda 16-215.

işde “işte”:

İşde unu çıkarıyosuñ 15A-1.

5) Sorma Edatları:

Bunlar soru için kullanılan edatlardır:

hanı:

Hanı, oğluynan dövüşdüydük 13B-39.

acep, acaba:

Acep, bu gâyişî kim alır 3B-6?

Neyimiş o İbram Çavışın babasının adı, acaba yav 3C-79/80?

B) Bağlama Edatları:

“Kelimleri, kelime gruplarını, cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan kelimelerdir” (Ergin 1993: 332).

1) Sıralama Edatları:

Metinlerden tespit edilen sıralama edatları şunlardır:

ile+n>-nen:

Daha eveli de ebeñinen dedeñ benim elçimidi 7A-11,

Durgut'unan ğarısınıñ 13B-11,

Eran'nan Cafayır 13B-17,

Ayıyınan dilki 3A-1,

Cavırınan mislîmen 16-62

ve:

Bu edatın, söz konusu ağızda pek işlek olmadığı, görevinin genellikle “-nan/-nen” ekiyle sağlandığı görülmektedir.

2) Denkleştirme Edatları:

veyahut:

furuyüm veyahut yakalıyım 3B-12.

3) Karşılaştırma Edatları:

hemi/hemin “hem.....hem”:

Hemi annemi, hemi bubamı, hemi kardeşimi 1-61,

Hemi savırdım, hemi süpürdüm 12A-25;

Kendi hemin Hanım dayzasını görsün, diyim 1-149,

Hemin de öyle ihtiyar bi sigara içmemiş Serpil 15C-42.

ne ... ne ...:

Aman ne misir oludun, ne misir oludun 4-19.

4) Cümle Başı Edatları:

amma/emme/imme/immene/ámmene “ama”:

Amma o an için habarları yoğudu 7A-11,

Sen bunu isdiyiñ amma, yarın ódeyemessiñ hastanaları, didi. 8A-28,

Biş amma, diyı, boğaza girme 14A-34,

İki gişi úş dene taviğı yirdi, amma nişanım yoğudu 5B-11/12,

Ney, neler ámmene 1-83,

Çokdu bildiğimiz imme... 1-43,

İmme, tarlaları ğaldırırđık mahaniynan 1-118,

Yudu mudu immene, işde öyle sevalatlık vardı esgiden 4-14/15,

Ona, didi, yapacāñ yapacāñ immene, Gúlan'ın hatırına saydım misefir diye
13B-1,

Fayık farfarcı immene, Alı didi mañçıp adam 13B-39/40.

halbuku “halbuki”:

Halbuku, o çókelik yimeye gelişi 3A-8.

çunñku:

Biliyim çunñku bağımsızlıktan öldü 15C-42.

yalınız:

Yalınız, tuvalete gideriken düşmüş 1-138,

Yalınız, Ğumru'nun yanında laf itmeñ...13B-47.

neyse, her neyse:

Neyse bi gün geçiyi 3A-15,

Neyse, biz vardık geldik 4-7;

Her neyse, onnar bakmışlar bi zaman...14B-11.

eğer:

Eğer yavmassa böyle1-152,

Eğer, didim, ölürsek ölecēz 3C-36.

mādem:

Mādem doktur deyilsñ...6B-6,

Sırıma erdiñ mādem, diyi.14B-30.

mesele:

Mesele, ğasılıydık o zamannarda 7A-2,

Ben alışğınımı mesele, dırnak ucu yimeye 15C-29.

baylı "bari":

Onu añnadıyım baylı 15C-57.

zaı:

Yatmadık zaı sabā ğadar 5B-2.

zaıan:

Zaıan doñuyük 4-11.

5) Sona Gelen Edatlar:

kı/ķu/kini “ki”:

Hepisi yarı ğaldı kı... 1-94,

Ġaynanamınan siz duramamışınız kı yerinizde 1-117,

O, ğatırımı soruyũ ķu... 1-166,

Ġan yok ķu... 15C-11,

Dövde bi yorgan var kini, hiç dövde ılayık deġel 17-48.

bile:

Ġınalarķan bile peçeliydik 1-3,

ķópekler bile... 12A-11,

hindilerde bile... 15C-75,

ólüye bile ālamıyı 16-95.

de/da:

sabān da İreceb’e sóyledik 1-92,

Ayānı da ķülüyũ 3B-11,

bi de konsarvayı yaparım 13A-2.

deġil/deġel/dēl:

O da esgiki gibi dēl ġayrı 1-92/93,

O zaan, o dilki deġel 5B-7.

C) Son Çekim Edatları:

“Bunlar işletme ġorevi ġören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf durumlarını yaparlar” (Ergin 1993: 345). İncelenen metinlerde son çekim edatlarının şu örneklerine rastlanmıştır:

uçun/uçu “için”:

Bunu ne için getirdiñ buraya 15C-6,

Ġülřen halañdan uçu... 15C-78.

gibi/gimi:

bizim ğocagarı gibisiniñ birisi 3A-3,
Bilet gibi... 15C-34/35,
dayzası gibi... 13B-50,
lók gimi yatıp duruǵı 5B-5,
girmediği gimi... 15C-29.

bunca:

Bunca, ğoca kóy müdür, ğasaba mıdır... 14B-40.

úzerine:

Onun úzerine girdik biz buraya, didi 15C-17.

ğarşı:

Sabā ğarşı 8A-13.

ğadar/ğadarı/ğadanı “kadar”:

Bizim vaţana ğadar... 2C-7,
Ğayış bulasıya ğadar... 3B-7,
Yatmadık zaţı sabā ğadar 5B-2,
Bura ğadar ālayarak geldim 6A-5;
...benim ğadarı... 3A-26,
geçene ğadarı... 16-173,
gece yarısına ğadarı... 16-179,
ben varana ğadarı cennet içinde yatsıñ 12A-9,
ğırıyı elime şu ğadarı verdi 4-10,
bu ğadarı... 14B-56,
ne ğadarı güzel olsañ... 6B-26,
Bunuñ ğadarı... 8A-60;
ózleşene ğadanı ğayınıy 9A-3/4,
işde bu ğadanı yer tekrar... 13B-3,
babañ ğadanı... 15C-37.

-ca “kadar”:

Tam seniñ sabañaca gezmiş... 3A-45,
hayvannan uğraşyık āşamaca 5A-3.

keri “sonra”:

ondan keri... 3B-29,
ğaynadıkdan keri... 9A-4,
ğurutdukdan keri... 12B-2

soñra/soñña:

ondan soñra... 5A-3,
ğaldıkdan soñra... 14B-10,
ondan soñña... 15B-5,
bişdikten soñña... 15B-8,
bu yaşdan soñña... 15C-21.

-dan beri/handan beri:

Ben, handan beri ğına mı yaқыym 1-98,
İzmir’den berisi doktur yok 3C-71.

SONUÇ

Giriş kısmında tarihî ve etnik yapısını kısaca açıkladığımız Manyas Türkmen ağzının özellikleri şunlardır:

1) Manyas Türkmen ağzında uzun ünlüler oldukça fazla kullanılmaktadır. Özellikle ünsüz düşmesi ve hece kaynaşması sonucu ortaya çıkmaktadır:

sādıcım 13B-19, ēmiziñ 16-294, zēmeri 16-177, ōlan 14A-23, yōmuş 16-218, çīrdım 16-208.

Yazı dilinde bulunmayan ünlüler vardır:

á, à, ā, è, ê, í, î, ó, ò, ú, û, ũ.

Bunlar Eski Türkçenin ve Batı Türkçesinin özelliklerini gösterir.

2) Fiillerin “-ecek/-acak” gelecek zaman çekimlerinde, şahıs eki alması durumunda “k” ünsüzü düşer ve ondan önceki ünlü uzar:

gelecēmiş 15B-5, olacāmış 13B-3, oynamaycādı 13B-27.

3) Kısa ünlüler oldukça fazla kullanılmaktadır. Özellikle şimdiki zaman çekimlerinde “-yǐ̇/-yǐ̇̄/-yǔ̇̄/-yǔ̇̄̄” şekilleri görülür:

varıyǐ̇ 14B-33, ālıyǐ̇m 16-256, aǵrıyǐ̇ 15C-37, baqmıyǐ̇ 8A-22.

4) Kalınlık-incelik uyumu Batı Türkçesinin diğer ağızlarında olduğu gibi çok etkilidir. Yazı dilinde uyuma girmeyen “-ken, -ki, -yor” ekleri uyuma girmektedir:

ǵınalar-қан 1-3, ǵaynar-қан 5B-11;

onuñ-қу 15C-74, aǵzında-қı 3C-5;

bil-i-yǐ̇-m 1-83, gel-i-yǐ̇-k 9A-4.

“i-” ek-fiili ekleşmediği durumlarda da ünlü uyumuna bağlanmıştır:

varımış 14B-2, sağlamıdı 15C-38, tavansızıdı 16-199, yaparısañ 12B-1.

“ǵardaş, hanı” gibi sözcükler Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi uyumlarını korumaktadır:

Yarın yaǵaşlı, didi, ǵardaş! 1-153,

Hanı oǵluynan dǒvüşüydük 13B-39.

5) Düzlük-yuvarlaklık uyumu kuvvetlidir. “-yor” şimdiki zaman eki, geçirdiği ses değişimleri sonucu uyuma girer durumdadır:

din-i-yǐ̇ 1-18, yaṭ-ı-y-lar 3A-45.

Alınma kelimeler genellikle uyuma sokulur:

basdınnan 1-138, mırazına 8A-51.

Yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan bir çok kelime, bu ağızda uyuma uymaktadır:

yavrım 16-60, tavık 15C-53, yāmır 5B-5, savırdım 12A-25.

6) “ki” bağlama edatı da kendinden önceki kelimenin ünlüsüne uygun olarak ünlü uyumuna sokulur:

ğaldı kı 1-94, soruyū kı 1-166, halbuku 3A-8.

7) Ünlü düşmesi oldukça fazla görülen bir ses olayıdır:

bağrıylar 14A-17, avcına 13B-27.

8) Ünlü türemesi, kelimenin her yerinde görülür:

ırahat 17-31, ılayık 17-39, irezilliğidin 12A-18, masıraf 13B-8, keserkene 17-87.

Başta ünlü türemesi diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi, “r ve l” seslerinin başında görülür. Sebebi, “r ve l” seslerinin Türkçe kelimelerin başında bulunmamasıdır:

ırahat 17-31, ılayık 17-39.

9) Yazı dilinde kullanılmayan bir çok ünsüz bu ağızda kullanılmaktadır. Bunların bir kısmı kaybolmak üzere olan seslerdir:

ç, g, ğ, ğ̇, h, ḣ, ḧ, k, k̇, k̈, ñ, ṗ, ş, ş̇, ṫ, ẗ, t̉, y.

10) Kelime başındaki “k” ünsüzü genellikle “g” ünsüzüne dönüşür:

ğazmā 16-289, ğalbır 17-2, ğuru 14B-10.

11) Kelime başındaki “t” ünsüzü genellikle “d” ünsüzüne dönüşür. Bu Batı Türkçesinde büyük ölçüde gerçekleşen bir ses olayıdır:

desdi 16-65, Durgut’uñ 13B-8, duzunu 12B-2.

12) “ğ>v” değişimi yuvarlaklaşmanın etkisiyle beliren, Eski Türkçede de görülen bir özelliktir:

ovlan 2D-3, yavıyī 1-154.

13) Bu yörede, diğer Batı Türkçesi ağızlarında olduğu gibi, “ñ” ünsüzü oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Kelimenin kökünde, ilgi durumu ekinde, fiil çekimlerinde teklik II. şahıs ve çokluk II. şahıslarda “n” yerine genellikle “ñ” ünsüzü kullanılır:

İngiliz 3C-83, Allah'ın vergisi 3C-72, taviğın etini 5B-8, yaparısāñ 4-28.

14) Ünsüz türemesi de oldukça yaygın olarak görülen bir ses olayıdır.

Kelimenin başında, ortasında ve sonunda görülebilir:

h-atladık 7A-14, h-öbeklerinden 17-52;

- da-y-ıma (daima) 8A-51;

emmimine-n 4-2, vardı-n 14C-1, neydi-n 4-23.

15) Hece kaynaşması oldukça yaygın olarak görülen bir ses olayıdır:

yürē 16-47, odā 17-32, aşşā 7A-8, yiyecēz 3A-6, varacām 11-35, ólecēz 3C-36.

16) Yazı dilinde görülen ünsüz benzeşmesi bu ağızda görülmez:

ğulağda 16-295, ağıdı 6A-13, unuttum 1-102, düşdü 15C-40, esgi 4-15, işçi 15C-53.

17) Diğer Batı Türkçesi ağızlarına paralel olarak bu ağızda da “-nl->-nn-, -rl->-ll-, -zs->-ss-” ünsüz benzeşmeleri olmaktadır:

zamannarda 7A-2, onnarı 7A-5;

gidellermiş 1-107, yığallar 15B-5;

dayanamassāñ 6A-4, ódeyemessīñ 8A-28.

18) Ek-füilin III. teklik şahıs çekiminde “n” ünsüzü türemesi görülmektedir:

bakılaydın 15C-38, Manyas'ıydın 16-100.

19)

a- II. teklik şahıs eki olarak sadece geniş zaman çekiminin II.teklik şahsında birinci tip şahıs eki kullanılır:

mūtaç olu-suñ 8A-50, getir-i-siñ 13B-14, olu-suñ 13B-19.

b- Geniş zaman, duyulan geçmiş zaman çekimlerinin çokluk II. şahsında birinci tip şahıs ekleri kullanılır. “-sıñız, -siñiz” eki “-ıñız, -iñiz” şeklinde söylenir:

duramamış-ıñız 1-117, incitmemiş-iñiz 16-149, gırırılmış-ıñız 16-296.

c- II. tip şahıs ekleri, bu ağızda yaygın olarak kullanılır:

bil-i-yı-m 1-83, yaq-ı-yı-m 1-99, unut-du-m 1-98, yala-dı-m 3A-32, bil-se-m 1-102.

Görülen geçmiş zaman, şart kipi, şimdiki zaman çekimlerinin II. teklik şahsında, ikinci tip şahıs eki kullanılır:

ğaş-dı-ñ 1-112, ğoy-du-ñ 3A-31, topla-dı-ñ 2A-4, yapar-ı-sa-ñ 12B-1.

Çokluk I. şahıs eki olarak ise her zaman ikinci tip şahıs eki kullanılır:

yap-ı-yı-ķ 1-90, gid-er-ik 1-150, çalışır-ıķ 17-94, ğaç-acı-yı-ķ 7A-5.

20) Yazı dilinde “-dı/-di/-du/-dü; -tı/-ti/-tu/-tu” şeklinde olan görülen geçmiş zaman eki, bu ağızda daima “d” li kullanılır:

git-di-m 1-75, unut-du-m 1-98.

21) Geniş zamanın olumsuzu bu yörede çoğunlukla “-mas/-mes” şeklinde kullanılır:

dayana-mas-sa-ñ 6A-4, geçin-e-mes-si-ñ 8A-37, çalış-mas-sa-m 8A-46.

22) Kelime sonunda çoğunlukla çift ünsüz kullanılmaz; bu tür kelimelerde “n”, “t”, “f” ünsüzleri düşürülür:

Çitlik 16-39, Bilet 15C-34, geşler 16-91.

23) DoĒu grubu ağızlarına benzer şekilde şimdiki zamanın, gelecek zamanın ve görülen geçmiş zamanın sorusu vurguyla sağlanır:

Tezgül dıkıyı amalāta gormüyü? 13B-26,

Harman sürdüğü? 12A-24.

24) Emir kipinin I. teklik şahsı yazı dilinden farklı olarak “-ıyım/-iyim/-uyum/-üyüm” şeklindedir:

fur-uyüm 3B-12, sür-üyüm 3C-9, çık-ıyım 3C-43, at-ıyım 3C-55, sal-ıyım 4-13, annad-ıyım 15C-57, düşün-üyüm 12A-2, ğurban ol-uyüm 8A-53.

25) Eski Türkçede olduĒu gibi Manyas Türkmen ağızında da tek heceli kelimelerin kökünde “e” deĒil “i” kullanılır:

didi 6A-3, şükür idiydim 8A-39.

26) Bu ağızda, “haydı ve hanı” edatları Eski Türkçede olduĒu gibi kullanılır:

Ħanı, oĒluynan dövüşdüydük 13B-39.

ne Ēonuşuyñ haydı 13B-35!

27) Manyas Türkmen ağızında, “ile” edatı “-nan/-nen” şeklindedir:

Ayıyınan dilki 3A-1,

cavırınan mislimen 16-62.

28) Bu ağızda “-ca” ekinin “kadar” edatı yerine kullanımları vardır:

Tam seniñ sabañaca gezmiş... 3A-45,

hayvannan uğraşyıķ āşamaca 5A-3.

29) “ötöğün, böğün, sabān, dihi, yoğarı” gibi zarflar, yazı dilinden şekil olarak farklılık göstermektedir:

Ötöğün Ğumru bile ne diyĩ 13B-29,

...böğün Şeye gitdim 9B-2,

...sabān buluyũ 3B-3,

Sen dihi çok biliyĩñ Zóvre 12A-6,

Yoğarı gidecek o 9B-5.

DERLEME METİNLER

Derlenen Yer:Hekimköy

Derlenen Kişiler: Döndü ÇELGİN (Yaş:73, Öğrenim Durumu: Yok), Zehra KANDEMİR (Yaş:55, Öğrenim Durumu: İlkokul), Ayten KANDEMİR (Yaş: 40, Öğrenim Durumu: İlkokul terk), Günnaz ÇELGİN (Yaş:44, Öğrenim Durumu: Yok), Emine TEZEL (Yaş:45, Öğrenim Durumu: Yok), Bülent KANDEMİR (Yaş: 31, Öğrenim Durumu: Üniversite)

Konu: Eski Zamanlarda Düğünler Konulu Sohbet

I

Bizim zamanımızda düğünner; gelin gınalama, geliniñ asıydık tellileri, pulluları, gelin altına oturur, geliniñ yüzünü örtüyüdük. Hindiki gibi açık gelin yüzü görmek yoğudu. Daylasanıñ altında kimse geliniñ yüzünü gınalarkan bile peçeliydik.

Onnarı öyle yapıydık gäyri işde oynayıydık, tüyleşiydik, gelini gınalıydık, sabah \leq oluydu, gene úşuyüdük, gelini oynadıydık, gelinin yemekliydik, geline el öpdürüyüdük, gelini daylasanıydık, asıydık, telliydik, pulluyduk, gelinnen muhabbet idiydik. Muhabbetler goyğalıdı.

Bülent: - Kaç gün sürerdi düğünler?

Döndü: - İki gün, üç gün sürüydü .

10 Bülent: - Üç gün olurdu ha?

Döndü: - üç gün oluydu öyle.

Bülent: - Şimdikinden daha masraflıdır?

Döndü: - Daha şeyidi, üç gün düğün oluydu esgiden. İlk günü geliydi onikē ertesi günü, gäyri da iki gün üç gün hiç bozulmadan oluydu. üç günüdü.

15 Bülent: - Üç etek mi giyyordunuz eskiden?

Döndü: - Heñ üç etekdi, hep üç etegidi baba. Aynı da deam idiyi üç etek.

Bülent: - Ne var bu üç etekte?

Döndü: - Başa dağılana sarğa diniyi.

Bülent: - Sarka?

20 Döndü: - He, bele óñlük bağaya kemar diniyi.

Bülent: - Bir de yelek var öyle mi?

Döndü: - Úsdünde telli ılbada diniyi, éntere, altına beyaz gömlek, gömlek diniyi. Aynı edetimiz öyleydi. Altına giydirmize dıski diniydi. Hindi heř giyiler ya öyle. Mesele belimize ğuşandığımıza kemar, hindi bu kemar geçıyi, öyle.

5 Bülent: - Şal vardı her halde?

Döndü: - Şal var. Kemariñ altında şal var. Heř var işde hindi. Ó şal yasağ de ki. Altına şal ğuşanıydık, kemariñ altına. Úsdüne göğüsümüze göğüselik geçırdık, tellilerden. Gelinneriñ módası öyleydi. Daha ğonuşacıyık mı? Siz de ğonuşuñ bildiñizi, siziñ de yeni móda esgi deñ.

30 Bülent: - Bildiğın mani var mı teyze?

Döndü: - E, esgi zaman manılarından mı? Esgizaman manılarından. İki senedir bi şey ğalmadı ğafada. Uşak okula gidenner bile geliydi.

Gitdim orağ biçmeye

Eğildim su içmeye.

35 Geldiñ mi gene yarım,

Dalğa geçmeye.

Ġara ğara ğazannar,

Ġara yazı yazannar,

Cennet yüzü görmesiñ,

40 Aramızı bozannar.

Depeden aşan gelin,

Al ğuşan ğuşan gelin...

Çođdu bildiğımız imme...Siz de söyleñ sáđña! Herkeş ğonuşacağ, gelin bilgá verecek bundan. Geline ğına yakdığımızı sóylüyüm mü? Salım aşık olmuş o zaman 45 geline ğına yandığında.

Bazarda ğına öğğası ona,

Ağlama ğızım ağlama.

Tarlalar bıtırak,
 Kendiñ geldiñ ötürak,
 50 Ğaynanañ Ğofalak,
 Ğayınbabañ yuvarlak.

Derede kekeç,
 Ğayınbabañ pepeç.

Gelin Ğınalarķan söyleniyi bu.

55 Bazarda pancar,
 Ğaynanañ acar.

Hindi gene söyleniyi eviñ içinde gelin bu.

Yūsek yūsek depelere ev Ğurmasıñlar,
 Aşırı aşırı melmekete Ğız vermesiñler,
 60 Ben anamıñ bi tenesiyim, beni hor Ğórmesiñler,
 Hemi annemi, hemi bubamı, hemi kardeşimi,
 Ben kúyümü özledim.

Hepiniz biliyiniñiz sóyleñ sáĞñá!

Ayten: - Ğünnaz yeñge sóyle sá!

66 Bülent : - Bizim köyde kullanılan kelimeler var. Suya “moy” mu deniyordu?

Halanmak mesela...

Döndü : - Halan , manış geliyi, halan!

Bülent : - Halanmak, gitmek demek mi?

Döndü : - Heyye, halanmak gitmek dimek, manış yabancı, geliyi hē. Ağzını dut,
 70 keviġini dut diniyi ya, manış geliyi, diye. Kevik de sóz dimek. Bunnarı

gelin dolduracak, puam alacak, herkeş bildiğini ğonuşsuñ, bundan gelin imtañam verecek.

Bülent : - Şimdi, kevik söz demek; halanmak gitmek; manış yabancı; başka...?

Döndü : - Başğa dil yok guzum! Bizim dilimiz açık.

75 Gitdim örak biçmeye,
Eğildim su içmeye.
Gene mi geldiñ yarım,
Bennen dalğa geçmeye.

Ayten : - Eyle mi türkü atıydıñ amıcama?

80 Daşlı depe daşları,
Ġars'a gider ğuşları,
Gene mi geldiñ yarım...

Ney, neler ámmene... Yarısını biliyım heñ, siz de sóyleñ be!

Ayten : - Ġücücüĝmüş bu, ğazan çalırımış, şey jderimiş amıcama, türkü atarımış.

85 Ġaynanamınan, kaç yaşında, ğücücüĝmüşünüz ğazan çaldıĝınızda, añlat saĝa o ğazan çaldıklarıñızı!

Döndü : - Atmış senedir bizim ğazan çaldıĝımız. Yetmiş üç yaşındayım, atmış.

Ayten : - Kaç yaşındasıñ?

Döndü : - Yetmiş üç, ötügün amıcañ hesap jtdi. Tam yetmiş jçe çalışıyım. Uşak 90 deĝilsin. Dutmuyım didim de dutacak yanımız mı mecburu yapıyık.

Günnaz : - Dudu halası çok sóyler. Sóylemedi mi?

Ayten : - Dudu halasına çamır ya hava. Sabān da İreceb'e sóyledik. O da esgiki gibi dēl ğayrı.

Döndü : - Heñisi yarı ğaldı kı. Temerli bu hepisini góyvertti Zóvre.

95 Zöhre : - Eyi eyi maşallah geçen senekinden eyi.

Döndü : - Cahiz dağıldı ğayrı daralma da olmayacak.

Günnaz :- Emine bacı ğına yakıldıĝımı?

Emine : - Unutdum ben, dayzam biliydir. Ben unutdum, ben handan beri ğına mı yakıyım.

100 Döndü : - Geline aliveriyiñiz dümbē ya. Herkeş laf atsıñ, herkeş bildiğini annatsıñ. Gelin bundan intaham verecek, puam alacak, ders yügseldiyi.

Emine : - Bilsem zañan sóyleycem. Bilmiyim ki unutdum.

Bülent : - Kaç yaşında evlendin teyze?

Döndü : - On dört

105 Ayten : - On dört mü on iki mi?

Döndü : - On dört , on dört yaşındaydım.

Emine : - Esgiden úfaķ gidellermiş, ğaçallarmış.

Ayten : - Teyzeñ abılasınıñ öğüne geçmiş. Öndan hep manileri sóylüyü. Amıcam türkú atdıklarını nā sóylüyü.

110 Döndü : - Evelden on altıyı geşdik, on yedē basdıķ mı, vıy alıp satan olmuyú . E Meribangiliñ ğoltuğunuñ altı koķdu.

Ayten : - Ondan mı koŗķduñ da ğaşdıñ?

Döndü : - Ğoca Sultan bacıyı óyle isdeyen dileyen olmadı. Vıy onu kim alsıñ satsıñ yaşı kaç óldu?

115 Ayten : - Koŗķduñ da öndan gücücük abılayıñ öğüne ğaşdıñ óyle mi?

Döndü : - Íşde caħallık ğaşmak. Ğaynanañın biz óleyidik.

Ayten : - Ğaynanamınan siz duramamışıñız kı yeriñizde.

Döndü : - İmme tarlaları ğaldırırđık maħanıyan.

Bülent : - Eskiden olduğu gibi imece yapılmıyor artık.

120 Döndü : - Yoķ yoķ yavрім, eveli yardım idiylerdi biribirine. Bi çóp ğaldırımıylar biribirine. Nerede órak ğalıyı sen baña ben saña, nerde bēyle bi çóp ğaldırmaq yoķ biribirine. Esgiden bayram oluyúdu ğanı nerede óyle şeyler. Bayramda bayram yapıyđı ğızlar. O ğāyı koķdı, yoķ. Misir imecisi yapıylardı, bulgur çekiylerdi, yapā didiylerdi. Neler yapıylardı herkeş..

125 Bu ğadarı baña yetdi mi? Sen de ğonuş sáğñá Meriban gelin! Dayıyıñ torunu puam alacak.. Şey yügseldecek óğretmenliğini. Çok canım çekiyi Hanım'ı emmene...

Zehra : - Bacaķ şiş onuñ da

Döndü : - Şēş, domruk

Ayten : - Bunuñ da şiş bacağa.

130 Zehra: - Onuñ da dizden yoķarı Şalvar ıkmıyđ. Ötügün doktur... Bu bacak bu bacağıñ iki mislisi olmuş.

Döndü: - Gezemiği mi?

Zehra: - Geziği.

Ayten: - Ē, ne diğler onuñ ŐiŐliđine romatizme mi diğler?

135 Zehra: - Tıkanma dē Balıkesir'e sevk itdi, Balıkesir de tıkanma yoķ, ezilme var, dimiş.

Günnaz : - Kendini gezdirebiliği mi?

Zehra: - Basdınnan gezdiriği. Yalıñız tuvalete gideriken dıŐmuŐ.

Döndü: - Gülbahar da çok haŐalanmıŐ, haŐanada yatmış.

140 Ayten: - HaŐanada yatığı diğlerdin ona geçen hafta.

Döndü: - Yeñi çok yatmış haŐanada.

Zehra: - Manyas'da mı?

Ayten: - Manyas'da yatarımış.

Döndü: - Bi yere gidip göremiyim ki, gezemiğim.

145 Buncāzı gütürecēdim Hanım'a. Yirmi gün sonra gel, dimiş dokturu.

Ayten: - Hā konturōla gidecek?

Döndü: - Tabı İstanbul'a konturōla...

Zehra: - Yusup yoķ mu?

Döndü: - Kendi hemin Hanım dayzasını görsün diğim.

150 Ayten: - İkimiz giderik diği.

Döndü: - Hava güzel oldu mu giderik.

Ayten: - Sıcaklık geliği diği. Eğer yavmassa bēyle.

Emine : - Yarın yağaşlı didi, ğardaş!

Ayten: - Sıcaklığı da yavığı baķ sāđñá!

155 Döndü: - Depeden aşan gelin,

Al ğuŐak ğuşan gelin

Ardımı unuddum bunuñ. Bunuñ ardı çok güzelidi. Bileniñiz yoķ mu bunuñ ardını?

Ayten: - Neyi?

16 Döndü: - Bunuñ ardını unuddum ben. Çok güzel mana bunnar.

Bülent: - Masal biliyor musun teyze?

Döndü: - Masal, óyle pek masala dúşgünnüğüüm yoğudu. Óyle heykete, masala dúşgünnüğüüm yoğudu. Ebeñ çok bilir masalı.

Óyle diyim ben. Dursun Alı hatırmı sormuyú, gördü mü o hatırmı soruyú.
65 İreceb'e sóyle baña biladar şey göndersiñ... Dursun Alı yónünü dönmüyú gördü mü,
o hatırmı soruyú ku gördüğü yerde.

Ayten: - Seviyi bacılıklarını.

Döndü: - Óyle diñ sáğña İreceb'e! Biladara salam sóylesiñ. Baña yollar o ılahımırı.
Deli Ayten diyim, seniñ bıldırkı yolladığını evde yidi, getirmede deli Ayten diyim.

Derlenen yer: Hekim Köy

Derlenen Kişi: Melahat KÖKSAL (Yaş:45, Öğrenim Durumu: Yok)

Konu: Yöresel Türküler

-2A-

Bazarda geçi ağlama gızım ağlama,
 Mülletdir elçi, mülletdir elçi.
 Havlılardan topladıñ ağlama gızım ağlama,
 Ismanağı topladıñ, ısmanağı topladın.
 ↻ Gelin olacām diye ağlama gızım ağlama,
 Hekim K̄oyü yokladın, Hekim K̄oyü yokladın.

-2B-

Sifa mifa éllerine,
 Al éline mandelini,
 Vur yere silindiriné,
 Dolan da boynumu güzelim,
 ↻ Evlanmanıñ zámanı şekerim.
 Nirna da nirna rina rina rinina.

-2C-

Gel daylara daylara,
 Daylar yolumuz olsun.
 Gürgen meşe yaprağı,
 Yarla k̄olgemiz olsun.

5 Yalaley yaleley güzelim yaleley.

Gel gidelim sevdiğim,
Bizim vaşana ğadar.
Ben seni unudamam,
Dünya başana ğadar.

10 Yaleley güzelim yaleley.

-2D-

Gel gidelim sevdiğim de
Seninle evlenmey .
Yar ovl n da yar ovl n,
Daşlari dolan.

5 Ben fisdan dikdirdim,
 pekdir ğırışmıy .
Yarin resmi var bende de
G l y  ğonuşmuy .
Yar oğlan yar oğlan daşlari dolan.

10 Resim  ekdirsek yarim,
Boşlarımız uyar mı?
Boşver yarim annene de
Bubaņ eve ğuyar mı?
Yar oğlan yar oğlan daşlari dolan.

Derlenen Yer: Hekimköy

Derlenen Kişi: Şerif KANDEMİR (Yaş:65, Öğrenim Durumu: İlkokul)

Konu: Masal

-3A-

AYI İLE TİLKİ

Şindi bi ayıyınan dilki sağdış olmuş. Ayı yükü çok gütüren bi mahlıktır. Ğuvatlı ya. Bunnar bu kóye bóyle ğışa yakın sözleşmişler hırsızlık yapalım ğış yiyeceğimizi ğöyalım diyler. Gelişler kóye. Neyse bizim ğocağarı gibisiniñ birisi çókeliği derisinnen yapmış, ğöymuş eviñ dibine. Seniñ ayı ordan onu omuzlama mı- dal omuz 5 ayı insañ gibi- atıyı şeyi gütürüyle. Bi çınarıñ ğovuğuna ğoyuylar. Bunu ğışın yiyecēz tamam.

Beş on gún geçiyi. Dilki diyo ki, sağdış, diyo, bizim biladeriñ bi çocuğu olmuş, onuñ adını ğöymaya beni çağırıylar. Git, diyi. Gidiyi. Halbuku o çókelik yimeye geliyi. Bi yimiş ğarnını doyurmuş.

10 - Sağdış! diyi, aqşam buluşuylar yatdığı yerde.

- Ğöyduñ mu?

- Ne ğöydun?

- Başlañğış ğöydum, diyi.

Seniñ ğoca dilki iyi ad ğöydu. Halbuku o başlañğış diye şeye başladı ya çókeleğe yimeye. Neyse bi gún geçiyi sağdış diyi. Bizim başğa bilader daha var. Altı- yedi ğardaşız. Onuñ gene bi çocuğu olmuş. Beni çağırıylar. Bunuñ ismini de ben ğoyacām diyi.

Git sağdış, diyi, ğoy ge bakalım diyi. O gene gidiyi, gene aqşam buluşuylar yataqda.

20 - Ğöyduñ mu sağdış?" diyi

- Ne ğöduñ?

- Belleme ğódum, diyi. Beline ğadar yidim diyi, ha!

Neyse bir ki gún geçiyi.

- Sağdış, diyi, bi biladeriñki daha olmuş.

25- Git sağdış, diyi be! Neden heş seni çarıylar?

- Ben jsmi çok biliyim de onuñ ucuñ, diyi, onnar benim ğadarı isim bilmiylar, diyi.

Tamam gidiyó.

- Ğoyduñ mu sağdış?, diyi gene aķŝam.

30 - Ğoydum

- Ne Ğoyduñ?

- Yaladım, bitirdim, dē oraya Ğoydum.

Halbuki bitirdi çókeligi. Neyse, ğar yağıyi, bi ğış. Seniñ ğoca ayı diyi:

- Bizim çalıntıyı yimemiziñ zamanı geldi, diyi. Kóyden getirdiydik ya biz çókelik, 35 gidelim onu yiyelim, aç ğalmak, diyi.

Her taraf ğapalı. Hadi bakalım, tınkós tınkós bi de gelseler deri yıgılıp duruyú.

Ŗimdi, o diyi sen yidiñ, kimse bilmiyi, o diyi sen yidiñ. Ama dilkiniñ gót dutmazımış. Fazla yidi ya çókeligi. Ótürüyü vere...

- Ŗimdi, diyi dilki, seniñ biz bu işi şöyle ayıralım.

40- Nası? diyi derbeder ğocā ayı.

Ğışla gibi bi güneş furan yere geçiylar.

- Oraya güneŝe ğarşı yatacıyık, diyi, bunu yiyen ótürüyü, diyi şimdi dilki.

- O zaman hiç çekişe meydan yok.

Tamam mı tamam.

45 Çıyıylar güneŝe ğarşı yatıylar. Tam seniñ gece sabañaca gezmiş, ayaz inmiŝ ayı uyuyú. Óteki teyniyi vere amma.

Gótünnen ğarışık bi ótürük çekiyi ayıya. Ayıyı beклиyi ğayrı uyanacak diye. Ayı seniñ uyanıyi, ayı bi bakıyi, bi bakıyi arka boķ.

- Uyandıñ mı sağdış? diyi.

50 Uyanık o, o da bakıyi bi de baķsıñ.

- Haķatdan ben yimiŝim sağdış, diyi ğocā ayı seniñ.

-3B-

TILKI PAŞA MASALI

Şimdi hayvana bakmazmış Cafar amıca bóyle ókúze. Bóyle tarlasına gidiyi. Óküzü góyveriyi. Óküz hendē düşmüş. Dilki birez óküzden yiyi. Dilki, óküzü tırtıklıyi. Sabān buluyü, óküzü yemiş dilki..

Vay anasını diyi yav! Gúcüne gidiyi. Şu hayvanı bóyle bóyle yapmış. Bir keç gün 5 öñce de tarlada gāyışı unuduyü. Çit sürüyü evelce bóyle sabanı bālıylardı. O gāyışı unutmuş. Ora sabān varıyi. Unutduđu yerde gāyış yok. Acep bu gāyışı kim alır? Adam işinden galıyi bir keç gün. Gāyış bulasıya gadar.

Onu da seniñ o çekilince alıp gidiyi, Saķargāya'ya inine goyuyü. Dilkiniñ orda bi sürü yavrısı varmış. Pire, sirke yavrılarıñ adı da.

10 Neyse, eşşek varımış Cafar amcanıñ şimdi. Eşşege gótürüyü, yatırıyi oraya Cafar amca. Ayānı da kúlüyü. E óküzü de yidi ya dilki yaraladı.

Bunnar diyi bu işi yapsıñ ben de bu dilkiyi burada furuyüm veyahut yakalıyım. Yatırıyi eşşē. Bunu da yisiñ dilki çıksıñ jñden diyi. Saķargāyanıñ daşda yatıyi dilki. Neyse dilki sabān dışarı çıkıyi. Bi baķıyi ooo eşşek gelmiş, ólmüş. Ooo ğarı diyi be! 15 Pay gelmiş yatıp duruyü, diyi. İñimiziñ, evimiziñ öĝünde. Bre gidi. Ge baķalım bunu çekelim içeri. Bi ğulaĝını çekiyi. Ğoca eşşek çekmeynen gider mi. Pireye diyi, Sirkeye sóyleyiñ, gāyışı getirsiñ, çitciniñ gāyışını getirsiñ. Çitciniñ gāyışını, Cafar amcanıñ gāyışı gótürdü ya.. "Ğāyışa baĝlayalım."

Ğāyışı da bulduk diyi ğāyı Cafar amıca. Ğāyış da buradaymış.

20 - Getiriñ gāyışı baķalım, çitciniñ gāyışını, dolañ, baĝlañ baķalım şeye, eşşege; kendini de bālıy dilki ğāyışa. Eşşek tabı ólmüş oluyü.

Ğāyışa kendini de baĝla baķalım. Dilki baĝlı. Eşşek seniñ bi kaķar, bi ósuruk orda, eşşek bi daban, dilki baĝlı eşşekde. Baĝladı ya! Sürüye sürüye Cafar amıca seniñ daş gibi yakalıyi dilkiyi. Yaka paça orda getiriyi bura eve. Disdiri bi yúzüyü dilkiyi. Hiç 25 ólmüyü. Gótürüyü Kekikli'ye atıyi. Dilki orda kaķar düşerimiş.

- Aaah, Sirkeler, Pireler!

Şimdi aramaya çıkıylar, çocuklar, ğarı. Ğıĝırmızı dilki.

- Ğırmızı urbalı! Bizim sarı urbalı babamızı górdüñ mü, diyi.

Ondan kerî gâyrî küfür idiyî:

30 - Ğirmızı urbasını da ... şeyini de ...

Bakıylar:

- Kim yapıdı babacımızı, diye ağlaşırkana dilki ğıvrılıp ölüyü orada.

-3C-

BAŞINDAN GEÇEN BİR OLAY

Şimdi babanın biz ğoyun ğüdüyüük. Bi ğün buluşamadık. Ben ayrı tarafa gitmişim o ayrı. Sabah açdı. Benim de bi silahım var. Bi de o işler de ğarışık. Şu silahlı didim, yağladım bi ğün önce de bi dutuqluql mutuqluql yapar, başıma bi iş gelir diye. Bakıylm nasıl diye. Şöyle bi konturöl idiyim didim. İderken silaha bakdım sağzında mermi. Carcürde ağzında varıymış. Ben carcürü alınca ağzındağı tabı ğalıyı. Ben carcürü aldım. Boş diye bi çekdim tetikden tetiĝi indiriverdik zıñk diye. Furuldum amma nerden furulduĝumu kesdiremedim. Demek böyle oturuyomuşşum ben, oturuncu burdan girdi, óteden ardından çıkmış. Bu sovuqluĝunan didim, bi tarafi da zarar meranıñ, ğoyunu selamete sürüyüm didim. Sovudu mu ğalacām olduĝum tıyerde. Hemen çit çit ğoyunu úrkütdüm.

Salım aşşā Kirezli'de. Şu depeye çıkıym da, didim, ğoca yar var orada. Ordan didim, Salım'ı ğörürüm de baĝırırım. O beni gelir alır. Isıcaklıĝınan sovumadan harekete geçeyim. Sovudu mu ğalacām. Zopaya dayana zopaya dayana emekleyerek tā yarıñ başına geldim. Şimdi yardım teyniyim, Salım Kirezli'de ğördüm çıkdı, 15 geziniyö, baĝırdım, geldi. İşaret atdım, geldi. Bilmiyi tabı. Bizim ğan böyle atıyı. Şimdi beni ğanıñ içinde ğo...

- Kim furdu, didi.

- Kendi kendimi furdum.

Şimdi başladı ağlamaya falan beni de ağlatdı orada.

20 - Sen didim yapacāñ iş, eşşē getir. Sen beni ğótüremessiñ.

Eşşek varıdı, çok hızlı. O eşşē hemen aldı geldi. Eşşē dayandık bindik eşşē. Aşşā dereye indik. Derede sovudum, bi sızdım. Şoka girdim. Kan zayi gidiyī ya. Salım bā iki teneke haydamış su, dereniñ boyunda. İki teneke suyu yiyinci sovukdan tekerrer toparladım ben kendimi. O esnada Duran geldi. Furulan Duran 25 var ya, Kımkıım'ın oğlu. Seniñ ona aklıñ ermez. O devecilik yapıydı o zaman. Ora dālardan odun çekiydi, Ğaybı'dan. O da sabahleyin erken dere boyundan oraya odun kesmeye gidiyī, deveye. Pat o da dek geldi. Bak adam öyle gitdi. Üsdüme dek geldi.

- N'oldu Şerif ağa, didi yā.

30 - Oldu bi şey, kendime gāçırdım, didim.

- Nası sen, didi, onu daşıysıñ didi ya. Ben olsam ölürüm, didi.

Bak ğāyı sen! Adam da ğurşundan öldü.

- Ben, didi, artık seni böyle górdüm, ben böğün odun mudun kesemem didi. Sen benim gözümün öğünde gidiyñ. Ben bunu daşıyamam. Sen didi bunu nası daşıyñ, 35 nası ölmüyñ sen? didi.

- Eğer didim ölürsek ölecēz, ölmessek ğalacāz, daşıyacāz başa geldi mi.

- Ben böğün odun da kesemem, didi yā adam. Ordan çekildi gitdi.

Neysel Salım'a didim:

- Dayan baçalım kóye sen beni eşşēnen.

40 Beni aldı Salım getirdi. Hilmi' yi çardıñ baçalım siz, didim. Sen, didim, git. Ben şimdi kóyden görüllerse şıkayat iderler, didim. Beni yaralı diyerekden, bi de jandırmıynan didim sağa sola gezmiyim. Sen didim taksiyi al ben eşşēnen yola çıkıyım. Ğarşılaşırık yolda didim. Ben taksiye binerim eşşek kóye gelir.

Salım'a didim çek, sen sürü aynı arkamdan eşşe añlamasıñlar. Tam ora bizim 45 kóyün dönmeşde taksiyinen Hilmi Hoca geldi. Eşşek, didim Salım' a gótür. Bindim taksiye hadı baçalım Bandırma'ya. Bandırma'da bi vardım, bize doğdur bi bağdı ğan zayıf. Tamamın fucutda ğan bitmiş. Dođduruñ yapacām bi iş ğalmamış saña didi. Ben saña baķamaycām, didi. Saña, didi, bi hap veriyim, iki gün soñra gel sen didi. Halbuku beni savıyī doğdur, ólecek diyī. Şindi doğdur nerē sıvdırsıñ benim 50 şeyi. Gizli bakış yapıyī adam. Hasdaneye gitse kim furdu?

Geldik, şişdi bizim bacak yanıyī, ataş atıyī, ğurşun yarası Cenab-ı Allah kimseye vermesiñ, ataş āzımdan çıkıdı.

Biz gene kúoyden dışarı neylen ıkdık. Taksiiylen mi şimdi hatırlamıyım.

Seni ben didi yúзде doksan ólür, ben seniñ ólüñü, deñize mi atıyım óplüğe mi
55 atıyım, didi. Gizli yaralıya bakmaqđan. Nere atıyım seniñ ólünü, didi. Benim, didi
elimi bālarlarıđın. şimdi ben seni tēdavi ēderim. Ólümü atlatdıñ. Ben bóyüķ
damar varımış, şah damarı onu ğopartdı... Onuñ ğanı açdı mı iñsan yaşamaz, didi.
Hıađđatdanı da dimek furulannar hep o şah damarı ...

- şişman dedeniñ ağaları nasıl ólmüřler?

60 Ağaları řóyle ólüyü. Yirmi yaşamamışlar. Asgere yirmi yaşında gidiliyi ya. On
sekiz yaşında gidiyi amıcam. Meyrem yeñ varıdı ya. Onuñ bi ğızı varımış.
Seferberlikde anađđale Savaşı'nda. Artık on sekiz yaşayanı, olanı alıyolar.

- Dedeñ bedel ódemiř herhalde?

-Yok bedeli ódeyen şerif dedem. O şerif dedeyi Hekim ağa tuğluxü. Seniñ gibi
65 diyi, bi toprak ađasınıñ oğlu diyi asgere gider mi?

- O, Mahmıd'a ódüyü de mi?

- Óteki ğarıdan bu. şimdi şerif dede iki tene evlenmiş. Bu óteki ğarıdan bedel
ódediđi Sadık amıcanıñ babası. Bunnarıñ anaları ayrıdır. Ona bedel ódüyü. O zān
bedel varımış. Mahmıd'ımış onuñ ismi ona bedel ódüyü, şerif dede ódüyü bedeli,
70 babam ódemiyi, babası ódüyü o ilk ğarınıñ oğluna, óteki ğarınıñ oğluna.

şarla satdıryi, amırlı diye bi şarla var. O doğdur. Balıkesir'den, İzmir'den
berisi doğdur yok. Hekim'e geliyi. Ğafadan Cenab'ı Allah'ıñ vergisi doğdur. Para
o zaman altın. Para, sarı lirá. Ona geliyi adam müyana oluyü, bi sarı lirá, iki sarı
lirá, Hekim'de para var. O şarlıyı veriseñ, sana üç lira veririm bedel parası, diyi.
75 O şarlıyi elinden alıyi.

Ondan soñra geçelim babamıñ esas ğardaşi Mahmıd. O on sekiz yaşında Nasıf.
Ondan soñra on sekiz yaşındağını alıylar, bitiyi artık elde asger ğalmıyi. Bu sefer
orda bi İbrām avış varıdı burada. Tanıyıñ mı? Hilmi dayıyıñ ğarısınıñ babası.
Onuñ babası çavışımış asgerde. anađđale'de bu avış. Neyimiş o İbrām avış'ıñ
80 babasınıñ adı acaba yav! Bi hoř diyler şimdi aklıma gelmiyi.

Ben, diyi, Bekdeş'iñ bölüğüne, burdan acemi gidiyi ya silah altına, biliylar
onuñ orda avış olduğunu. Ben, diyi, Bekdeş'iñ bölüğüne veriñ beni.

Hep buradağı Çepniler onuñ bölüğüne gidiyi. Bölüğüne de İñgiliz ok, Türk
hepisinnen savaşıyı da İñgiliz baři. Zıhı yanaşdırmış İñgiliz deñize, bi parça asger

65 çıkarıyđ ğaraya, zıhı Türk asgerine húcum emri verdi mi zıh bıçıyđ asgeri. Hanı bi manda yüzmüş ğanda, dere akmış, aynı nehir akmış ğanda. Üç yüz biñ şehit veriyđ Türkiye-zıh bıçarımış, maķınalı var gemilerin üsdünde, Türk asgeri húcum emri verdi mi, dayanır mı deñiziñ zıhı yerleşdirmiş maķınalıyđ adam boyna bıçıyđ, bıçak gibi doğruyđ.

90 Sabatna ğarşı o İbrām Çavışınñ babasınıñ birliğine húcum emri veriyle. Tek bi canı ğalmıyđ, tek ğalmıyđ. Sabatna ğarşı bitirmiş onnarı. Hiç bi tene. Onuñ uçu Çepni onuñ uçu bitiyđ yani. Giden hiç dönen yok. O húcumda bi tek Çepniniñ işi orda bitmiş. Giden de dönüş yok. Sabatna ğarşı bitirmişler orada.

Sonra adam aranıyđ artık. Bedel ódemiş hepsi alınmış.

Derlenen Yer: Hekimköy

Derlenen Kişi: Zehra Kandemir (Yaş: 67, Öğrenim Durumu: Yok)

Konu: Eskiden Yapılan İşler

-4-

Gücücük çocuk. Gücücük olu mu on bir on iki yaşında. Bak şimdi zebillik. Çarığı giydirdiler ayāma, elime de verdiler gitdik tarlaya. Tarlada emmiminen şey yapıyık, óküz çekiyim. Oda sürüyü çitinen. Çarık ayāmdan bir ki kere vardım, düşdü.

- N'oldu gızım? didi.

5 - Çarık ayāmdan çıkdı emmi, didim.

Óküzü durdurdu, çarığı bağladı ayāma- alaca alaca da ğar var- çarığı balıyıncı. Neyse biz vardık geldik. Ğar da var. Doñ var. Çit sürüyük, buğda ekiyik, evleklere saçıyı saçıyı ekiyi.

Acıkıdık. "Oha!" didi ókúze. Öyleydi zañı. Ókúze verdi bi demet sap n'olacak. 10 Ekmek yemiyik mi hindi. Ğırıyı elime şu ğadarı verdi. Kendi bir ki sokum yidi. Yi! Nere yiyeceksiñ sovuksa! Doñ ekmek. Zañan doñuyük. Ordan biz, āşam oldu geldik ğayrı. Ayağlarım şişdi.

Vay be! didi anam. Çocuğumu, didi, öldürecēñ ğardaşıña şey salıyım diye, didi. Sıcak suyu ğoydu ileğene. Sıcak suya soğdu ayağlarımı. Yudu mudu immene işde, 15 öyle sevalatlık vardı esgiden.

Óküz öğüne düşülürdün, harman sürülürdün, demetler çekilirdin, örağ biçerdik, onu yığın yapardık, onu óküz arabasınnan getir, harman sür. Hep bu máşakatları evelden vardın, yapıydık.

Misir ekeridik, aman ne misir oludun ne misir oludun. Hele seniñ dedeyiñ-Şişmen 20 dedeyiñ- yirmi araba misir. Soy bakalım soy. Gece günüz, ona máhálleniñ ğızlarını toplar gelidik. Hamır keserdik ğazannan. Bişir, yovurtla. Máhálleniñ ğızı iki üç gün soyarlarıdı. Öyle bunnar hep elimizden geçeridi. Şindi her şeyler mañınaya oldu. İrahatlık oldu. Hasdalık da çovaldı şindi. Neydiñ o zaman neden hasdā olmazıdık. Neler oludu. Çitler sürülür, harman sür, óküz öğüne düş, örağ biç, misir ğaz, demet 25 yap. Gece ayıñ aydınına demet topla, getir. Bunnar hep elimizden geçeridi. Çok çalışırdık daha sālıklıydık daha şeyidik. O misirler ğayrı su değermeninden üğünür

gelirdin. Yapı onı tandırını yi. Doğrar, yovurt ózenir yinirdi. Sútlü ev yok. Ne yaparsañ eviñde. Çókelik yap derilere doldur. Peynir yap fiçılara doldur.

Derlenen Yer:Kapaklı

Kişi:Gülizar Bostan (Yaş: 68, Öğrenim Durumu: Yok)

Konu:Günlük İşler

-5A-

Hindikini diyim. Sabān kaqiyim. Sobamı yaqiyim. Çayımı gōyūm, inek sāmaya gidiyim. İnē sağıyim. Yemini veriyik, geliyik, gāyfaltımızı yapıyık. Ğabımızı gacāmızı, hayvannañ uğraşiyik āşamaca.Ondan soñra yemēmizi yapıyık, ekmek yoğusa onu yapıyık, aşımı bişiriyim, işde bu.

-5B-

Bağ o kumese girdi. Girdi mi girmedi mi bilmiyim. Ğäyrı biz kaqдық. Yañmadık zañı sabā ğadar. Sabañ oldu. Saydım taviğı saydım. İkişi biri yerde biri pıynarlarıñ dibinde. Taviğı saydım bi tene yok. Bi tene yok, didi. Ne gōtürdü ecebe onu? Bu da inek şeyi gidixi. Ğormemişler erken geçiyi, ğarannık. Bu, didi, ben bulurum bunuñ Sólüsünü didi. Óte baqđım beri baqđım. Pıynarıñ dibine lók gimi- yāmır da yağıyi ya çile- lók gimi yatıp duruxu. Boyun da yok.

- O zaan o dilki değl.

- Nişanımı da pençerede keşik buldum. Hāmān çencereden taviğıñ etini indirdim.

Bi de baqđım tūğūnnen dırnāni buldum. Çencere de Engin'iñ. Yerine de tavık dutdurmadım. Cafayır, bi de beni dede başında şıkaat itdi. Ben de gerçeni orada aynı beyle annatdım. Úş dene taviğı bi arada ğaynarkañ buldum. İki gişi úş dene taviğı yirdi; amma nişanım yoğudu.

Cafayır'ıķı duruxu, Óccan'ıķı duruxu, Haccā'nıķı duruxu. E bi benikine mi geliyi dilki. Dilki benikine öğretmiş de geliyi ğoca kōyde. Benim oduna mı geliyi.

Derlenen Yer: Kapaklı

Derlenen Kişi: Kumru Bakır (Yaş: 64, Öğrenim Durumu: İlkokul)

Konu: Günlük İşler

-6A-

Bürda Kemal'in haberi geldi, hasda hasda diye. Bursa'ya gitmişler. Bursa'da çok acil durumunna karşılaştım. Ağam iramatlık orda bakdım çok kötü durumda. Onu orda görüncü kendim şok oldum. Ağam, didi, ben dayanamıyım didi. Sen, didim, dayanamassañ ben nasıl dayanıyım didim. Soñra ağam orda aladı galdı.

☞ Biz Özen'nen eve geldik, yolda ben arabaya bindim. Burā gadar alayarak geldim. Tabı geldim amma dünya bana zıdan oldu. He, soñra ertesi gün de haberi geldi, ölmüş diye. Ordan öldü haberi geldi. O beni çok ezdi yıpratdı. Kemal'in ölmesi çok yıpratdı beni. Ondañ soñra işde hasdalandım. İsdanbıl'a gitdim. Gözümden ameléyet oldum. Öñce guatıradan oldum. Tabı merakdan oldum onuñ wüzünden. İşde ondañ soñra da gäyri bi daha da hasdalığım hep ondañ soñra sürdü gäyri.

Tekrar gene hasdalandım. Ondañ soñra da bizim Añşa yeñge bizim öldü. Ondañ soñra da iki gözlerim aqdı. Ondañ soñra da gözümden ameléyet oldum. Gitdim İsdanbıl'a. Gözüme tıp dakdılar. Burnumuna gözüme. Göz kaneli yolları sıdıkannmış didiler. Heñ acıynan geşdi, ağrıynan, acıynan. Kemal'in şeyi beni çok yıpratdı.

-6B-

MANİ

Deryādan gemi geldi

Gönlümüñ gamı geldi.

Ağla gözlerim ağla,

Ayrılık demi geldi.

5 A yarim yaz başına gelini,
Mādem doğdur deyilsin,
Niçin aşdın yaramı.

Hākim Bey lefa asmış,
Hākimlik duvarına.
10 Ge gidelim sevdiğim,
Bandırma civarına.

İsdebül Gazi Paşa,
Git de orada yaşa.
Ne diyelim sevdiğim,
15 Asgerlik geldi başa.

Yağma yarim çimene,
Uyur uyanamassın.
Verme beni ěllere,
Görür dayanamassın.

20 Yağmır yağıyı yağmır,
Karadeniz üsdüne.
Yar saçlarını daramış,
Kara gözler üsdüne.

Garşıda yeşil yaprak,
25 Okusuñ yeşil kitap.
Ne ğadar güzel olsañ,
Girecēñ ğara toprak

Havızı bülendirdim,
Uyuyan gözlerimi,
30 Uykudan uyandırdım.

Derlenen yer. Kapaklı

Derlenen Kişi. Zeynep Bostan (Yaş: 57, Öğrenim Durumu: İlkokul terk)

Konu. Kaçma Hikayesi

-7A-

Ğaşdımı mı? Bibim benim elçimidi. Daha çok evelden isdediler, gelmiyidim. Mesele ğasılıydık o zamannarda. Soñra bibim geldi baña. Bibim beni elçiledi. Ğaçar mısıñ ğızım, didi baña. Hē ğaçarım, didim ben de. Soñra nerden çıkarsıñ, didi. Ben de ğapıdan çıkmamıñ imkanı yok. Beni anam mesele çıkarmıyı. Ğapıyı açarsam da 5 habarı oluydu. Evden ğaçıyık ya, gece ğaçacıyık ğäyri onnarı uyudup da. Ben de neyle ğaçarım neyle ğaçarım, ben didim pençereden ğaçarım didim. Getirdim geldim pençereye bi ğoca yorgan dıkadım. Yorgan dıkıyını ben yatdım. Yatdığım yerden yorganı çekdim. Yorgan lap itdi. Aşşā düşdü. Soñra Bayram ağaynan benim ağam geldiler. Onnarı ben gördüm. Köpek sardı, onnarı ben gördüm. Onnara ben ışarát 10 itdim. Saklanıñ didim. Siñiñ ora, didim. Dañta eveli de ebeñinen dedeñ benim elçimidi, amma o an için habarları yoğudu. Onnar ora geşdi. Har har har onnara Yusup emminiñ köpek sardı. Yusup emmi ırattımlık çıkdı. Onnarı görmedi, ben gördüm. Ğäyri ben orda pençereden çıkdım. Onnar beni pençereden aldı, biz yolca yolca ğarşı tarlaya hatladık. Orda yolca yolca geldik. Ğaşmam, gelmem bóyle oldu.

15 - Peki dağlarda falan saklandınız mı?

- Saklandım, saklandım. Babam şıkāt itdi. Bi gün iki gün dālarda saklandım. Bura geldim. Dağa götürdüler. Dağda Hilmi'ynen ikimiz siñdik, saklandık. Siñdik ikimiz. Babam şıkātını geri aldı, evlendik. Düğünümüzü geş yaptılar. Borşluyuk didiler, düğünümüzü geş yaptılar. Dē çalışdık geldik de düğünümüz oldu. Üç ay 20 sonra, beş ay sonra, her neyse çalışdık geldik, pancarı kesdik geldik düğünümüz öyle oldu. Qzan düğünümüz bi gece bi günüzüdü. Bóyle yemek yoğudu, çalgı yoğudu, içgi yoğudu. Ee ğadınnar toplanıydı dümbek çalıydı kendi aralarında. Ertesi günü de geliniñ başını bālıylardı. Biz nerde öyle mazeretli düğün gördük öyle. Ğıñalanıp, gezilip köföör düğün mü gördük biz. Biz o ğadarlık buldumuza şükür itdik. Biz o 25 günnere erken geldik, geş ğalmadık. Dā geş geleydik gelinnik gıyeridik, şıkır şıkır

oynarıdık. Nası oluyú, baş bānan yemek yēn adamların gelin elini ópdürüyler. Para topluyıldı. Ondan soñra geliniñ başını bālıylardı. Bóyle oluydu.

Ġızlara çok çok imeci yapıyđım. Kendi bu Ġızlarımız varķana çok imeci yapıyđık. Bunuñ Ġızı Tezgúl'e gitdim. Tezgúl baĝa didi ki: Beni, didi, gel, didi Bobabamdan gizli, didi, al git, didi. Tabı o zanda ĝaveniñ öĝünde erkekler falan oturuydu. Tezgúl babasından çekinti itdi. Babañ ecebe vermeyecek diye. Biz Tezgúl'ünen gitdik. Sevde'ynen Tezgúl'ü aldık geldik imeciye. Nerden geçelim, didi. Ğaveniñ öĝünden geçmeyelim, didim. Üseyin aĝanıñ eviñ öĝünden geçelim, didim. Biz ordan Tezgúl'ünen gizli geçerkene bize ordan Döndü bacı bi görükdü 35 seniñ.

- Vıy anam, burda ne arıyñız? Elemiñ eviñ öĝünde gezili mi?

- Sus Döndü bacı bārma, babamdan ĝacıyđık biz, babam görmeñi, diyi.

Hala dā Döndü bacı bāryđ bize. Ben neyse geldim imeciyi yağdırdım. Uşā topladım. Geldim imeciyi yağdırdım. Seniñ Hilmi dayıyñ habarı yoĝudu. O da 40 ĝoyundan geldi. Ğoyun sulamadan geldi. Seniñ bize bi görüksüñ orda, neye imeci yapıdñ sen? Ġızları uşā toplama mı ĝarışık elemin ĝızını gótürmüyü de. Du aman yapma, itme didim. Ben gótürürü, salıklıyım. Yoo salıklamaycāñ didi. Ġızlarınan uşā aha bura ĝadarı getirdi de yitdeliyiverdi. Burada, ĝızı uşā ĝarışık yolladı. Íşde böyle şeyler yaptık biz.

Derlenen Yer:Kapaklı

Derlenen Kişi: Ertekin Bostan (Yaş: 42, Öğrenim Durumu: İlkokul)

Konu: Hayat Hikayesi

-8A-

Ğaşdığımđan dut hepisinden ağladıyım. Pancara gıtdım, pancardan geldim. Dayına sóz verdim üç gúnüđ içinde ğaşdım. Ebem beni verdi, verdi burā geldim. Esgi bi eve geldim. Geldim dayığnan işe gıtdım. Çalışdım, çabaladım. Kendime bi yuva, ev yapığım. Yapđım çocuklarım oldu. Erdem sekiz aylıĝkan pancara gıtdım. 5 Orda biz ĝuzu şey verdi, şerif dedeğ verdi. O bi ĝuzuynan pancar kesdim. Yayan gıtdım. Yarım saat gıtdım, bi saat gıtdım. Gece gúnüz hep yol yörüdüm oĝlum. Yol yörüyüncük çalışdım, ordan geldim. Evimiđ kiremidini aldım, tuĝlasını aldım, hayat ĝurmaya başladım. Ordan geldim ĝoca ĝarılar varığın. Ebe, dede varığın. Hepimiz barabarığık. Çalışdık, çabaladık, geçindik. Ondan soğra 10 çocuklarım böyüdü. Çocuĝum böyüyüncük yedi yaşadı Erdem. Erdem yedi yaşıyıcı orda Bakırkóy'e işe gıtdım, pancara. Pancara gıtdığım yerde Yılmaz dayığ pancar arkadaşının ĝaza geçirdi. Ğaza geçirincik başıma çok işler geldi. Sabā ĝarşı saat üçüdü. Yatağdan kağdım. Jandırma ĝórdüm binanığ önünde. Hayır mı, ne oldu? didim. Başığ saĝ olsuğ yeğge, diye sóyledi. Ne oldu, eşime bi şey mi 15 oldu? didim. Eřiniz mefaat itdi, didi. Hayır, olamaz! didim. Gel yeğge arabaya bin, didi. Bindim arabaya gıtdım. Gıtdım, bağdım Yılmaz dayığ mefaat itmemiş. Bursa'da yoğun bakımda yatıyđ. Beyin cerrağada. Ondađ soğra o adamlar da geldi. Bizim çocukumuz da, didi, yatıyđ, didi. Halbúku onuđ çocuk yatmıyđın. Onuđ çocukunu içeri şeye mapışhanaya atdılar.

20 - Davacı mıığığ? didi.

- Hayır davacı deĝilim, didim.

Yılmaz dayığ bağdım ólüyüđ. Yılmaz dayığna doğdurlar bađmıyđ. Siz didim buna neden bakmıyđnız? Kimseřiz mi, ĝarip mi ĝórdüđüz, didim. Hayır yeğge, didi, bakım saati deĝil, didi. Gece saat beş, didi. Buakıt amelēyet olmaz, didi. Ben 25 amelēyet yapığ evimi, malımı sađacām, ben bu eşimiğ saĝlıĝını isdiyim, didim. Bařtekime çıkdım, kóylük elbisesinnen, şalvarnan , ĝazađnan, gece elbisesinnen,

úsdüm açık saçık. Başhekimi buldum. Beşhekim, didi bana, seniñ yatırarak bi gücüñ var mı abıla? Sen bunu isdiyiñ amma yarın ódeyemessiñ hastānaları didi. Ódeyecēm, didim. Siz amelēyete alñ, ben ódeyecēm. Hiç kimsiyi dinnemedim. Orda ameliyete aldirdim. Yılmaz dayıñı ameliyete aldıktan kerı beyin cereāda on beş gün youn bakımında yatdı, Yılmaz dayıñ. Youn bakımında yatıncık üç ay dilsiz durdu. Sürekli bakdım. Allāma çok şükür, biñ şükür çocuklarımanan geçindim gitdim. Yılmaz dayıñıñ dili yoğudu, dillendi, ğonuşdu. Geldim çocuğumu burda okula verdim. Geldim buradan ödüç öteberi aldıydım onu verdim. Hayatıma öyle böyle gitdi. Ondan kerı çocuğum büyüdü. Ğocagārılarınan pancara geldim, pancara gitdim. Çalışan iden yoğudu. Napacāñ hayat bu. Köylük hayatı. Çalışırsañ geçiniyiñ, çalışmассаñ geçinemessiñ. Eleme mūtaç olmamak için, hayvanlarımanan sürekli yirmi senedir Yılmaz dayıñınan pancara gidiyiñ. İki inekle çocuklarımanan Allāma çok şükür bin şükür idiydim.

49 Hiç kimseniñ malında canında gözüm yok. Kimseniñ haramında da gözüm yok. Allāma şükür, çocuklarıma diyim, okuñ benim acımı çekmeñ. Sizden hiç bi şey istemiym, diyim. Bir oğlum, bi ğızım var. Oğluma telofonda aynı böyle isdeklerimi isdiyiñ. Ğızımdan da isdiyiñ. Allāma çok şükür bin şükür çocüm okulu ğazandı, okuyı. Tamam anne, ben seni māçup çıkarmaycām, diyı. Ben de 45 çocuklarımdan böyle isdiyiñ. Hayatım oğlum böyle pancardan ğel, pancara git. Kimim kimsem yok. Nāpiyiñ Yılmaz dayıñınan çalışırsam geçinirim, çalışmassam geçinemem. İki çocüm var, ikisi de okuyı. Allāma çok şükür biñ şükür. Burada geldik, işde köylük hayatı. Geliyik yaz oluyı çapaya gidiyik, ğış oluyı zeytine gidiyik, ğreyfırte gidiyik, dağdan odun getiriyik, geçim ğaynā köylük yerinde 50 çalışmıyıcık geçinemessiñ, eleme mūtaç olusuñ.

Çalışan dayıma mırazına erir. Ben çalışdım, çocuklarıman da beni dinniñi. Allāma çok şükür. Hiç bi şey isdemiym hayatdan. İkiçik çocüm var, sağık ve saatlarını isdiyiñ. İlk önce Allah soñra onnar, basdıkları yere ğurban oluyım. Yılmaz dayıñ bi yannı dünya bi yannı. Çocuklarıman da diyim, ilk önce babañız soñra biz. Babañız olmasa biz olamak, siz olmasañız da biz olamak. Sen oğlum okursañ, biz seni babañınan iki elimizinen çalışıp okutmaya çalışıyık, okursañ doğru oku, kendiñi yarın ğurtar, kimseye mūtaç olma, bizim çekdiğimiz acıları çekme, sen yarın okursañ ğız ğardaşına yardım idersiñ, biz yaşlanıyık, biz sana

yardım ideciyyik. Ben çekdiğim acıyı çocuklarıma çekdirmemek için elimden gelen çabıyı gósderiyim. Bunuñ ğadarı.

-8B-

MANİLER

Bandırma'ya giderken,
Sol tarafda direk var.
Gel ğonuşalım sevdiyim,
Sende nasıl yürek var.

5 Ğızlar gider dereye,
Dere alannarına.
Duy da inanma sevdiyim,
Düşman yalannarına.

Lambam ışık vermiyi,
10 Fitili olmâyınca.
Ğönlüm neşe vermiyi,
Nazlı yar olmâyınca.

Derlenen Yer: Kapaklı

Derlenen Kişi: Zeynep Bostan (Yaş:54, Öğrenim Durumu: İlkokul terk)

Konu: Höşmerim Tarifi

-9A-

Höşmerim datlısını şöyle yapıyık. İki kilo süt göyuyüm. Bi gawe gışıği peynir mayası atıyım. Dutduğu zaman, iki bardak imrik unu atıyık içine. Yedi bardak tos şekeri, dört dene yumurta sarısı, bi göznel onu ataşa göyuyük, garişdırıyık, özleşene gadanı gıynıyı o. Gıynadıktan keri, nefisce geliyık yimeye. Servis yapıyız, 5 komşulara da verebiliyık.

Derlenen Yer: Kapaklı

Derlenen Kişi: Zeynep Bostan (Yaş: 54, Öğrenim Durumu: İlkokul terk) - Zeynep

Bostan (Yaş: 57, Öğrenim Durumu: İlkokul terk)

Konu:Günlük Konuşma

-9B-

Zeynep: - Bacı! Sen nāpdıñ?

Zeynep: - Ben mi? Böğün mü? Ben böğün şeye gitdim. Çitleğe Elif'e bakmaya gitdim. Evdeyidim. Hilmi ağayıñ odasını deldim deşirdim.

Zeynep: - İneklere bakdığı?

5 Zeynep: - Bakdım. Yoğarı gidecek o. Odaları değışdirdim.

Zeynep: - Ben de havlıları yağdım.

Derlenen Yer: Kapaklı

Derlenen Kişi: Selda Bostan (Yaş: 27, Öğrenim Durumu: İlkokul)

Konu: Maniler

-10-

MANİLER

Evimin önü yonca,
Yonca çiçek açınca.
Senin gözün açılır,
Beni eller alınca.

Ben yazmamı pılladım,
Pulu parlasın diye.
Yakın kuyden yar sevdim,
Görsün de ağlasın diye.

Kaşların çatık matık,
Seni sevmiyom artık.
Dünya güzeli olsan da,
Sana bakmam artık.

Derlenen Yer: Kapaklı

Derlenen Kişi: Semra BOSTAN (Yaş:27, Öğrenim Durumu: İlkokul)

Konu: Maniler

-11-

MANİLER

Şalvara baq şalvara,
Şalvarın biçimine.
Ver anne sevdiyime,
Garişma geçimime.

5 Gazak öriyim gazak,
Sevdiyim işimesin.
Sevmediyim insana,
Allah'ım dişirmesin.

Hırkamı giyerim,
10 Úsdü güzel olusa.
Gaynanamı severim,
Oğlu güzel olusa.

İki hendek bi çukur,
Yarin gözleri çağır.
15 Çağıra gönül vermem,
Dalğa geçer bırakır.

Barmağıma yüssüğü,
Halka diye dağarım.
Yarimden başğasına,
20 Dalğa diye bakarım.

Anne bana şifonu,
 Ortası g^ullü olsuñ.
 Yarın g^ozleri çakır,
 Benimki ela olsuñ.

25 Kolumdaki bilezik,
 Şımşıkı oynamıyor.
 Yarimden başğasına,
 Hiç ğanım ğaynamıyor.

Bu saçı kesdirdim,
 30 Her ğ^un dararım diye.
 K^oy içinden yar sevdim,
 Her ğ^un ğ^oreyim diye..

Elimde roman,
 Oğurum zaman zaman.
 35 Oğlum sana varacām,
 Memur olduĝuñ zaman.

Derlenen Yer: Şeytan Köy

Derlenen Kişi: Asiye Deri (Yaş:70, Öğrenim Durumu: Yok)

Konu: Eski Geleneklerimiz

-12A-

- Bize hangi masalı anlatacaksın?

Aklıma ne gelise onu. Du bağıyım bi düşünüyüm. Akıl tam dē ki. Tam aklı gayıp
itdik.

Bilet ē di. Eveli varımış, yoğumuş. Saman túyú ğaldırımış.Şeyler şeyi tavıkları
Sgötürümüş yavrım Bilet, ē di!

Sen diñi çok biliyiñ Zövre. Sen bilmiyi? Benim düğünüm çok güzel oldu
çocuğum. Bağa ğayınbábám şey kesdi. Bábám verdi. Dávárinan geldim, nişanıñan
geldim. Ózene ózene geldim. Ğayınbábám çok seviydi beni. Yattığı yer cennet
mekan olsuñ. Ben varana ğadarı cennet içinde yatsıñ. Çok severidi beni ıratmañlık
10 ğayınbábám. Çok mömnünüm onlardan yavrım. Nişannan geldim. Ózene ózene
verdiler. Yedi sekiz dene hayvan keşildi. Köpekler bile doydu. Altınnar heeey
mecitler dakıldı bağa ölöly. Düğün de neyle oldu biliyi? Şeynen Dürzü'ynen
barabar. Dürzü'nüñ düğüne dek geldi. Çal'dağı düğüne benim düğün bi arada geldi.
ikisi de oldu o gün. ikimiz de aldık o gün. Nişannan geldim, öyle ğaçmadım ózene
15 ózene geldim. Çok seviydim ben ğaynanamınan ğayınbábámı.

Ondan ózene ózene Hekimlerden ğız aldım, diye ğayınbábám bağa çok ğıvandı.
Zövre nişannan geldim ğuzzum.

Düğün bi gece oldu, bi de günüz oldu. İki gün oldu. İrezilliğidin be Zövre. Şimdi
sultannık.

20 Buğda yuyduğ, bulgur ğaynadıydık, dibek döğüydük, örağ biçiydik, misir
çapalıydık, misir soyuyduk. Úç gün üç gece imeci dutuydum. Köyden getiriydim
ğızları heř, Hekimköy'den. Úç gün üç gece soydurdum heř yavrım. O ğadarı çok
misir yapıydık, yetmiş sekizen kile misir oluydu.

- Harman sürdüğü?

25 Harman sürmem mi hiç, hemi savırdım, hemi süpürdüm, ne işler yaptım. Harman sulaması harman gazması hep benim elimdeydi. Çok yapardım öyle işi ben. Çok çok yapardım.

- Harmanı nasıl suluyduñ?

- Suluyduğ sen bilmiyi?

-12B-

ERİŞTENİN YAPILIŞI

Herişdeyi öñeli yumurtuyú ğırarım, ununu ne ğadarı yaparısañ, yumurtuyú ğırarım, Duzunu atarım, yuğururum, yazarım, ğurudurum. Ğurutdukdan ğeri keserim.

İki ğün durur o serili. Ğurudu mu ğözel kesili. O zaan hiç ğırılmas. Óyle yaparım.
S Ğosğosu çok yaparırım anañınan.

Derlenen yer: Şeytan Köy

Derlenen Kişi: Hatice AYDEMİR (Yaş: 76, Öğrenim Durumu: Yok)

Konu: Yemek Tarifi

-13A-

Ben eñ çok yemek şey yaparım. Ben pilaf yaparım, makarna yaparım, eñ çok bunnarı yaparım, bi de konsarvayı yaparım. Konsarvayı yaparım. Konsarvayı soyarım soyarım tomatısının ğabığını da alırım, şişeye basarım, úsdüne biber ğorum, tomatıs ğorum, órter ğäyırı yüzüñ ğuylu çeviri çeviri ğaynadırım. Ondan soñra bunuñ 5 úsdüne ğor, maşıñanıñ bişirikene açarım. Konsarvayı bóyle yaparım.

-13B-

SOHBET

Ona didi yapacāñ yapacāñ immene Ğúlan' ın hatırını saydım mişfir diye. Ben de Bağırlara çekmiş ay oğlum didim, yıllık olmasın? Onuñ anası tekrar ameléyet olacāmış, işde bu ğadanı yer tekrar.

Evimize git didim. Ne var burada da tantana yapıyıñ. Böğün gitdi anasıñın yanına. 5 Getirip gótürecēmiş toğdura, eyi oldu mu da alıp gelecēmiş.

- Toğdur ne dimiş?

- Hindi sen onu gótürüsün, Bursa'da ğabil itmes. Bi dā buraya dıkmaya da çok maşraf işder dimiş. Dün ne dişler eveli ğun ağamınan Durgut'unan.

- Zeynēp siziñ uşāñ úsdüne gitmişler ora onnar. Hē ora gitmişler.

10 - Ora nā gitdiler biliyi? Hağğı onnardan aldığı parıyı vermemiş. Adam: “ Benim bıldırkı parıyı ver bağalım” diyi. Durgut' uñ yalançısıyım. Durgut' unan ğarısınıñ, oğlunuñ. Ben óyle yalan ğonuşmam. Bu da bunu diyi dirim adama. Saklı gizli işim olmaz benim. Adamı da meydanā atarım. Ordan diyişdik Hağğı' ya sen bura gelemeñ, diyi. Sen benim parıyı getirisiñ, bundan soñra bu ğapı órtüldü saña diyi.

5 Seyan yapacak bizim işi, diyi.

Bu geliş Durgut, Seyan'a bizim ađamıñ Durgut ben de orā vardım bacım, on kere teléfón çekdi Durgut. Seyancım ğaldı diyi. Eran'nan diyi cafayır diyi şebeke yağdı, diyi. Aş ólecēm, dilenecēm, zeytine gene yollamıyım, diyi, Zóvre teléfonda Durgut Seyan'a "İlle gel sādıcım ne olusuñ." diyi. Durgut'uñ ona bi eyiliği varmış, ta ondan 20 geldi Kór Seyan. Ben dayfa gótürmüyüm, benim dayfam boyumdan ařđın, iş zaı ız dirmış, Seyan. Yarı sıyrılmış zeytin. Zeytin górmüyü sıyrılmış.

Gelmeycēdim Eyip dimiş. Durgut' uñ yalvarışına geldim, dimiş. Ğardaşı nāđdı? Marağdan oldu Aynır górmüyü? Aynır' ın zebebi Menevşe gelin, Cafayır, Döndü dördü, üçü, bi de kendi he yalanınnan.

25 Yemin diyipde geçıyın ğalba sen. Aynır ólecēmiř hindē amalāt olmayaymış.

Tezgül dıkyı amalāta górmüyü? Aynır bóyle de oynadı Alı Bakır'ın öğünde. İki yumurta çarpışdı. Biri olmaz biri olu. Oynamaycādı. Kimiñ avcına düşdü. Onuñ avcına düşdü. Ben Balıkesir'deydim. Ğumru laf idi diyi ötöğün.

Ötöğün Ğumru bile ne diyi, Aynır diyi bóyle bóyle oynadı diyi. Aynır bóyle 30 bóyle benim eve bóyle oynadı heř diyi. Menevşe de oynadı. Ben bunu atdım mı sózü, ardını getirmeliyim. Dařa sarıldık. Eyiynen kótüyü seçelim haydı.

Ğumru ne bilsin. Dünyada Bakırlara beñzer irezil, maşğara yok..

- Zóvre! Ben çok kinciyim. Benim kinciliğim Ğalabayır'dan geliyi.

- Bibisini çok seviydin ya ondan.

35 - Neçe seven var. Ne ğonuřuyñ haydı.

Arıfcan'ın ğarı oynadığı sene, oynamadan hanı Fayık onuñ ğarşısına iki çıkdı. Hanı Fayık ğazandı Alı ğayıp itdi. Bağa gece geldi bunnar. Onu diyim eyi beni dile vermedi diyim, kendi kendime avşam yalnız. Bibi! diyi. Nē? Ben gitsem beni belleler. Hanı oğluynan dóvüřüydük. Alı, didi, içine düşer didi. Fayık farfarcı 40 immene Alı didi mañçıp adam. Bi bağ ge sáđnā!

Ben burada oturana ğadar. Ben gúnüz. Ğar da yavıyı ince ince. Arif, Cafayır benim evde ğaldı, irāmatlıynan ben gitdim. Alı'yı bellemeye gitdim. Bunu da yapırdı Cafayır. Hē, du sen! Hindi ben gitsem beni belleler, didi. Hanı dóvüřdüler de ya. Bu giderse irāmatlık emmi, didi.

45 Zaı ben buna diyim. Daşbaşı' na gótürüyüm seni lafa, diyim de gitmiyi. Sokakda gezmeyi ker biliyi, didi irāmatlık.

Ben ne maraḳ idecēm, didi. K̄oyũñ öğüne çoban, didi. Yalnız Ğumru' nuñ yanında laf itmeñ baḳ. Ğarısınıñ yanda ğoz.. Baḳ Alı Baḳır'ı her yerde de dirim baḳ. Ğumru, adam ehliniñ lafını, aylasınıñ lafını gelip bura satmaycādı. Ğumru kim 50 oluyũ, boḳluca. Ğoca Kerziban analıḳ dayzası gibi.

Derlenen Kişi: Zeynep KÖSE (Yaş: 59, Öğrenim Durumu: İlkokul terk)

Derlenen Yer: Çal Köyü

Derleme Konusu: Tıñ Tıñ Ğabacık Masalı

-14A-

İki tene çocuk varmış. Adamın iki çocuĝu, ĝarısı ólmüş. Úsdüne evlenmiş. Evlenince analık dimiş: “Ben çocuklarıña bakmam, çocukları azat it.” Adam da gótürmüş çocukları daĝa. Siz, dimiş, armit toplañ, ben şimdi geleceñ. Armit toplarımış çocuklar aqşamaca, delik sepedinen. Toplarımış, dókúlürmüş, toplarımış, dókúlürmüş aĝşam olmuş, evin yolunu da bilmişler. Ondan soñra, nerē gideciyik aĝşam oldu, geçıyí. Bi kópek úren yer varmış, bi de duman tüten yer. Kópek saran yere gidersek bizi kópek ısırır, dimişler. Babası gidinci, ĝarannık ĝavışmaya başlıyıcı, “Tıñ tıñ ĝabacık, bizi azdırdı zalım babacık” diye çok bağarmışlar, 10devamlı bóyle.

Babası diyí ki, siz, diyí, burda armit toplañ. Ben, diyí, şurdağı ağaca, diyí, bi teneke bağlayacāñ. O teneke rüzgar esdikce, tıñ tıñ tıñ sallanacakmış. O sallandıkca ben ordayım, diñlen beni, diyí. Devamlı sallanırımış tıñ tıñ tıñ. Aĝşam olmuş bakmışlar, o devamlı tıñ tıñ sallanıyí, baba yok. Bu geliş başlamışlar tıñ tıñ ĝabacık, 15bizi azdırdı zalım babacık diye.

Ondan soñra bağıylar bağıylar tıñ tıñ ĝabacık bizi azdırdı zalım babacık de bağıylar bağıylar baba yok. Ğarannık oluyú. Duman tüten yere mi gidelim, kópek úren yere mi? Kópek úren yere gidersek bizi kópek ısırır, diylar. Duman tüten yere gidelim. Duman tüten yere gidiylar, bi ĝapıyı açıylar ĝoca döv varımış içerde. 20Evelden döv varımış. Ondan soñra döv bunnarı bi ĝarılıyí. Ğúzel bi ziyafat yapıyí. Bunnarıñ ĝarnını doyuruyú. Bunnarı yatırıyí. Ondan sonra dişini biletmeye gidiyí. Dişini biletmeye gidiyí ki çocukları yeycek. Çocuklar ordan ĝacıylar dövü görüncü. Ğaçıncı bi kóye sığınıylar. Gide gide gidiylar, birisi çok susadım diyí. Ólan ĝardaşı. Ğardaşıım, diyí, burdan su içme diyí -halan ben su içerken aklıma geliyí- 25izden, diyí, su içme ókúz olursuñ, diyí. Ben, diyí, çok susadım içeceñ diyí. İçme!

İçiyí çocuk bi ĝoca ókúz oluyú. Daha kóye girmeden kóylüler bunuñ peşine düşüyú. Yabancı ya. Ondan soñra bu çocuĝu dutuylar, keseciýik de gótürüylar. He

didiyiñ gibi. Ğıza da bi isim ğoyuylar “ Kel Fatma” ğızı da ğötürüyler, yatırıylar óküzü kesmeye. Ğardaşım, diyı, sakın, diyı, yatımme kesilme. Súrtüyler súrtüyler 30 bıçağa kesilmiyi. Ondan soñra súrtüyler kesilmiyi. Ğızı gene dówüyler. Kesil amma yüzülme diyı. Bu geliş yüzmeye başlıylar, gene yüzülmüyü. Gene dówüyler. Dówüyler ğızı posda posda dówüyler.

Yüzül amma kesilme, kesil amma doğranma, her neyse biş diyı. Ataşa ğomuşlar. İki ğún iki gece bişmemiş. Biş amma diyı boğaza girme. Ğız devamlı óyle dirmiş 35 ğardaşına. Bu geliş gene dówüyler. Yin amma, diyı, dışarı çıkma diyı, abdes bozdurma diyı.

Kóylüler yimiş yimiş ğoca óküzüñ şeyini ğarınnarı şişmiş. Sancı da yaparımiş bi yandan. Ğızı gene dówmeye ğaynamışlar.

Ğardaşım, diyı, nāpacañ ğäyrı, diyı, çık, diyı, dışarı. Ondan soñra çocuk dışarı 40 çıkıyı. Gene bi óküz oluyü. Yō óküz olmuyü. Çocuk olarak çıkıyı. Çocuk olarak çıkıyı. İki el ele verip gidiyi. Ayakğabı dükğanı açıyi gidiyi. Beraber hayatını súrdürüp gidiyler.

-14B-

ĞURU ҚАФА MASALI

Bi faqır inşan varımiş, ğarısınnan beraber sığırtmacımış. Kóyün sığırını ğúdellerimiş. Hiç çocukları da olmazmış. Onnar çocuk isdellerimiş. Allah’ a yalvarıllarımış. Ğúneciñ altında sıcakda ne ğadar sıcak olusa olsun, adam sabān 50 çıkarmış zopasınnan sığır ğúdermiş. Ğarısı da ağşama ğadar dışarıda oturmuş sıcakda. Gocam sıcakda yanıyı, ben evde oturmuşum diye. O da sıcakda oturmuş.

Ondan soñra gene dağa gitmişler sığır otlatmaya, hayvan otlatmaya. Bunnarıñ yanına bi devriş gelmiş. Bunnara bi elma vermiş. Elmayı verince, bunuñ dimiş yarisını sen yeycēñ, yarisını bu. Bunnar ikisi yiyi. Ğarı hamile ğalıyi. Hamile 10 ğaldıqdan soñra bi ğuru қафа doğuruyü. Onnarda diyı biz çocuk isdedik, Cenab-ı Allah bize bi ğuru қафа verdi. Her neyse onnar baqmışlar bi zaman baya bi bóyümüş ğuru қафа.

Onnar gene sıgırı devam iderimiş. Dā gider gelillerimiş. Ğuru kafa bøyümüş. Onnariñ yemēni yaparımış. Anasına, babasına bildirmemiş sırnı daña hiç. Yemēni yaparımış, çamaşırını yıkarımış evde ağşam olurmuş. Onnar gelmeden ğuru kafanıñ içine girerimiş. Gelirmiş tuğur tuğur gezermiş amma kafa, ğuru kafa. Bizim ğuru kafa eviñ işini yapıyı diye anası babası da ğıvanırmış dādan gelinci. Yemek hazır, ekmek hazır, su hazır. Bi çay varımış. Çaydan suyu getirimiş amma suyu ğız olarak getirimiş. Çıkarımış şeyden, tabı ğuru kafa gidemes.

20 Suya gitmeye başlamış, suyu getirirmiş. Bunu geriden bi padişahıñ oğlu varmış, ava gitmiş. Avlanırkan onu görüyü. Górdüğü gibi ona furulmuş amma, o ğadar güzelmiş ki Hağ tarafından şey gibi, prenses.

Suyu dolduruyü, omzuna desdiyi alıyı, bi gün öyle, iki gün öyle bunu takib idiyü. Gene ğız gelmiş ertesı gün suya. Ğuru kafadan evde çıkarımış. Suyu omzuna 25 dolduruyü, desdiniñ sapından dutuyü padişahıñ oğlu, dutuncu bağıyı.

- Eyvah diyi, sen benim sıırma erdiñ, diyi. Ben, diyi, bóyle bóyleyim. Ben saña yaramam diyi.

- Ben her şeynen ğabil idiyim. Yeter ki sen benim ol.

Sen bi padişahıñ oğlusun diyi. Nası ben seniñ oluyüm? Ben ğuru kafadan çıkdım. 30 Bu bi ğuru kafayım, diyi. Sırıma erdiñ madem diyi, ben suyu gótürdüm mü bi ğuru kafanıñ içinde yaşıyım diyi.

- Her neyse diyi. Ben seni ğabil idecēm, bi ben bilecēm. Başğa kimse bilmeyecek.

Çocuk eve varıyı. Bir gün öyle iki gün öyle yata düşüyü padişahıñ oğlu. Saralıyı, soruluyü. Kóyün ğızlarını olduğu heř topluyar davulunan, zurnuynan. Bóyle gül 35 bāçası varımış. Ğızlar heř toplanmış. Teker teker gözden geçirilmiş. Bu mu? Bu mu? İh bu değıl, isdemiyim hiç birini dē, dirmiş. Çocuk saralmış solmuş. Dimişler sığırtmacıñ çocuğu bi ğuru kafa var. Her neyse o da gelsiñ. Ona da gidiyler. Onu da getirip geliyler. Amma ğız olarak çıkmıyı. Ğuru kafa yuvarlanmış, gelmiş.

Yuvarlanıp gelinci, ğuru kafayı görüncü çocuk yatağdan hemen ayā kağıyı. Hindi 40 ayā kağıncı, eviñ içinde başlıyı ağlamaya. Bunca ğoca kóy müdür, ğasaba mıdır, vilayet midir, her neyse bunnariñ ğızları yetmiş. Çikini her túrlü ğız varkan bizim çocuk bi ğuru kafaya furulmuş, diye.

Ondan soñra sığırtmacıñ evine düğür gidiyler. Çocuk yatağdan kaçmış, eyileşmiş, her neyse, neşelenmiş, giyinmiş, ğuşanmış ğuru kafaya düğür

45 yolluyú. Ğuru kafa başlamış gene evde tükür tükür ğayı nası işliyse işlermiş. Nişannamışlar, davúlnan, zurnuynan bunu gelin almışlar her neyse. Padıřađıñ evine gitmiş, evde gene tükür tükür kafa gezermiş. Ağşam olmuş gelin odasına girmiş. Çocuđunan girmişler. Bir gún öyle soyunmuş, iki gún öyle bizim çocuk çok neşeli.

Bu neye bóyle, çocuk tabı prenses gibi ğız oluyú. Ğuru kafadan çıkıyú. Biliyú 50 çocuk nası olduğunu. Üç gún öyle, beş gún öyle. Aylarca, yıllarca geçiği aradan. Bunuñ takibine varıylar. Bunu nası nası ğapıdan mı, delikten mi gözlüyler. Bunu annıylar evde tabi ki. Bu diyler sen busuñ. Sen neden ğuru kafaya giriđiñ?

Ğız diyi bu geliş: - Benim, diyi, sırama erdiler, diyi. Allah tarafından, Hak tarafından diyi. Ben bóyle yaşıydım. Benim sırama neden erdirdiñ diye, ordan 55 ğayıboluveriyi.

Ğayıbolup geçip gidiyi. Bu da bu ğadanı.

-14C-

EVLENME HİKAYESİ

Beni Devriş ađamıñ aracılığı ile ğaçdım. Emmimiñ oğlu vardın. Derviş ađamıñ aracıydı. Bu bóyle olacağ mı olmayacağ mı? İmecilere gidiğdik. Misir soyuğduğ, maniler de ata ata bóyle türkü söyleye söyleye. Ondan sonra, bunnar seni ğaçıracağ, didi. Ğocanam vardı. İsmayıl emmimiñ ğarı, bunnar samannıyıñ içinde 5 beklelerimiş. Hemi zarđ zarđ sıyrıllarmış. Ğocanam da dirmiş ki: eşsekler ne osuruğ çekiyi.

Derlenen Yer: Çal Köyü

Derlenen Kişi: Kıymet Alpan (Yaş:43, Öğrenim Durumu: İlkokul)

Konu: Yemek Tarifi (Boncuk Hamuru)

-15A-

İşde unu çıkarıyosuñ, elersıñ, hamırı. Tuz ğorsuñ içine. Suyunnan b rabar yuğurursuñ. Ondan soñra okl yla aıyıñ. Adıktan soñra işde unnarsıñ, şerif halinde kesersıñ. Böyle g c k g c k bi daha şey yaparsıñ. Bıçakla güzel kesersıñ onu da şerif halinde. Ondan soñra suyunu ğor, suyuna gene tuz ğorsuñ. 5Ondan soñra piřirisiñ. Suda hařlarsıñ. Ondan soñra bi kısmını youtl bilisiñ. Bi kısmını da yağınan, tereyağıyla yakıp üsdüne d kersıñ, youtlu güzel servisi güzel olur.

-15B-

BÖREK TARIFI

B r kini de güzel işde ununu güzelce suyunnan beraber yuğuruyosuñ, sacıñ ateşini yaķarsıñ, ateşin üsdüne sa denir, onu ğorsuñ, onuñ  sd nde güzel onu gevredir, ķadının biri aıyo, biri pişiriyo, ondan soñna, saşda güzel onu gevrek gevrek piřirisiñ, altını-  sd n . Hanımıñ biri açar biri bişirir sacıñ başında. Ondan 5 soñna onu güzel gevrek gevrek işdif ideller, bişiriller, yığallar. Bi daña onu bi daña tepsiniñ içine işde yağ d kersıñ, ısladır ısladır d řersıñ. şekerini ğorsuñ arasına, şerbetini ğaynadır ğorsuñ. şerbetini de güzel şekerinnen beraber ğaynatdıktan soñna, fırında bişdikden soñna üsdüne güzelce d kersıñ.

-15C-

HAYAT HİKAYESİ

Yoo çalışdık biz kóyde. Ben üç senelik falan evliydim. İki sene soñña da bu oldu. Beşinci senede Óskan'ı yaptım ben. Ózcan abiñ beni doğdura gótürdü. Porifeseridi. İşde, bacımıñ hındiki yaşından daña bóyükdü.

Ózcan'a, didi, nē getirdiñ bunu bura, didi. Ben bi konturóla gitdim de zaten 5 ılaşlarıñı didi, bi ğullan ona göre iki ay soñña, kırk beş elli ğun soñña gel, didi. Benim adet bozuk geliydi. Bunu ne için getirdiñ buraya, didi ağ ğafalı bişey. Konturóla getirdim, didi. Sen bundan çocuk mu arıyıñ ovlum? didi. Yok, aramıyım, hasdalık var bunda, didi. Bunuñ ğanı çok az, didi. Bundan çocuk olusa benden de olu, bu yaşdan soñña, didi. Bu hiç vitaminni bi şey yimemiş bir, didi; o bol uyku uyumamış iki, didi. Hiç bu gelişdirmemiş kéndini, didi. Ğarn ğasıık birbirine yapışılı, didi. Bunun adeti az geliyi, didi. Ğan yok ku, didi. Ğan varsa adet gelecek, bunda her şey var çinde bunun soğulcan bile var, didi. O da kesiyi bunu, didi. O zamanda bi hesep kitap; on milyar lirálık ılaç bana. Hanı dúzene girecek içinde soğulcan var, onları içeceksiñ işde hap var. Bilmem ne, o para 15 nārasıñ o zaman Ózcan'da, alamadı o ireçetēyi. Onuñ yazdığı ireçetēyi. Biz, didi, sālık arıyım ben ilk önce biz anne, didi. Çocuk aramıyık biz, didi. Porüfesör diye yazmışlar dışarı, didi. Onuñ úzerine girdik biz buraya, didi. Bi de bağalım Ğuzin Hanıma miyane olalım diye getirdim. Ben çocuk aramıyım, ilk önce sālık olusa çocuk olu.

20 Bundan çocuk olmaz, didi. Bundan çocuk mu arıyıñ? dímesiñ mi! Benden olu bu yaşdan soñña bağılısa, didi, bundan da olu bağılısa belki, didi. Hiç fışdınamadım. Bundan, didi, ğanı yok hiç bunda didi. Hiç bu gelişmemiş, didi. Çocukluđ yatağ hiç açılmamış, didi. Geç ğızıñkı nasılsa, didi, bunuñ da öyle, didi.

Çok zayıfıdım ben. Bi de kendimiñ irahatsızlığım var zaten ben kendimi 25 biliyım Serpil! Rometizmeden ılaç irahatsızlığım var. Nuhus ğalaba. Ben ağız ucu alışmışık biz, babam bizi çalışdırdıñ amma, etimizi, sucūmuzı, balımyı kesmezdi. Bizim elti balık yimiyi diye o eve balık gırmezdi. İnanıyıñ mı bunu sen. Hiç yimemiş. Ómrü hayatında görmemiş, yimemiş. O eve balık gırmezdi.

Gırmediği gimi- beñ alışgındım mesele dırnağ ucu yimeye, ben suvannan çekmek
 30 yiyidim, acı biber yiyidim. Zaten Denevaz bizim bi huyu varıdı; yemekler
 bişerkene çocukları doyurudun. Kendiniñ var iki, úş dene kendiniñ var, iki úş
 dene de bóyüğüñ var. Nuhus da ğalaba. Úç hana bi arada oturu mu! Ğaynānā var,
 ğayınbaba var, Aysun var genç ğız oluyú on beş ğişi. Az alıyıñ bağa yetmiş.
 Ğalabalığa ğalabalık bi şey ilāzım. Dún bağıyıñ ben de taksiniñ arkasında Bilet
 35 gibi çocuk ğasıynan almış da yerleşdiriyi hanı mazemiye. Doğ adam mesele siziñ
 araba gibi araba. Anca óyle alacāñ Serpil! Óyle alısañ yetecek ğızım! Ben óyle
 diyim Ózcan'a – belim ağrıyı be!- diyi. Anañ babañ ğadarı da yaşayamaycāñ sen,
 anañ babañ sefillikden öldü, bağılaydın anañ da sağlamıdı. Benim anam babam
 yetmiş yaşını görmedi. Ne anam gördü, ne babam gördü. Babam zañan atmış
 40 yaşında toprağa düşdü. İçğe vermeyinen kendini ağ kanserinden gitdi. Anam da
 atmış beş atmış altı yaşında öldü. Seniñ diyim anañ babañ sağlamıdı. Biliyim,
 çuñku bakımsızlıktan öldü, hemin de óyle ihtiyar bi sigara içmemiş Serpil!
 Doğru dürüş ırakı ğullanmamış, sigara içilen yerde fazla bulunmamış, óyle adam
 fazla yaşamaz mı. Bi ğoyunu keser yirdim, diyi. Çobancılık yapmış. Otuz beş
 45 yaşında evlenmiş, adam, kemiğini adam ağıllı otutdurmuş ırayına, saratmış. Kimi
 alacāñ? Didiler mi, Esmi'yi alacām, dirmiş. Esmi de kóyün ğart ğızı, ebemden
 için, kóyüntüñ ğızı, Esmi'yi alacām diyi, Esmi'nin bóyüdüğü ğızı alıyı. Hesebini
 yap. Esmi'yi isdeyen adam, seniñ oğlan gibi, sorullarımış işde beş altı yaşlarında.
 Kimi alacāñ? Kóyüñ ğızı Esmi, ünnü ğızı, Esmi'yi alacām ben! Afidersiñ,
 50 sobibiniziñ doğduğu ğünü biliyi. On beş yaş var arada, az değil! Ğaynānāynan
 ğayınbabanıñ arası on beş yaş.

Çoğ işciydi be! diyi. Ğúcük Yusub'u görüyü, diyi, beni görüyü, diyi, çuvalı
 atarmış, bi de etrafına bakarımış. Óteki de işci. Tavık ebeñiz sırtına buğda
 çuvalını alırmış bi de ğart deliğannılar teyniyi mi beni diye, tovkuru da bağarımış
 55 o çuvalıñ altından. Çuvalı al da git be dimezimiş, duymazımış bile çuvalı. İşciydi,
 ğarā inağıdı, benim gibi değilidi dē, ev işi yavanıdı Zóvre'niñ dirdi anam.

Onu annadıyıñ baylı. Baya da aklıma gelmiş ki... Aynı hananıñ altında
 yaşallarımış ya Talat'ın eviñ olduğu yerde. O zañan böyük evimiş orası. Aynı
 hananıñ altında bi odada Fatma abılagil, bi odada Ğülşen abılagil. Aynı ocağda

60 olduğuna, onlarda ne bişerse Gölşen halañ görüyü. İşde oraya gidermiş devamlı yimeye. Eyi olduğu zaman gidiyi tabi. Evelden beri seviyi yimiyi

Bibim, siziñ gibi mi, evcimen, diyi Sevgi bile bağa. Torunnarına bağıyi baq, diyi, daha dutacak iş arıyi, diyi. Siz olşanız yapamassınız, diyi. Hē yapamaq, didim. Ne diyim Sevgi'ye gāyır.

65 Aynı hananıñ altında yaşallarmış işde onnar bi odada Onbaşı oturuyomuş, bi odada Hacı Yusup, bi odada anamgil otururmuş. Tabi Hacı Yusub'ıñ çocuk olmamış, geç evlenmiş Hacı Yusup, gart evlenmiş onnara bakarak. Gölşen abıla, işde Onbaşı'nıñ evde ne bişerse elinde bi gırık gāşık bekler durumuş. Eyi bi yeycek oldu mu hemen orā gidermiş. Tabi ótekinleriñ de babası óteberi getiriymiş
70 Yaylacık'dan atınan. Tereyağıdır işde, çókelikdir, óyle gışlık yeycēni yapar getirimiş. Zenginimiş babası.

Anam da ondan utanırımış. Adam dimiş ki anama, bi günü dimiş, sen, dimiş, Yusup Ağanıñ gızısıñ, bunuñ bóyle yapışından arıña gidiyi ammana, dimiş, bu çocukdur, dimiş, seniñki orda yeycek onuñku orda yeycek çocuk çocuklunu yapacak, dimiş. Fatma abıla da diyi ki hindilerde bile, bu benim haqğımı yidi, diyi, histikatımı yidi, diyi, ondan bu, diyi, tombul galdı, diyi, ben ondan zayıf galdım, diyi, bu bağaca bi şey bırakmıyıldı, diyi. Elinde bi gāşık, diyi, silip süpürüp duruğu, diyi, yiydi bağa bişen yemekleri, diyi. Gölşen halañdan uçu. Fatma abılañ da Çiti İlan'ın garı.

80 O da amıca gızı, emselimiş onnar. Altı ay falan varımış aralarında. Gölşen abıla altı ay falan bóyüğüümüş galba altı ay Fatma'dan. Hē işde barabar bóyümüşler ordan.

Yiydim ya, diyi. Baq, aklı ererimiş gene de. Yiydim, amıcam bağa gel yi diyidi ki, diyi, ben de gidip yiydim, diyi, Gölşen abılam

Derlenen Yer: Kalebayır Köyü

Anlatanlar: Fatma DURAN (Yaş: 78, Öğrenim Durumu: Yok), Cansel ÖZCAN (Yaş:37, Öğrenim Durumu: İlkokul 2. sınıftan terk)

Konu: Hayat Hikayesi

-16-

Fatma: - Kemal Paşa isken yaparķana her kişi yirine isken iderkene cavırları ğölarķana cavırları ğölarķana isken yaparķana ben altı aylıymışım.

Yonan bizi gelip de yaķacak, diye bu kúylü sarınmıř çoluđunu çocuđunu Ğubař bayırına gidellerimiř sińmeye. Ordan seniń bi al beygirli bayrānan çıkıyı Dēdin' den. 5 Korkmań, diyi, biz Yonan'ı ğöladık, diyi, dönüń geri, diyi, yirińize, diyi, biz Yonan'ı ğöladık gelen yok, diyi. O za_n ben jşde altı aylıymıřım ğuzum! Óyle ondan emmiciđim laf iderdi.

Cansel: - Dedemgiliń anasını filan şey yapmıřlar dē mi ebe? Dóve dóve gótürüllerimiř, dedegiliń anasını.

10 Fatma: - Onu da bilmiyim, anam da benim daha ğarşıdaymış. Benim kendi anam dańa, ğarşıdaymış. Ellez varımış. Bu Māmid'in ğardaşı dērmene gidiyi. O beride Ğocağafalar'ın ğardaşı löbet jşdemiş. O da vermemiş misefirim var dē. Ğafasına kúsgüyü indiriveriyi, yalvarıy yalvarıy o ólürmüř şeyde, evde, ğarşıda evleri varımış depede. Kimseler gitmiş ora hep başına, ħanı ólecek dē. Ólecek dē gitmişler 15 hasdaymış da orda ben, sarı varıdın. Pençereden bakmış, gitmiş. Ām irāmatlıcaķ da bi búçúk yaşındaymış. Emerimiř anasını, emermiş yatırımış. Bizim ğāynāńā Ğapaķlı'dan gelmeymiş.

Cansel: - Ğāynāńāńız kimlerdenimiř ebe siziń?

Fatma: - Kesergildenimiş, Kesergilden. Keser'in dayzası olurmuş.

20 Cansel: - Keser'in dayzası mı olurmuş?

Fatma: - Hē,hē anam, Kesergiliń.

Cansel: - Anası babasıgil kimlerdenimiş ebe?

Fatma: - Babası burada ayrı be! Kēleřler jşde. Onnar bi ocaķ bayramlarımış.

Cansel: - Ğāynānayıń babası kimimiřimiř diyim?

25 Fatma: - Vallā bilmiyim anacığım! Babasını bilmiyim. Biliyim de gôtürü gidermiş sürē sürē sarı gelmiş. Pençereden bakmış, çocuk emziriyi dē sürüyler üş dene gişi, Kel Halil da varımış.

Óñlük bāsını, başınıñ teltisini almışlar, ğaşmışlar. İmmene anam ırāmatlık bir ki süven furmuş. Bizim ğäynänanıñ ğolundan dutmuş da sürē sürē eve geri getirmiş. 30 İmmene çok alıalamışlar çok dómüşler. Taa armıt var ya, o dērmen var, orada orā ğadar sürümüşler evden.

- Dövenner kimimiş ebe?

- Kel Halilgili dómüş. Anam, anam benim de anam.

- Dóven?

35 - Dóven. Óyle alıyı elinden.

- Sürüyenner kimimiş?

- Kel Halilgil.

- Onnar nereli?

- Nereli işde; Çitlikli mi, Ğapağlı mı óyle bi şey anacığım ordanımış. Ğarınçalı 40 ğabāca bālamışlar da yakmışlar soñra.

- Neden yakmışlar?

- Vardır gene bi suçu zaar.

- Baya cayır cayır yakmışlar?

- Baya ğaz dökmüşler bi şişe de bālamışlar ğabāca bóyle, şey hanı ğarınçalı 45 ğabāca yakmışlar. Onu da yakmışlar yakmışlar ğuzum. Ğäynänacığım ırāmatlık üş dört ğun çekmiş. Eşe ğäynänä bizim, ólmüş.

- Yürē mi yarılmış ebe?

- Anam, yürē yarılma mı! Sürē sürē pers yapmışlar. Bütün fura fura pers yapmışlar.

50 - Óyle nē sürümüşler onu ebe?

- Gôtürüyler, ğarı yapacaklar, nē olacak!

- Zulum idiylər?

- Hah eee.. Tabı!

Eee soñra, işde ğayınıñ ğarısı varımış Hürdes diye. O bağıyı ğaylı óldükden 55 keri. Bizim ğayınbaba eşşeneñ gelmiş harpdan üç ğun yaşamış, ólmüş. Bayram dē ğardaşı Üseyin varımış hindi. Bizim adı ğonanıñ adı. Arzı bacınıñ babası. O da anam

üş gún arıynan gelmiş ólmüş. Úçer gún evde ólmüşler. Onnar harpdan gelmişler. Yedi sene harp yapmışlar.

- Ne harbından ebe?

60- Ne harbı. Baya ıñsan harbında be yavrım! Eveli ıñsan harbı olmuş ya.

- Harbı kimineñ yapallarımış ebe?

- Cavırınan, miŝliñmen, Türk'ünen cavır.

- Nerde yapallarımış o harbı?

- Çanaqqala'da , Çanaqqala'da yapallarımış. Türküsünü yapmışlar:

65 “ Çanaqqala'da bi dolu desdi

Anam babam bizden umudu kesdi.” Dē esgerler ālaŝıllarımış.

- Oradağı asgerler mi? Tabı.

- Çok ğapı ğapanmış çok.

- Kimleriñ kimleriñ ebe biliyiñ mi?

70- Ah anam! Kimini biliyiñ kimini bilmiyiñ işde yaa yā.

- Kaç hanaydı önceden Ğalabayır ebe?

- Biz orada beş hanaydık ğarşıda. Soñra bizim Çoban Memmet hısım geldi. Olduk altı hana. Altı hanaydık. E burada da işde sekiz midir, dokuz mudur o ğadamı bi şeydi bu yanda da.

75- Sonra mı ürediler?

- Sonra ürediler.

- On beş hana mıydıñız ebe?

- Tabı

- Nası vakt geçirydiñiz ebe? Alektırık yok, ğaz yok...

80- Ğandılınañ, ğazınañ be ğuzum anam, kór ğandılınañ, ğazınañ ıdarā oluyduk.

- Canıñız sıkılmıydı mı? Neyle vakt geçirydiñiz?

- Neyle vakt geçiryi. İşinen geçiryiñik ya be ğuzum anam.

- Devamlı mı iş yapıydıñız?

- Tabı ya.

85- Gece, āŝam āŝam?

- Gece yatıyık. Gece de iş yapacak halımız yok ya!

- Bu diyi kını; esgikinnere ne var, esgikinner ekmek elden su ğoldenimiş, yir yir yatarmış, diyi.

- Şindi óyle gótü sókük bóyleleri bile çalışıp geliyi dışarda, şindi gótü sókükler.

90 Biz vallā çilemizi çekiydik.

- Hiç bēnmiyler hindiki geşler yaşlıları. Ne iş yaparmış, diyeler.

- Geşlerde çıksıñ. Geşler ālamıyı ğaylı. Ólüye bile ālamıyı. Eveli göcağarılar biz çok alardık. Benim ğafam ārıyı bóyle tomatısma ğafama furuyú da ālamıyım.

- Tabi sen ğayı yaşlandıñ kı.

95- Tabi ğuzum ya.

- Kaç yaşındasıñ ebe?

- Ben mi? Ben ğuzum yetmiş sekiz yaşındayım. Yetmiş sekiz, bizim bu goca elti benden iki yaş büyük.

- Yetmiş sekiz, neler górdüñ geçirdiñ bu yaşına ğadarı ay ebe?

100 - Vallā ben ğuzum işde gitdiğim bi Manyas'ıdın; bi sefer mi iki sefer mi de Gónen'e gitdim. Ben pek gezmedim anam.

- Hep bóyle çalışdıñ mı?

- Tabi çalışıyım. Ben gezmedim anam.

- Senem bacıyı isderek mi aldın ebe?

105 - Yoo! Ben onu isdemedim.

- Nā geldi ebe? Nā geldi?

- Ne biliyim. Nā geldiğini ben de bilmiyim.

- Oturağ geliyi. Bi de seni eziyi iş yapıyi da. Sen de yapırsāna!

- Ney ğuzum?

110 - Bi de bunuñ öne kólelik yapıyıñ amma... Sen çalışıyıñ bu geliniñ öne, bu Senem bacınıñ.

- Bi pölük ekme, bi pölük ekme işde nāpıyım ğuzum.

- Ovada dirmiş ki, ne yapıyi. Dillermiş ki ona; nineñ çok iş yapıyi ebeñ dillermiş. Yapacak, o ne yaparmış, dirmiş.

115 - Ah! Ah! Bu dişim bi sısılıyi bi sısılıyi anacığım bi sısılıyi... Ğışın bile ārimadıydı hindiki ārıdıyi gibi ğışın ārimıyı.

- Hiç bi şey yapmıyı diyi ya saña.

-Yapmıyım ya! Élem çiğ süt emmiş, élemiñ ğızı bilmez.

- Bu baya da İrecep dedeme çekmemiş ebe. Gullü analā çekmiş.

120 - Ah ah ah! Dürcezim çok yavızıdı. Çok yavız!

- İrecep dedem dē mi?
- Tabı, hep bóyle gitdim mi derdimi sorardın, ben hiç unutmam onun eyiliğini.
- Feneliği anasına çekmiş de mi ebe?
- Anasına çekmiş ya! Anasınıñ da ben feneliğini duymadım. Ben görmedim be
- 137 çok geçindik orda bi arada görmedim anam.
- Bennen de geçiniyiñ ya. Bennen dövüşüyüñ mü?
- Haydı haydı haydı!
- Sen hiç bilmezmişñ.
- Hiç boşver!
- 138 - Goca geliniñ nāl ebe?
- Goca gelinim eyi be.
- Ona hiç analıkmiş gibi davranmadı, diñiler saña, ğaynanalık yaptı, diñiler. Bayram dayıya da analık yaptı, diñiler. Kimse olamaz onun gibi, diñiler.
- Ben saña bi şey diyim mi. Geliyse de duysuñ. Yirmi iki sene ekmek yidim
- 139 onnan. Sööt kólgesinde bóyle geçiri gibi geçirdim onu ben. Gene de güçlülüyümüneñ işimimeñ yeñdim ortalığı ben hep işiminen yeñdim.
- Saña ğarşı saygısı eyi mi ebe?
- Eyi ya eyi, nā'pıyım.
- Öyle sen yapıyıñ gene de, de mi ebe?
- 140 - Yaparım. Nā'pıyıñ anam! Elimde avcımda bóyüdü. Yaparım ólene ğadarı.
- Ebē, sādıcınınan da çok hasiyetli geçmişñiz, hiç biribiriñizi incitmemişñiz?
- Ah ah ah! Çok eyi geçindik ğuzum! O bizim halımız vakıdımız olmadığı vakıt ğuzumuzu keserdin, ğunnüğümüzü, ğarafilimiz, ırakımızı alır gelirdin. Biz hazıra giderdik.
- 145- Óyle nere gidiydiñiz?
- Nerē gitdiyimi söylemem.
- Söyler mi hē ebe!
- Söylemem.
- Birbiriñizi hiç incitmemişñiz dē mi ebe? Çok severmişñiz.
- 150- Hiç incitmedik, hiç hiç hiç yavrım!
- Dördüñüz de ?

- Vallā bóyle bi arpā ārlığı laf ne bizim sādıcımıñ var baña ne benim var ona. Hiç yok ğuzum.

- Óyle diýler. Çok hasiyetliydi çok severek geşdi biribiriñi, diýiler.

155- Bóyle dede bizim, bazı ğızıydın da işde bóyle dididen ğodudan ğızıydın da ona çekişiydi, sadıçığıñ ırāmatlā da o hiç seslenmiydin ay ğuzum. Ben de üzülüydüñ ğız! Ne çekişiyiñ ona ülen sen ne çekişiyiñ, dē.

- Amma o dede hiç ğızmazmış o dedeniñ lafına. Sādıcıñ lafı şen baña, dirmiş. Şen ğonuşurmuş o dede çok, óyle diýiler.

160- Hiç anam ğızmazdı ğız! Hiç ğızmazdı.

- O dede çok muħabbetciymiş dē mi?

- Hē óyleydi yavrım, óyleydi. Hiç ğızmazdı.

- Geşlennen geş oluyū, diýilerdi, yaşlıynañ yaşlı oluydu. Uşak gibi bi adamıdı, diýiler.

165 - Oh tabı! Ah ğuzum ah!

- Hiç saña bi şey didi mi Alı dedem ebe?

- Baña neyime dēcek. Ben işimineñ yeñdim ortalığı ğuzum.

- Gózel mi geçindiñiz ebe?

- Hiç dünyada bóyle eliñ başını yisin bilmen dön anañı, bacıñı, bacıma bile söverdin. Dudu bacıma benim ğız! Vallā söverdin, ğızdı mı ben ğaçardım yandan. Siñerdim.

- Dövmē yörüdü mü di?

- Tabı, óykesi geçene ğadarı.

- Tabı ya, hindikinner olsa çeker mi ebe sizin çekdiñizi? O işlere dayanır da o sözlere dayanır mı?

- Ah ğuzum, ah yavrım! Bi ğún çekmez. Dört dene saya sırığı ğoca ğoca çitdim. Ğışdı ya ğasım dördü. Zēmeri girerkene ğasımıñ beş ğünü varıdı. Hindi bi şey aldılar geldiler soba, sobanıñ içine dolduruydum onu, her ğün ğıyıydım anacığım.

Gece yarısına ğadarı bóyle yanıydı.

170 - Odunu nerden getiriñiz ebe esgiden?

- Aha bu daşālıdan. Biz erkeklerimiz giderdin. Ām olurdun, Kóse emmi ırāmatlık olurdun, bizim éytiyar olurdu, bizim görümler analık olurdu, giderdik anam. Onnar işde sañat birde mi sañat ikide mi neyse kaçıylardın.

- Neynen getiriydiñiz ebe?

185- Sirtınan.

- Sirtıñızınan?

- Sirtımızınan, imme şafağ sökene ğadarı dört arka beş arkã atıydık.

- Ataşlık mı yakıydıñiz ebe?

- Hep ataşlık yakıydık ğuzum.

190- Nã ğışın idarã oluyduñuz? Soğuk olmuydu mu hep?

- Yõ, ataşlık daha sıcak oluydu.

- Eviñ içi ğızmaz öyle.

- Ğızıydı yavrım.

- Pacalıkda nerden ğızsın!

195- Aha ğızıydı, vallã ğızıydı!

- Çok mu huruyduñuz ebe?

- Ē tabı, çok huracãñ ğışın nãpacañ anam.

- Evler bóyle dēldi o zağn dē mi? Evler neyleydi?

- Evler tavansızdı ğuzum tavansızdı.

200- Hiş tavansız?

- Hiş tavansız, aynı saya gibiydi.

- Sazdan mıydı ebe?

- Sazdanıdı.

- Eviñiz !

205- Evimiz yã sazdanıdı.

- Saz eviñ içine yazın böcük filan da giriydi.

- Ē anam, giriñi ya girme mi, yılan bile girdi. Aha benim Irayım'ıñ olduğunda bózyúruk üç dört dolam olmuş. Üç günñüydün ôraqda. Bi çirdim, ğapı örtük, pençere örtük, ğapınıñ yarığından Allah tarafından gitdi. Bi çiriltima ben arkasından
210 çıkdım, ğapıyı aşdım, Irayım'ı yatırdım. Yolca bóyle yolu yarı ğapladı. Bózyúruk giriñdi ya.

- Eviñ içine girmiş de.

- Tabı ya var var var . Aha buralarda çok var.

- Burada!

215 - Tabı.

- Óyle vakıt geçirdik, di.
- Tabı!
- Ebe suyu nerden alıydıñız? Su yõmuş esgiden bu kóyde.
- Nerden alalım. Sõtlē gidiydik, desdiyi sarınıydık. Bardā elimize alıydık, bi de tas alıydık, kúkden dolduruıydık. Kúk varıdı sõtlüde.
- Kúkden mı akıydı o çeşme?
- Kúkden akıydı.
- Ebe! Ona nē sõtlü çeşmesi dimişler óyle o çeşmeye?
- Onuñ õnde söğüt varımış evelden de o Esetleriñ Nurularınıñ lafda babasınıñımış o çeşme zamanında.
- Esetleriñ Nurular ora mı yerleşmiş çadırañı?
- Eveli, tabı eveli onuñumuş çeşme, hatda daha...
- Ondan soñra mı Ğapaqlı'ya gitmiş ebe?
- Tabı ya!
- 239 - O arada mı oturmuşumuş onnar?
- Orda otururmuş, orda göğüsde.
- Eñ eveli bura kim gelmiş, duyuyduñ mı ebe?
- Eñ eveli... Vallā bilemiyim ğuzum da çok haķaratlık yapmışlar. Etem varımış. Bizim Etem, babalıĝıñ dedesi. Babasınıñ babası. Ğazaklara ğumus para getirillerimış, iş çalallarımış. İşde ğazak ğabı ğacā çalallarımış. Gece gidellerimış anam! Beykarõlu Niyazı'nuñ babası varımış. Onu, dimiş, dutuñ góle atıñ cascannı, adaya atıñ góle de ólsüñ o, dimiş. Ordan onu óyle dutuyalar, yakalıylar, gólde çıra çıra adada ólmüş anam.
- Ay ebe!
- 240 - Yaa evet. Onnariñ babası óyle ólmüş. Ğaza yapmış.
- Ada nere ebe?
- Ada, bóyle hindi bu taraf şey olu mesele çay, bu yanı da çay olur. Bóyle adası olur. Onuñ adası olur sazlık. Sazlā atmışlar.
- Ólmüş mü?
- 245 - Ólmüş ya...
- Ólüsünü bulamamışlar mı?
- Ólüsü bulunu mu anacıĝım! Tavık ólüsü gibi insannarın tavık ólüsü.

- Vıy!

- Yā nerē gidecek, benim Çıñmaçın dē emmim varımış, esgere gitmiş, ğalada
150 öldürmüşler bi kúp de bóyle altın bulmuşlar, çıkarmışlar ğaladan da.

- Bu ğaladan mı?

- Bu ğaladan altın çıkarmışlar. Üş dene asger, biri de oymuş. Parıyı üleşmemişler
dē öldürmüşler emmicēzimi de úsdüne palt örtmüşler de ğaçmışlar.

- Emmiñ ğalada mı asgerimiş.

255 - Gala, onnar ğaçak ğaçak gelirmiş. Hanı harpdan harpdan ğaçak geliñi, o bu
yanna gelmiş işde depeden. Bi dimiş, hap alıyım da geliñim dē benim anam babam
var dimiş de o depede dimiş. Çorba bişirip de yelim, dimiş.

- Ebe, ğalaya nē ğala diñiler?

260 - Ğala evel eveldenimiş. Ólak, horas gótürüllerimiş de türbe varımış. Ğurban
keseller de orda niyaz idellerimiş.

- Hindi nē yapmışlar?

- Evelki ğarılar yaparmış, evelki adamlar.

- Neresindeymiş ebe?

- Neresinde mi? Aşşāda o ğala didiğimiz yer dēl daha aşşāda Ğayacı'ynan Bölüce
265 üs yanda tekge varımış. Orda tekge de çapıtlarını da bālarımış. Isıtma çapıdını,
hasda olanı ora çapıt da bālarımış tekge gibi.

Óyle ebemden duyardım, horas gótürüllerimiş, Ólak, ğuzu... Orda yiller
içellerimiş.

- Ne gúnner geçirdiñ de mĩ ebe?

270 - Ee górdük. Górdük geçirdik anacığım ya geçirdik.

- Daha görecekleriñ de var.

- Allah ğayı gósdermesiñ bā bi şey ğuzum. Allah bi şey gósdermesiñ ğayı baña.

- Neden ebe?

- Benim emsellerim óldü. Bi bizim elti ğaldı. Ódüler yok.

275 - Ólüm nē isdiyñ ebe?

- İsdiyim anam isdiyim çok zor elemineñ uraşması, ğolay dēl.

- Çile mi çekiyñ ebe?

- Çekiyim, çekiyim tabı çekiyim

- Yapma, gelinner kendi yapsıñ.

- 270- Ah gücük anam! Yapmassam ̇eli ̇lemi seyire bakıdırım. Ben kaçık ̇sdemiyim.
 - Bakıt. Seniñ hinden kerı neyiñ ̇aldı. Bakıt!
 - Ah gücük anam ah! On iki arşın meliken ̇ötüreciyik ya!
 - Onuñ oğlu ̇ızı var, bakıt. Nē baña böyle yapıyıñız. Yapmaycām işiñizi gücüñüzü, di.
- 275- O ̇uzum yömiyē gidiyi. Aylak ̇almıyı ̇arılar anam.
 - Bu kóyde ̇arı çok çalışıyı de mı ebe?
 - Çok çalışıyı.
 - Esgiden böyle yömiye işi var mıydı ebe?
 - On on beş gün orāmız varıdı gündelik, başğa bi de ̇azmā, ̇azmā giderdik. Misir
 280 ̇azma, pancar ̇azma giderdik. O da on on beş gün.
 - Bi da a?
 - Bi da a yok.
 - Harmanı nerde sürüydüñüz?
 - Harmanı emiziñ etrafında, o bizim Bayram'ıñ saya yapıyı yirde sürdük. Biz
 285 sofrıa o Bekdeş iramathıñ o ̇ulakda, hindi ̇ülümser ekiyi, orda sürerdik.
 - E misiri nā yapıydıñız ebe esgiden? Misiri ̇ırmışıñız da... Çit' mit' lafı var, bi de çitineñ.
 - Çit', bi de sıvıydık çiti. Cıñgan örüyduk. On sekiz kile, yirmi kile.
 - Bi çite.
- 290- Bi çite öyle ̇oyuyduk ̇ız! Çit' örüyleridin anam ambar gibi.
 - Sepet gibi mi örüyleridi ebe?
 - Tabı... Sepet gibi örüyleridi ya!
 - Onuñ içine ̇oyuyduk, di.
 - Onuñ içine ̇oyuyduk buğdamızı.
- 295- Ebe! Esgiden bi de uhus buğdaları almış eliñizden, o nası olurmuş?
 - O benim geldiğim sene oldu ay anacıgım. O bi sene biliyim. İşde alındıgını. Ne biliyim, işde hókümete topladılar, hókümete topladılar.
 - Aç ̇almış ıñsannar de mı ebe?
 - ıñsannar aç ̇almış ya...
- 300- Anam dirdi kini: Gizli ̇açak döver gelirdik, ̇arlaya giderdik de anamızınañ, dirdi. Demet döver geli de savırırdık da onu un üğüdür de ekmek yaparıdık.

Derlenen Yer: Kalebayır Köyü

Derleşenen Kişi: Senem DURAN (Yaş: 42, Öğrenim Durumu: İlkokul mezunu)

Konu: Masal

-17-

ON İKİ ĞARDAŞ

Evel zaman içinde, ğalbır saman içinde, develer tellalkene pireler berberkene, ben anamın beşğini tıngır mıngır sallarkana; bir köyde bir adam varmış. Adamın on iki çocuğu varmış. Hiç çalışmazlar, babasının çalışdığını yıllermiş. Bi gün babasının sömrü tükeniyi ölüyü, çocuklar aç ğalıy. Aç ğalınca toplanıylar bi arā geliyler, bi ğarar veriylar. Nāpalım biz? Nāpalım, çalışalım, kendimize ekmek parası ğazanalım. O zamannarda da tam örağ ayıymış. Elleriine bi örağ alıp çıkıylar bayırlara, dağlara bi ekin tarlası bulup biçmē başlıylar. Başlıyıcı, tam o da dövün tarlasıymış. O gün de döv tarlasına dolaşmağa gelmiş. Ne yapıyınız böyle siz? diye soruyū onnara. Biz, 10 diylar, kendimize ekmek parası için örağ biçiyik. Ee.. bu tarla benim, dimiş döv. Öyle diyinci döv, bu tarla benim diyinci; e olsun döv amıca , bu tarla seniñise biz saña biçelim. Sen de bize yömiye ver. Ekmek parası yapalım, diylar. Añlaşıylar. Tamam amma, diylar, siziñ içinizde okur yazar bilmedik kimse var mı? diye soruyū onnara. Biz hepimiz biliyik de bizim şu en ufaıklık Kelōlan bilmiyi, diylar. Ona bi 15 pusula yazıp veriyi: “Bu Kelolan’ı bişir daşır āşama gelecēm ben yēcem, on bir tene daha getiriyim.” dē yazıy. Kelōlan aslında okumasını bilirmiş. Pusuluyu bi okuy. Onu deñişdiriy. Bi ğoyun kes, bikaç çeşit de yemek yap, dē yazıy, dövün ğarisına veriyi. Dövün ğarisı da aynısını yapıy. Yapınca döv de o çocukların hepisini ğötürüyü, āşama bi de baqsın Kelōlan ayakda. Şaşırıp ğalıy. Ben sana ne didim, diye 20 ğarisına çıkışıy. Ğarisı da sen böyle dimişñ; bi ğoyun kes, bi kaç çeşit yemek yap, dimediñ mi ? diyi. Yoo, diyi. Ben öyle dimedim, diyi. Bu çocuğu kes didim, diyi. Baña öyle verdi çocuk pusula, diyi. Dur, diyi, āşam olsun, ben onuñ işini bitiririm, diyi döv. Āşam oluyü, yemeklerini yiylar, yaşak odalarına çekiliylar. O dövün de orda on iki tene ğızı varmış. Tabı ki Kelōlan da dinnermiş onnarıñ öyle 25 ğonuşduğunu. Ordan döv uyuyunca, o mñsannar uyuyunca , döv o ğızları uyuyunca,

seniñ Kelōlan uyumamış. Ğızlarıñ başlarından yālıklarını alıp ğardaşlarına bālıyı. Ğardaşlarıñıñ şapğasını da ğızlarıñ başına giydiriyi. Ondan sonra döv kaçıyı. Onnar yatmışdır ğayrı ben bunnarı kesiyim, diyi. Bi açıyı oduyü, bi bağsa başlarında yālıklı yatıp duruylar. Bunnar ğızlarım, diyi. Öbür oduyü açıyı, öbür odada bağsıñ hepsi şapğalı. Şapğalıları düz hepsini kesiyi, ğardaş dē. Ondan soñra döv gidiyi. Ben bunnarı kesdim, dē ırañat bi uykā yañınca, seniñ Kelōlan ğardaşlarına birer toğatda ğaldırıyi hepsini. Geçiñ bağıñ öte odā ne oldu, diyi. Sizi kesiyim dē ben döve ğızlarıñı kesdirdim, diyi. Ordan onnar bi koşuylar, uzağlaşuylar, dövden ğaçuylar. Tañı dövüñ haberi yok uyğuda. Uzağlara gidiyeler. Uzağlarda bi melmeketde bir ağaya yerleşuylar. O ağada çalışırkana ğısğanmış, hindi Kelōlan da çok uyanık olduğı için ğardaşları ğısğanırmış. Ağalarına diyeler:

- Saña, diyeler, bi beygir ilāzım de el mi?
- İlāzım, amma kim getirecek, kim bulacak, diyeler.
- Dövde bi beygir var. Döve ılayık de el, sana ılayık, diyeler.

40 - Getirebili misin Kelōlan? diyi ağası.

- Getiririm, diyi.

Ordan seniñ Kelōlan düşüyü yola, dövüñ damını bildiğı için giri yi āşam olunca dama. Eline alıyı bi ğırbaç, durmadan vuru yü, durmadan vuru yü. Beygir bārdıkca döv diyi ki ğarısına: “Bizim beygir aç ğalmış, çağ dışarı da iyi otlasıñ.” diyi. Dövüñ ğarısı beygiri dışarı çağıyı, içeri girince seniñ Kelōlan binmez mi beygire doğru ağasına. Ğardaşları da şasıñp ğalıyı. Ondan sonra tekrar bi muzupluğ geliyi ğardaşlarıñıñ aklına. Ağalarına diyeler ki:

- Sana bi yorgan ilāzım dē mi? diyeler. Dövde bi yorgan var kini hiç döve ılayık de el, saña ılayık, diyeler. Bizim Kelōlan getirir onu, diyeler.

50 - Getiri misin Kelōlan? diyi.

- Getiririm, diyi.

Kelōlan düşüyü yola. Yol boylarında giderkene ğarınça hōbeklerinden şapğasına, cōplerine doldurup gidiyi. Ğarannık ğavışınca dövüñ ğapısında miyav dē kedi sesi çıkararak mavlıyı. Mavlıyınca, kedi dışarda ğalmış Ğocağarı aç ğapıyı... Tañı ğarannık olduğı için Kelōlan ğapıyı açınıcı hemen giriveriyi içeri. İçeri girince onnar yatarına úsdüne döküveriyi ğarınçıyı. Ğarınça onnarı ısırmā başlamış. Ne çok pire var bu yorganda! Bit, pire at dışarı da birez ayazda piresi,

biti ölsün, diyî. Seniñ dövüñ ğarısı yorğanı dışarı atıncı, Kelolan gene ğarannıkda arkasından çıkıyî. İçeri girince dövüñ ğarısı, yorğanı omuzlama mı aĝasına götürüyü. Götürünce ğardaşları gene ğısğanıyî bunu. Dövde diyler bi ğarı var. Döve ılayık de el, tam saña ılayık, diyler.

- Eee... kim getirecek bunu? diyî aĝası.
- Bizim Kelolan onu da getiri saña, diyler.
- Getirebili misiñ Kelolan?

65 - Getiririm.

Dövüñ eviniñ ğarısına çıkıyî. Dövüñ evinden çıkıp bi yere gitdiĝini gözetliyî. Dövde uzaklara doĝru görünce Kelolan kořa kořa evine geliyî. Diyî ki ğarıya:

- Döv amıca seni filan yerde çarıyî, diyî.
- Nerde çarıyî, diyî.

70 Tabi önceden de tanıydı için ğarı esas sanıyî. Nerde diyî, o. Filan yerde fişman yerde diye diye uzaklaşdıra uzaklaşdıra evinden doĝru aĝasına götürüyü. götürücü ğardaşları gene şaşırıyî. Gene muzupluk geliyî aqlına.

- Sana, diyler, bunca masılıñ oluyü baĝ, diyler. Çalışıyık çabalıyık saña ambar ilāzım de el mi? diyler.

75 - İlāzım amma, diyî, ambarlık aĝaç yok ki, diyî.

- Dövde, diyî, bi ğafak var, diyî, otuz kırk tana tam, diyî, saña bi ambarlık. Bizim Kelolan, diyî, bunu saña yapar, diyî. Dövüñ oküzünnen arabasınnan getiri.

- Yapabili misiñ Kelolan? diye aĝası soruyü.
- Yaparım, diyî.

80 Kelolan düşüyü yola. Varıyî dövüñ ğapısının önündeki ğafaĝlara çıkıyî. Biriniñ başına çıkınca döve diyî ki:

- Döv amıca! Döv amıca! diye barıyî.

Döv amıca zaten onu görünce depesiniñ tüyleri atıyî.

Seni gidi Kelolan seni! diyî. Sen on jki ğızlarımı kesdirdiñ, diyî. Yorğanımı götürdüñ, ğarımı götürdüñ, daha da sen burada döv amıca de barıyîñ mı baña de; döv seniñ övkeden alıyî bi nacaĝ, başlıyî Kelolan'ın çıkdıĝı ğafaĝa kesmeye. Döv eĝeldikten keserkene seniñ Kelolan óbür ğafaĝa atlıyî, kesmediĝi ğafaĝa. Bi baĝsa ğafak devriliyî Kelolan yok yerde bi baĝıyî gene óbür ğafak, diyî. Öyle öyle kırk ğafaĝa bitirikene bi tenesi ğalıyî. Bi tenesi ğalınca diyî kini Kelolan:

90- Döv amıca! Diyi. Bu ğafaqları nē ziyan jidiyiñ? diyi. Ben bi aqla düşündüm.

- Ne aqla Kelōlan? diyi.

- Sennen biz çalışalım çabalālım, bundan saña ben bi ambar yapıyıım, māsılları da bunuñ jçine dolduralım barabar da çalışırık, diyi.

95 - Tamam yap baqalım Kelōlan!

Diye, dövü hindi bu ğandırıyı. Ğandırıncı hindi Kelōlan başlıyı ğafaqlardan ambar yapmā. Arabanıñ da úsdüne ğoyuyü ambarı, ğoyunca diyi ki döve:

- Döv amıca! diyi. Bi çık baqalım jçine, diyi. Ğırılacaq mı? diyi. Benim yapığım ambar, diyi. Sālam yapabilmiş miyim? diyi.

100 - Bi deniyim baqalım, diyi.

Döv jçine giriı, bi bu yanna yaslan bi yanna yaslan dirkene, döv ambarıñ jçine girince ğapānı da bi ğapadıyı, çiviliyı. Arabasınnan barabar, ambarınan barabar götürüyü. Götürüncü şaşırap ğalıylar. Hem oküzünü, hem arabasını, hem de yapığı ğafağa götürüp gidiyi. Ambarı götürüp gidiyi. Ondan soñra dövü öldürüyler orda. O on jki ğardaş da dövüñ yurduna gelip yerleşiı. Gózelce yaşamasına devam jdiyi.

SÖZLÜK

-A-

ā 16-15	: Ağa.
acar 1-56	: Şişman.
acep 3B-6	: Acaba.
ağa 6A-2	: Ağabey.
ağla- 2A-1	: Ağlamak.
aķ kanseri 15C-40	: Akciğer kanseri.
aķıla 17-90	: Akıl.
āla- 6A-4	: Ağlamak.
aldıķdan ĳeri 8A-30	: Aldıktan sonra.
alıp sat- 1-110	: Evlenmek istemek.
alışģın 15C-29	: Alışkın.
alģala- 16-30	: Dövmek.
amalāt 13B-25	: Ameliyat.
amelēyet 6A-9	: Ameliyat.
ambar 16-300	: Genellikle buğday, arpa gibi tahılların saklandığı yer.
amma 3C-7	: Ama.
āmmene 1-83	: Ama.
analıķ 14A-2	: Üvey anne.
anna- 14B-52	: Anlamak.
annat- 5B-11	: Anlatmak.
Añşa 6A-12	: Ayşe.
āri- 16-115	: Ağrımak.
Arıfcan 13B-36	: Arifcan.
arina gid- 15C-73	: Utanma, mahçup olma.
armıt 14A-4	: Armut.
arpā ārlıđı 16-152	: Ağır söz söylememek.

arşın 16-282	: Uzunluk ölçüsü birimi.
asger 3C-60	: Asker.
aşşā 3C-11	: Aşağı.
ataş 3C-51	: Ateş.
ataşlık 16-188	: Ateş yakılan yer, ekmek yapılan yer.
avşam 14B-4	: Akşam.
ayın aydını 4-25	: Ay ışığı.

-B-

bā 3C-23	: bana.
babalık 16-234	: Babanın arkadaşı.
bacı 1-97	: Kız kardeş, akrabalarından biriyle evli olan kadın, yenge.
bacılık 1-167	: Babanın arkadaşının kızı.
bāça 14B-35	: Bahçe.
bağa 12A-7	: Bana.
bağar- 14A-9	: Bağırarak.
bağır- 3C-12	: Bağırarak.
bağla- 3B-18	: Bağlamak.
bāla- 3C-5	: Bağlamak.
baña 1-121	: Bana.
bār- 7A-37	: Bağırarak.
barabar 17-94	: Beraber.
bārdak 9A-2	: Bardak.
basdın 1-138	: Baston.
başga 3A-15	: Başka.
başlañış 3A-12	: Başlangıç.
bayā 14B-11	: Bayağı.
baylı 15C-57	: Bari.
bedel 3C-64	: Askerlik yapmamak için devlete para ödemek.
belle- 13B-39	: Farketmek, farkına varmak.

bēn- 16-91	: Beğenmek.
bennen 16-26	: Benimle.
beñzer 13A-32	: Benzer.
bıldır 1-169	: Geçen yıl.
bibi 15C-50	: Hala.
bi çóp ğaldırma- 1-120	: Yardım etmemek.
bi daban 3B-23	: Çok hızlı bir şekilde kaçmak.
biladar 1-65	: “Birader” erkek kardeş, arkadaş, dost.
birez 17-57	: Biraz.
biş- 13A-5	: Pişmek.
boğluca 13B-50	: Hiçbir şeyden anlamayan.
bóyle 3A-2	: Böyle.
bóyük 3C-56	: Büyük.
bózyúrúk 16-208	: Bir tür yılan.
böçük 16-206	: Böcek
bögün 9B-2	: Bugün.
buakıt 8A-24	: Bu vakit.
bu geliş 14A-35	: Bu defa, bu sefer.
bulasıya ğadar 3B-7	: Bulana kadar.

-C-

Cafayır 5B-10	: Özel isim “Cevahir”
cağallık 1-116	: Cahillik
cahiz 1-96	: Cihaz.
cannı 3C-91	: Canlı.
carcür 3C-5	: Şarjör.
cavır 16-62	: “Gavur” müslüman olmayan kimse.
cerrağ 8A-17	: Cerrahi.
cöp 17-53	: Cep.

-Ç-

çağır- 3A-16	: Çağırmaq.
çamır 3C-71	: Çamur.
çaq- 17-44	: Atın sabit bir yerde durması için iple bağlanıp kazıkla bir yere sabitlenmesi.
çalıntı 3A-34	: Çalınan şeyler için kullanılır.
çalışmıyınca 8A-50	: Çalışmayınca.
çavuş 3C-78	: Çavuş.
çār- 3C-40	: Çağırmaq.
çarıq 4-3	: Tabanlanmamış deriden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayak giyeceği.
çekişe meydan yok 3A-43	: Kavga etmeyi gerektirecek bir durum yok.
çekinti it- 7A-31	: Çekinti etmek.
çekilip git- 3C-37	: Çekip gitmek.
çencere 5B-9	: Tencere.
çırılı 16-209	: Çığlık sesi.
çir- 16-237	: Çığlıkla ağlamak.
çikin 14B-41	: Çirkin.
çile- 5B-6	: Çiselemek. İnce ince yağmak.
çile çek- 16-90	: Çok sıkıntı çekmek.
çitci 3B-20	: Çiftçi.
çitinen 4-3	: Çift ile.
çit- 17-176	: Baltayla kesmek.
çocu 8A-18	: Çocuğu.
çókelik 3A-3	: Çökelek.
çũku 15C-42	: Çünkü.

-D-

dā 3C-26	: Dağ.
daa 16-291	: Daha.

daban 3C-23	: Taban.
daha 7A-1	: Daha.
dağ- 1-18	: Takmak.
dağ omuz 3A-4	: Omzuna attığı gibi.
daylasan 1-6	: Gelinlerin başını süslü boncuklu başlık.
dara- 6B-22	: Taramak.
daş 13B-31	: Taş.
Daşalı 16-181	: Taş avlu.
Daşbaşı 13B-45	: Taşbaşı.
daşı-	: Taşımak.
daş gibi yakala- 3B-24	: Sımsıkı tutmak.
davar12A-7	: Koyun ve keçi sürüsü.
day 2C-1	: Dağ.
dayıma 8A-51	: Daima.
dayza 1-49	: Teyze.
dē 17-54	: Diye.
değl 5B-7	: Değil.
dēcek 16-167	: Diyecek.
Dēdin 16-4	: Değdin.
dē ora 3A-32	: Ta ora.
dēl 1-93	: Değil.
deam id- 1-16	: Devam etmek.
değermen 4-22	: Değirmen.
dek 3C-22	: Denk.
deliğannı 15C-54	: Delikanlı.
delmek deşir- 9B-3	: Derleyip toparlamak.
deñişdir- 17-17	: Değiştirmek.
deñiz 3C-84	: Deniz.
derbeder 3A-40	: Kurnazlık bilmeyen, saf.
devriş 14B-8	: Derviş.
dırmak ucu yi- 15C-29	: İsteddiği gibi yemek, güzel şeyler yemek.
di- 1-168	: Söylemek.

dinne- 8A-30	: Dinlemek.
diñle- 14A-13	: Dinlemek.
disdiri 3B-4	: Dipdiri, capcanlı.
díski 1-23	: Yöresel kıyafet adı.
doğra- 4-23	: Doğramak.
doğur- 14B-10	: Doğurmak.
doğdur 3C-46	: Doktor.
doñ 4-11	: Bayat, tazeliğini kaybetmiş.
doñ- 4-11	: Çok üşümek, soğuktan donmak.
dō- 16-30	: Dövmek.
dönemeş 3C-45	: Dönemeç.
durumuna 6A-2	: Durumuyla.
dut- 9A-2	: Tutmak.
duşukluk 3C-3	: Tutukluk.
duz 12B-2	: Tuz.
dıbek 12A-20	: Pilavlık bulgurların dövüldüğü içi oyuk taş.
dümbek 1-100	: Dümbelek. Kızların düğün ve bayramlarda çaldığı vurmali çalgı..
dürüs 15C-43	: Dürüst.
dür 16-120	: Dünür.

-E-

ebe 15C-46	: Anneanne veya babaanneye verilen isim.
ecebe 5B-3	: Acaba.
edet 1-23	: Adet, gelenek ve görenek.
el 2B-2	: El.
elçile- 7A-2	: Aracılık yapmak, evlenme için ikna etmeye çalışmak.
eli elemi 16-280	: Elalemi.
emmene 1-126	: Ama.
emmi 4-2	: Amca.

entère 1-22	: “Entari” genellikle tek paçalı kadın giyeceği.
eñ çok 13A-1	: En çok.
Eran 13B-17	: Erhan.
Eset 16-224	: Esat.
esgikinner 16-87	: Eski zamanda yaşayan insanlar, yaşlılar.
Esme 15C-46	: Esma.
eşşek 3B-10	: Eşek.
Êtem 16-234	: Ethem.
evel evelden 16-259	: Çok eskiden.
evlek 4-7	: Tarlanın tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri.
eyilik 13B-19	: İyilik.
ëytiyar 16-182	: ihtiyar.

-F-

faķır 14B-2	: Fakir.
farfaracı 13B-39	: Farfaracı, gürültücü, şamatacı (kimse).
Fayık 13B-39	: Faik.
fenelik 16-124	: Fenalık.
fiçi 4-28	: Bir araya getirilerek çemberlerle tutturulmuş ensiz tahtalardan yapılan, yuvarlak, karnı şiş ve altı düz kap.
fucut 3C-47	: Vücut.
furul- 3C-7	: Vurulmak.

-G-

ġabāc 16-40	: Büyük, kaba ağaç.
ġabık 13A-3	: Kabuk.
ġabıl it- 13B-7	: Kabul etmek.

ğacıır- 3C-30	: Kaçırmaq.
ğadanı 9A-4	: Kadar.
ğadar 2C-7	: Kadar.
ğadarı 1-125	: Kadar.
ğafa 1-32	: Kafa.
ğafağ 17-80	: Kavak.
ğalaba 15C-25	: Kalabalıq, çok sayıda insan topluluğu.
ğalba 13B-25	: Galiba.
ğaldır- 1-118	: Kaldırmaq.
ğandıl 16-80	: Kandil. İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı.
ğandır- 17-96	: Kandırmaq.
ğapad- 17-102	: Kapatmaq.
ğar 3A-33	: Kar.
ğara inağ- 15C-56	: Dayanıqlı, çalışkan.
ğardaş 1-153	: Kardeş; bu yörede kadınların birbirine seslenme kelimesi.
ğarafıl 16-143	: Karanfil.
ğarannıq 14A-8	: Karanlık.
ğarı 3C-70	: Eş, kadın.
ğarın 3A-9	: Karın.
ğarınça 16-39	: Karınca.
ğarışık 3A-47	: Karışık.
ğarşı 3A-45	: Karşı.
ğarşılaş- 3C-43	: Karşılaşmaq.
ğartı 15C-46	: Kart, yaşlı, büyük.
ğasaba 14B-40	: Kasaba.
ğasil- 7A-1	: Büyüklelemek, kurumlanmaq, gururlanmaq, kendini ağırdan satmaq.
ğasım 16-177	: Kasım.
ğaş- 1-112	: Kaçmaq.
Ğaybı 3C-26	: Bir yer ismi.

ğayfaltı 5A-2	: Kahvaltı.
ğayıp it- 12A-2	: Kaybetmek.
ğayınbábá 12A-7	: Kayınbaba, eşin babası.
ğäyış 3B-5	: Kayış.
ğayna- 9A-4	: Kaynamak.
ğazaq 8A-26	: Kazak.
ğazan 4-21	: Kazan.
ğazma 16-290	: Kazma, çapa.
ge 6B-10	: Gel.
geçi 2A-1	: Keçi.
geçim ğaynā 8A-49	: Geçim kaynağı.
gelinci 14B-17	: Gelinçe.
gelinnik 7A-25	: Gelinlik.
geş 16-92	: Genç.
ğına 1-44	: Kına.
ğireyfirt 8A-49	: Gireyfurt.
ğırık 16-68	: Kırık.
ğırış- 2D-6	: Kırışmak.
ğısğan- 17-36	: Kıskanmak.
ğış 3A-2	: Kış.
ğışlık 15C-70	: Kışlık.
ğışla 3A-41	: “Kışla” askerlerin toplu olarak barındıkları büyük yapı.
ğıvan- 14B-17	: Övünülecek bir olaydan dolayı sevinmek.
ğıy- 16-178	: Kıymak, kesmek.
ğız 1-47	: Kız.
ğır- 5B-1	: Girmek.
gimi 5B-6	: Gibi.
ğışı 5B-11	: Kişi.
ğoca 3A-14	: Koca, büyük.
ğocağarı 8A-36	: Yaşlı kadın.
ğofalak 1-150	: Gururlu, kendini beğenmiş.

ğolā- 16-2	: Kovalamak.
ğoltuğ 1-111	: Koltuk.
ğonuş- 8B-3	: Konuşmak.
ğopar- 3C-57	: Koparmak.
ğor 13A-5	: Koyar, koyup.
ğosğos 12B-5	: Kus kus. Un, süt, yumurta ile yapılan ufak ve yuvarlak taneler biçiminde kurutulmuş hamur.
ğovuğ 3A-5	: Ağacın oyuk durumda bulunan içi.
ğöy- 3A-3	: Koymak.
ğoyun 3C-1	: Koyun.
ğónder- 1-165	: Göndermek.
ğór- 6A-9	: Görmek.
ğórük- 7A-34	: Kızmak, çıkışmak.
ğórum 16-182	: Kocanın kız kardeşi, görümce.
ğótür- 1-145	: Götürmek.
ğóyver- 3B-2	: Serbest bırakmak, salmak.
ğóğüs 16-231	: Göğüs.
ğóğüşelik 1-27	: Kadınların giydiği bir çeşit süslü giysi.
ğózel 1-157	: Güzel.
ğuatıra 6A-9	: Guatır.
ğulak 16-295	: kulak, tarlanın köşesi.
ğullan- 15C-5	: Kullanmak.
ğumru 13B-29	: Kumru.
ğurban 16-259	: Kurban.
ğuru 14B-10	: Kuru.
ğurutduktan keri 12B-2	: Kuruttuktan sonra.
ğuvatlı 3A-1	: kuvvetli gücü çok olan.
ğuzu 16-267	: Kuzu.
ğúcük 15C-52	: Küçük.
ğúççük 15A-3	: Küçük.
ğüneş 3A-45	: Güneş.

gürgen 2B-3 : Gürgen ağacı.

-H-

- habar 7A-5 : Haber.
- hakarâtlık yap- 16-233 : Hakaret etmek, kötü davranmak.
- hâkğatdanı 3C-58 : Hakikaten, gerçekten.
- halan- 1-67 : Gelmek.
- halbuku 3A-8 : Halbuki.
- hamır 4-21 : Hamur.
- hanı 15C-35 : Hani.
- hasiyetli 16-154 : Samimi, birbirini sevip sayma.
- hatla- 7A-14 : Atlamak. Bir yerden gerilip hızla yapılan sıçrama ve uzak bir yere konma.
- havız 6B-28 : Havuz.
- havlı 2A-3 : Avlu.
- hē 7A-3 : Evet.
- hemi 12A-25 : Hem.
- hemin 1-149 : Hem.
- heş 4-17 : Hep.
- herişde 12B-1 : Erişte.
- hesep 15C-13 : Hesap.
- heyket 1-163 : Masal.
- heyye 1-69 : Evet.
- hışdınma- 15C-22 : Sesini çıkarmamak.
- hindi 1-23 : Şimdi
- hinden keri 16-281 : Bundan sonra
- hıpla- 2A-3 : Atlamak.
- horas 16-259 : Horoz.
- hókümet 16-307 : Hükümet.
- hóşmerim 9A-1 : Höşmerim.

höbek 17-52	: Öbek.
Hürdes 16-54	: Firdevs.
hur- 16-196	: Vurmak.

-I-

ıdara ol- 16-80	: İdare etmek.
ılayık 17-61	: Layık.
ılâzım 15C-34	: Lazım.
ılbada 1-22	: kadınların düğünlerde giydiği süslü gömlek, iki tarafı pazen olan kadın gömleği
ılahımır 1-168	: ıhlamur
ıñsan 17-25	: İnsan.
ırāmātlık 6A-2	: Rahmetli.
ırahatsızlık 15C-24	: Rahatsızlık.
ırakı 15C-43	: Rakı.
ıray 15C-45	: Ray.
ırayım 16-207	: Rahim.
ısıcak 3C-12	: Sıcak.
ısmanak 2A-4	: İspanak.
ız 13B-20	: Az.

-İ-

İbrām 3C-78	: İbrahim.
ileğen 4-14	: Leğen.
imme 1-43	: Ama.
immene 4-14	: Ama.
ıñsan 3C-57	: İnsan.
ımtaham 1-71	: İmtihan.
ısdeyen dileyen olma-1-113	: Evlenmek isteyen olmamak.
ıřarāt at- 3C-15	: İşaret etmek.

işde 1-26 : İşte.
it- 3C-4 : Etmek.

-K-

kafa 14B-10 : Kafa.
kağ- 3B-22 : Kalkmak.
kaķıç 16-280 : “Kakımak” bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini söylemek; öfkelenmek, kızmak, darılmak, paylamak.
kanel 6A-14 : Kanal.
keç 3B-4 : Kaç.
kekeç 1-52 : Kekeme.
Kelolan 17-15 : Keloğlan.
keri 12B-2 : Sonra.
kevik 1-70 : Söz.
keviğini dut- 1-70 : Ağzını tutmak.
kı 1-117 : Ki.
kırk 17-88 : Kırk.
kile 16-298 : Genellikle tahıl ölçmede kullanılan ölçü.
kini 16-310 : Ki.
kirez 3C-11 : Kiraz.
kōfōr 7A-24 : Kuaför.
konsarvâ 13A-2 : Konserve.
konturól 15C-4 : Kontrol.
kólge 2C-4 : Gölge
kōpek sar- 7A-9 : Köpek havlaması.
kōpek úr- 14A-17/18 : Köpeğin uluması, uzun iniltili ağlar gibi ses çıkarması.
kōylük yer 8A-49 : Köyde bulunan yer, köy hayatı
kúl- 3B-11 : Bağlamak.
kúmes 5B-11 : Kümes.

kúsgú 16-13 : Taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve ucu sivri demir

-L-

laf at- 1-100 : Konuşmak, bildiğini anlatmak.
 lefa 6B-8 : Levha.
 lófk 5B-5 : Büyük erkek hindi.

-M-

māçup çıkar- 8A-44 : Mahçup etmek.
 maḥanıynan 1-118 : Bahane ile.
 maḥlık 3A-1 : Yaratılmış, yaratık.
 Mahmıd 3C-69 : Mahmut.
 maḥına 3C-87 : Makine.
 mana 1-160 : Mani
 mandalin 2B-2 : "Mandolin" ikişer ikişer aynı değerde dört çift telli, kısa saplı bir çalgı.
 manı 1-31 : Mani.
 manış 1-67 : Yabancı.
 maşıhana 8A-19 : Hapishane.
 marak 13B-23 : Merak.
 masıraf 13B-8 : Masraf.
 maşgara 13B-22 : Maskara.
 maşakat 4-17 : Meşakkat.
 maşalla 1-94 : Maşallah.
 maşınga 13A-5 : Maşinga.
 mavla- 17-54 : Miyavlamak.
 māzeretli 7A-23 : Özenli, güzel.
 mecburu 1-90 : Mecburi.
 mecif 12A-12 : Mecidiye. Eskiden kullanılan gümüş para.

mefaat 8A-15	: Vefat.
melmeket 17-34	: Memleket.
Memmet 16-72	: Mehmet.
Meyrem 3C-61	: Meryem.
mıraz 8A-51	: Murad.
misefir 13B-1	: Misafir.
miyane 15C-18	: Muayene.
mōda 1-28	: Moda.
moy 1-65	: Su.
mōmnün 12A-10	: Memnun.
mūtaç 8A-38	: Muhtaç.
muzupluk 17-46	: Muziplik, kurnazlık.

-N-

nā 15C-25	: Nasıl.
nāl 16-130	: Nasıl.
nası 3A-40	: Nasıl.
Nasıf 3C-76	: Nasuh.
nışan 5B-8	: Nişan.
nıçin 6B-7	: Niçin.
Nuru 16-224	: Nuri.
nuhus 15C-25	: Nüfus, ailedeki birey sayısı.

-O-

ocağ 15C-59	: Sülale.
oğlan 2D-9	: Oğlan.
oğğā 1-46	: Okka. Ağırlık ölçüsü birimi.
ōlak 16-267	: Oğlak. Keçi yavrusu.
ōlan 14A-23	: Oğlan.
ondan keri 8A-35	: Ondan sonra.

onnar 7A-9	: Onlar.
on ikē 1-13	: On ikiye.
onnara bakarak 15C-67	: Onlara göre.
oturağ gel- 16-108	: Kendiliğinden kocaya gelmek.
ovlan 2D-9	: Oğlan.

-Ö-

óbür 17-88	: öbür.
Óçcan 5b-13	: Özcan.
ögü 3B-15	: Önü.
óğret- 5B-14	: Öğretmek.
óğretmen 1-126	: Öğretmen.
ónice 3B-5	: Önce.
ónlük 16-28	: Önlük.
ólmüş ol- 3B-21	: Ölü numarası yapmak, ölmüş gibi davranmak
ómrü hayat 15C-28	: Hayat boyu.
óneli 12B-1	: Önce, evvela.
ónlük bağa 1-20	: Yöresel kıyafetlerde bele takılan süslü, işlemeli kemer.
Óşkan 15C-2	: Özkan.
óteberi 15C-69	: Türlü, önemsiz, ufak tefek şeyler.
óteki 3A-46	: Öteki.
órtük 16-208	: Örtük, kapalı.
ótürük 3A-47	: İshal olmak.
ötügün 1-89	: Geçen gün, öteki gün.
óyke 16-173	: Öfke, kızgınlık.
óyle 1-23	: Öyle.
öze- 4-27	: Yoğurdu kaşıkla iyice çırpıp sulandırarak ayran yapmak.
Ózcan 15C-2	: Özcan.

-P-

pacalık 16-194	: Ateş yakılan yer. (Eskiden evlerde ekmek yapmak veya ısınmak için yapılan şömine şeklindeki yapı.)
padişah 14B-20	: Padişah.
palt ört- 16-253	: Palto örtmek.
pecele- 1-3	: Yüzünü örtmek.
pençere 5B-8	: Pencere.
pepeç 1-153	: Pepe. Dudak sesleriyle başlayan kelimelerin ilk seslerini güçlükle söyleyen ve birkaç kez tekrarladıktan sonra arkasını getirebilen tutuk dilli.
pıynar 5B-5	: Bir tür çalı.
pilaf 13A-1	: Pilav.
porifeser 15C-3	: Profesör.
posda posda 14A-32	: Tekrar tekrar.
pöçük 16-112	: Bir parça, bir lokma.
puam 1-71	: Puan.

-R-

romatizme 15C-25	: Romatizma.
------------------	--------------

-S-

sā 1-64	: Sana.
sā- 5A-1	: Sağmak.
sabā ğadar 5B-2	: Sabaha kadar.
sabañ 3C-2	: Sabah.
sabān 5A-3	: Sabahleyin.
sādış 13B-19	: Sağdıç, arkadaş, dost.

saġa 1-85	: Sana.
saġdıř 3A-24	: Saġdıç, arkadaş, dost.
saġlık ve saat 8A-53	: Saġlık ve sıhhat.
sahat 16-183	: Saat.
sal- 4-13	: Göndermek.
sālam 17-99	: Saġlam.
salam 1-168	: Selam.
sālık 15C-16	: Saġlık.
sālıklı 4-22	: Saġlıklı.
Salım 3C-11	: Salim.
sallarķana 17-2	: Sallarken.
sap 4-9	: Buġday, arpa gibi tahılların gövde kısmı.
saral- 14B-33	: Sararmak.
sarın- 16-3	: Sırtına ip ile baġlayarak taşımak.
sarķa 1-18	: Yöresel kıyafette başa takılan boncuk işlemeli, içinde altın ve gümüş paralar olan süslü başlık
sarı lirā 3C-73	: Eskiden kullanılan para.
saya 16-294	: Koyun ve keçi sürülerinin barındığı yer.
sekizen 12A-23	: Seksen.
selāmet 3C-9	: Her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak, güvenlik içinde olan yer.
sennen 17-93	: Seninle.
sevalatlık 4-15	: Yoksulluk ve perişanlık.
Seyan 13B-15	: Seyhan.
sıcaklık 1-154	: Sıcaklık.
sıġır 14B-5	: Sıġır.
sıġırtmac 14B-2	: Köyün bütün sıġırlarını güden kişi, otlatan kişi.
sırıġ 16-176	: Sırık, uzun sopa.
sırıma er- 14B-26	: Sırrı öğrenmek.
sıvdır- 3C-49	: Gizlemek.
siñ- 7A-10	: Saklanmak.
sobā 16-178	: Sobaya.

soğuk 16-190	: Soğuk.
soğulcan 15C-12	: Solucan.
soğum 4-10	: Lokma.
soñña 14B-3	: Sonra.
sovuğ 3C-8	: Soğuk.
sóyleñ ságná 1-163	: Söylesenize.
sóyleñ sã 1-64	: Söylesenize.
sóz 1-70	: Söz.
söt 16-219	: Söğüt ağacı.
sööt 16-135	: Söğüt ağacı.
sultannık 12A-19	: “Sultanlık”, rahatlık, her şeyin kolay olması durumu.
suvan 15C-29	: Soğan.
sürü- 3C-44	: “Sürüklemek” bir şeyi yerden kaldırmadan iterek veya çekerek götürmek.

-Ş-

şapğa 17-30	: Şapka.
şebeke yaǔ- 13B-17	: Herkesi etkileyip etrafında toplamak.
şikât 7A-16	: Şikayet.
şıkaat 5B-19	: Şikayet.
şış 1-134	: Şiş.
şişmen 4-19	: Şişman.
şóyle 9A-1	: Şöyle.
şúkür 8A-32	: Şükür.

-T-

tana 17-76	: Tane
takibine var- 14B-51	: Takip etmek, fark etmek.
tandır 4-27	: Tandırda yapılan ekmek.

tavík 5B-9	: Tavuk.
têdavi 3C-56	: Tedavi.
tekge 16-266	: Bir yer ismi.
tekrer 13B-2	: Tekrar.
telli ılbada 1-22	: “Yöresel kıyafet”, üzeri pullarla süslenmiş kadın kıyafeti.
temerli 1-94	: Büsbütün tamamen.
tene 1-60	: Tane.
teyne- 3A-46	: Bakmak, gözetlemek.
tos şeker 9A-2/3	: Toz şeker.
túğünnen 5B-9	: Tüyü ile.
tuğla- 3C-64	: Dedigini yaptırmak için ikna etmeye çalışmak.
tomatis 13A-3	: Domates.

-U-

uçu 3C-91	: İçin.
ufak 1-107	: Ufak.
uhus 16-305	: Ofis.
ūraş- 16-276	: Uğraşmak.
urba 3B-28	: Giysi.
uşak 1-89	: Çocuk.
úçún 3A-26	: İçin.

-Ü-

úş- 1-5	: Toplanmak.
üş 5B-11	: Üç.
üleş- 16-252	: Paylaşmak.
úrküt- 3C-10	: Ürkütmek.
ünnü 15C-49	: Ünlü.

ürü- 14A-18 : Havlamak.
üs 16-266 : Üst.

-V-

vakıt 16-216 : Vakit, zaman.
var- 12A-9 : Gitmek.
varқан 14B-41 : Varken.
varқана 7A-28 : Varken.
vere 3A-38 : Durmadan, aralıksız.

-Y-

yağ- 5B-5 : Yağmak.
yağla- 3C-3 : Yağlamak.
yağmur 6B-20 : Yağmur.
yaқа paқа 3B-24 : Zorla götürmek
yalançı 13B-11 : Yalancı.
yalñız 13B-38 : Yalnız.
yālıқ 17-26 : Başörtüsü.
yāmır 5B-5 : Yağmur.
yapā 1-123 : Yapağı.
yaparkana 16-1 : Yaparken.
yapışılı 15C-11 : Yapışık.
yar 3C-14 : Uçurum.
yarı 1-94 : Yarım.
yav 3B-4 : Yahu.
yav- 13B-41 : Yağmak.
yavan 15C-56 : Eli ağır, yavaş.
yavız 16-20 : İyi, insancıl.
yavrı 1-120 : Yavru.
yayan 8A-5 : Yaya

yaz- 12B-2	: Sermek (Hamur için kullanılır).
yēme- 4-10	: Yiyememek.
yēn 3C-61	: Yiğen.
yeñge 6A-12	: Yenge.
yeñi 1-141	: Yeni.
yığın 4-17	: Yığın.
yılık 13B-2	: Lafının nereye gittiğini bilmeyen, düşünmeden konuşan.
yıprat- 6A-7	: Yıpratmak.
yitdeliyiver- 7A-43	: İttirivermek.
yog̃ 5A-4	: Yok.
yokarı 9B-5	: Yukarı.
yolla- 1-168	: Göndermek.
Yonan 16-3	: Yunan.
yōmuş 16-218	: Yokmuş.
yoğun 8A-31	: Yoğun.
yovurt 4-23	: Yoğurt.
yōmiye 16-285	: Yevmiye.
yón 1-165	: Yön.
yu- 12A-20	: Yıkamak.
yuğur- 12B-2	: Yoğurmak.
Yusup 1-148	: Yusuf.
yúrek 8B-4	: Yürek.
yüz 3B-24	: Yüz.
yügselt- 1-102	: Yükseltmek.
yüzüñguylu çevir- 13A-4	: Ters çevirmek, yüzükoyun çevirmek

-Z-

zān 3C-68	: Zaman.
zaar 16-42	: Açık, belli.
záman 2B-5	: Zaman.

zaṭan 4-1	: Zaten.
zayi 3C-22	: Zıyan.
zebebi 13B-23	: Sebebi
zebillik 4-1	: Yoksulluk, perişanlık
zēmeri 16-177	: “zemheri” kışın en şiddetli zamanı, kara kış.
zıḥ 3C-87	: Zırh.
zıñk 3C-6	: Zınk.
zopa 3C-13	: Sopa.
Zövre 1-94	: Zühre.

KAYNAKÇA

AKALIN, Mehmet

1979 Tarihi Türk Şiveleri
Ankara : Sevinç Matbaası

AKAY, İsmail Hakkı

1935 Çepniler
Balıkesir: Vilayet Matbaası

AKKOÇ, Ali

2005 Manyas'ın Sesi Gazetesi (Köylerimiz ve Tarihleri Yazı Dizisi)
Manyas

AKSAN, Doğan

1978 Türkiye Türkçesi Gelişmeli Ses Bilimi
Ankara: TDK Yay.
1979 Her Yönüyle Dil
Ankara : TDK Yay.

AVCI, Yusuf

1988 Amasya Aydınca Ağzı
Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

AYHAN, Aydın

Balıkesir'de Türk Aşiretleri

BANGUOĞLU, Tahsin

1986 Türkçenin Grameri
Ankara: TDK Yay.

BERKAY, Hayri

1985 İller Ansiklopedisi
Ankara

BURAN, Ahmet

1996 Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri
Ankara: TDK Yay.

CAFEROĞLU, Ahmet

1948 Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler
İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası

DEMİRCAN, Ömer

1979 Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni
Ankara: TDK Yay.

ERÇİLASUN, Ahmet Bican

1983 Kars İli Ağızları Ses Bilgisi
Ankara: Gazi üniversitesi Yay.

ERGİN, Muharrem

1993 Türk Dil Bilgisi
İstanbul: Bayrak Yayınları

EREN, Hasan, N. GÖZAYDIN, İ. PARLATIR, T.

TEKİN, H. ZÜLFİKAR

1988 Türkçe Sözlük
Ankara: TDK Yay.

GÜLENSOY, Tuncer

1981 Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

1988 Kütahya ve Yöresi Ağızları

Ankara: TDK Yay.

GÜNAY, TURGUT

1978 Rize İli Ağızları

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

HACIEMİNOĞLU, Necmettin

1984 Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller

Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

HATİPOĞLU, Vehice

1981 Türkçenin Ekleri

Ankara: TDK Yay.

KARAHAN, Leyla

1996 Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması

Ankara: TDK Yay.

KORKMAZ, Zeynep

1992 Gramer Terimleri Sözlüğü

Ankara: TDK Yay.

1994 Bartın ve Yöresi Ağızları

Ankara: TDK Yay.

ÖZKAN, Fatma

1997 Osmaniye Tatar Ağızları

Ankara: TDK Yay.

SÜMER, Faruk

1981 Oğuzlar

İstanbul: Ana Yayınları

1993 "Tahtacılar"

Türk Dünyası Tarih Dergisi (Sayı 7)

TEKİN, Talat

1975 Ana Türkçede Aslı Uzunluklar

Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları